

ΑΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΡΕΒΕΖΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ
ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΤΙΤΛΟΣ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ
Η ΣΩΣΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΥΦΕΣΗΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΘΕΜΑΤΟΣ:
ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ ΛΑΖΑΡΟΣ
A.M 7730

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΜΑΡΓΩΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΠΡΕΒΕΖΑ 2010

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
---------------	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Εισαγωγικές έννοιες–Ιστορική αναδρομή οικονομικών κρίσεων

<u>1.1 Εισαγωγικές έννοιες – Ορισμοί.....</u>	<u>2</u>
1.1.1 Τι ονομάζουμε οικονομική κρίση;.....	2
1.1.2 Πώς ορίζεται η οικονομική ύφεση;.....	3
1.1.3 Ορισμός Στρατηγικής.....	3
1.1.4 Τι είναι τα ενυπόθηκα δάνεια υψηλού κινδύνου (Subprimes loans)....	3
1.1.5 Τι είναι η στρατηγική σκέψη;.....	4
1.1.6 Τι είναι τα CDO's (Εμπράγματα εξασφάλιση χρέους);.....	4
1.1.7 Τι είναι τα τοξικά ομόλογα;.....	4
<u>1.2 Ιστορική αναδρομή οικονομικών κρίσεων.....</u>	<u>5</u>
1.2.1 Flash back στις οικονομικές κρίσεις: Από το 1929 μέχρι σήμερα, η ιστορία επαναλαμβάνεται.....	5
1.2.2 Η Παγκόσμια οικονομική ύφεση του 1929.....	5
1.2.2.1 Τα Αίτια της Κρίσης.....	6
1.2.2.2 Υπερβολικός Δανεισμός.....	8
1.2.2.3 Το Φαινόμενο της Χιονοστιβάδας.....	10

1.2.3 Οι πετρελαϊκές κρίσεις της δεκαετίας του 1970.....	11
1.2.4 Η «Μαύρη Δευτέρα» του 1987.....	13
1.2.5 Η κρίση στις ασιατικές χώρες: 1997.....	14
1.2.6 Το χρηματιστηριακό κραχ του 1999.....	14
1.2.6.1 Επιπτώσεις στους πολίτες και ευθύνες.....	16
1.2.7 Η «φούσκα» των μετοχών υψηλής τεχνολογίας: 2000.....	17
1.2.8 Η κρίση των Subprimes: 2007.....	18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Αίτια Οικονομικών κρίσεων και τύποι κρίσεων σε ευρωπαϊκή και διεθνή κλίμακα

<u>2.1 ΤΥΠΟΙ ΚΡΙΣΕΩΝ</u>	20
2.1.1 Κρίση παλαιού τύπου ή κρίση διατροφής.....	21
2.1.2 Κρίση νέου τύπου ή κρίση καπιταλιστικού τύπου.....	21
2.1.3 Κρίση μεικτού τύπου.....	22
<u>2.2 ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ</u>	23
2.2.1 Παγκόσμια οικονομική κρίση: Οι αιτίες που οδήγησαν σε αυτήν.....	23
2.2.2 Η Διεθνής Χρηματοπιστωτική Κρίση του 2007.....	28
2.2.3 Το χρονικό της κρίσης.....	30

2.2.4 Η κρίση των ενυπόθηκων δανείων υψηλού κινδύνου (subprimes loans).....	36
2.2.5 Η κρίση στην Ευρώπη.....	37
2.2.5.1 Η Επιρροή στην Ευρώπη.....	40
2.2.6 Η κρίση στην Ελλάδα.....	40
2.2.6.1 Η σημερινή κατάσταση.....	43
2.2.6.2 Από την ύφεση στην ανάκαμψη της Ελληνικής οικονομίας.....	44

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η εμφάνιση της κρίσης. Ποιές οι επιπτώσεις της σε διεθνή κλίμακα και ποια μέτρα πρέπει να παρθούν από την πλευρά του κράτους και των επιχειρήσεων

<u>3.1 Αντιμέτωποι με την κρίση.....</u>	51
<u>3.2 Η επόμενη μέρα της κρίσης.....</u>	52
<u>3.3 Η κρίση, η ευρωζώνη και εμείς.....</u>	54
<u>3.4 Οι επιπτώσεις της κρίσης στην Ευρώπη.....</u>	55
<u>3.5 Η ιδιαίτερη περίπτωση της Ελλάδας.....</u>	57
<u>3.6 Πώς αντιδρά η Ελληνική οικονομία στην κρίση.....</u>	61
<u>3.7 Διέξοδος από την κρίση.....</u>	67

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΛΛΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

<u>4.1 Η συνταγή της καλής επένδυσης.....</u>	<u>72</u>
<u>4.2 Προτάσεις για την αντιμετώπιση της οικονομικής ύφεσης.....</u>	<u>75</u>
4.2.1 Ελαχιστοποίηση των υπερβολών.....	75
4.2.2 Ισχυρά προϊόντα.....	76
4.2.3 Διαύγεια και κρίση.....	77
4.2.4 Ανταγωνιστικό πλεονέκτημα.....	77
4.2.5 Επιμόρφωση στελεχών.....	78
4.2.6 Μείωση κόστους.....	78
<u>4.3 Αυτή είναι η σωστή επενδυτική στρατηγική.....</u>	<u>79</u>
4.3.1 Τι είναι στρατηγική σκέψη;.....	79
4.3.2 Οι τέσσερις κανόνες της στρατηγικής σκέψης.....	79
4.3.3 Εναλλακτικοί σύγχρονοι τρόποι και επενδυτικές ιδέες.....	80
4.3.3.1 Μετοχές.....	81
4.3.3.2 Σταθερού Εισοδήματος.....	82
4.3.3.3 Εναλλακτικές Επενδύσεις.....	82

<u>4.4 Πέντε Στρατηγικές Κινήσεις για να Αντιμετωπίσετε την Παγκόσμια Ύφεση</u>	84
4.4.1 Κατανόηση πραγματικότητας.....	84
4.4.2 Μείωση κόστους και βελτίωση της παραγωγικότητας.....	86
4.4.3 Αναθεώρηση στρατηγικής - Αναζήτηση συνεργιών.....	88
4.4.4 Αναζήτηση ριζοσπαστικών ιδεών ανάπτυξης.....	89
4.4.5 Έμφαση στην ποιότητα και την ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων...	91
<u>4.5 Η ανάγκη μιας ξεκάθαρης στρατηγικής σε περίοδο οικονομικής ύφεσης</u>	92
4.5.1 Σωστή πρόβλεψη και στρατηγική.....	93
4.5.2 Περικοπές και συρρίκνωση δραστηριοτήτων.....	94
4.5.3 Νέες μέθοδοι και ιδέες ανάπτυξης.....	96
4.5.4 Ανοιχτό κανάλι επικοινωνίας.....	96
4.5.5 Εκμετάλλευση συνεργιών.....	97
<u>4.6 Εν Κατακλείδι</u>	97

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Προοπτικές και ευκαιρίες κερδοφορίας των επιχειρήσεων σε περιόδους οικονομικής ύφεσης

<u>5.1 Οικονομική κρίση...Να μια ευκαιρία!</u>	99
--	----

<u>5.2 Προκλήσεις, προοπτικές και προτάσεις για το μέλλον.....</u>	101
<u>5.3 Προβλέψεις 2009-2011: Σταδιακή ανάκαμψη.....</u>	102
<u>5.4 Προβλέψεις για τον χρηματοοικονομικό τομέα.....</u>	104
5.4.1 Τα επιτόκια θα συνεχίσουν στο ..μηδέν.....	104
5.4.2 Η τελευταία άσχημη χρονιά της αγοράς κατοικίας: 2010.....	104
5.4.3 Η αγορά εργασίας θα συνεχίσει να υποφέρει.....	105
5.4.4 Ο πληθωρισμός θα εκπλήξει αρνητικά.....	105
5.4.5 Οι χρηματιστηριακοί δείκτες θα είναι πεσμένοι στο τέλος του 2010.....	105
<u>5.5 Ένα καλό σχέδιο Μάρκετινγκ. Οι ευκαιρίες που προσφέρει σε περίοδο οικονομικής κρίσης.....</u>	106
<u>ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....</u>	112

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΠΤΥΧΙΑΚΗ

Την περίοδο που διανύουμε όλος ο κόσμος βρίσκεται αντιμέτωπος με μία από τις πιο μεγάλες οικονομικές κρίσεις που έχουν εμφανιστεί έως τώρα.

Με αφορμή την κρίση που μαινεται τώρα θα προσπαθήσω να αναλύσω όσο το δυνατόν διεξοδικότερα τα αίτια και τις επιπτώσεις που επιφέρει η κρίση παγκοσμίως και από την άλλη πλευρά θα αναλύσουμε τα μέτρα, τους τρόπους και τις κατάλληλες στρατηγικές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν, έτσι ώστε τα κράτη, οι επιχειρήσεις και οι πολίτες να βγουν όσο το δυνατόν πιο αλώβητοι από την κρίση.

Ελπίζω η συγκεκριμένη εργασία να φανεί σε όλους κατανοητή γιατί μέσα σε αυτήν αναλύεται ένα επίκαιρο και πολύ σημαντικό θέμα το οποίο έχει αρκετές και δύσκολες παραμέτρους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Εισαγωγικές έννοιες–Ιστορική αναδρομή οικονομικών κρίσεων

1.1 Εισαγωγικές έννοιες – Ορισμοί

Παρακάτω θα αναφερθούμε στις κυριότερες έννοιες που χρησιμοποιούνται σε μεγάλο βαθμό στη συγκεκριμένη εργασία...

1.1.1 Τι ονομάζουμε οικονομική κρίση;

Ως κρίση ορίζεται «μία σοβαρή απειλή κατά της υφιστάμενης δομής, των θεμελιωδών αρχών και κανόνων του κοινωνικού συστήματος, η οποία επιβάλλει τη λήψη κρίσιμων αποφάσεων εντός περιορισμένου χρόνου και υπό συνθήκες αβεβαιότητας»

Επιπλέον ορίζεται ως:

- Έλλειψη ρευστότητας στις καθημερινές συναλλαγές
- Αδυναμία πληρωμής οικονομικών υποχρεώσεων
- Αύξηση ανεργίας, λόγω χαμηλής κατανάλωσης και αγοραστικής δύναμης
- Αρνητική ψυχολογία, ως αιτία διακράτησης πόρων, που σε άλλη εποχή θα διοχετεύονταν για επενδύσεις ή αγορές

1.1.2 Πώς ορίζεται η οικονομική ύφεση;

Ορίζεται ως η πτωτική τάση του οικονομικού κύκλου που χαρακτηρίζεται από μείωση της παραγωγής και της απασχόλησης, αυτή η μείωση με την σειρά της προκαλεί πτώση των οικογενειακών εισοδημάτων και δαπανών. Αν και δεν προκαλείται μείωση του εισοδήματος στο σύνολο των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών, εντούτοις κατά την ύφεση δημιουργούνται αβεβαιότητες σε όλους, με αποτέλεσμα και αυτοί ακόμη που δεν έχουν οικονομικά προβλήματα να καθυστερούν τις μεγάλες αγορές ή επενδύσεις.

1.1.3 Ορισμός Στρατηγικής

Στρατηγική είναι ένα πλάνο δράσης σχεδιασμένο για την επίτευξη ενός συγκεκριμένου σκοπού. Αποτελεί επιστήμη και τέχνη και βασίζεται κατά κύριο λόγο στην εμπειρία και το ταλέντο του εκάστοτε επιχειρηματία. Μία ολοκληρωμένη προσέγγιση της στρατηγικής περιλαμβάνει τουλάχιστον δύο άξονες: την τρέχουσα στρατηγική (*current strategy*), η οποία συνδυάζεται με ορατούς, απτούς και άμεσους στόχους και τη μελλοντική στρατηγική σχεδίαση (*strategic planning*), η οποία συνδυάζεται με ευρύτερους στόχους, μη-προσδιορισμένους με ακρίβεια, βασιζόμενους στο στρατηγικό όραμα (*strategic vision*), τυπικά βάθους 15-ετίας.

1.1.4 Τι είναι τα ενυπόθηκα δάνεια υψηλού κινδύνου (Subprimes loans)

Πρόκειται για στεγαστικά δάνεια που χρηματοδοτούν πέραν του 100% της αξίας του ακινήτου, καθώς επίσης και δάνεια με υψηλότερο επιτόκιο σε μη φερέγγυους δανειολήπτες. Αυτό σημαίνει ότι χορηγούνταν σε δανειολήπτες με μεγάλη πιθανότητα να μην μπορέσουν να τα αποπληρώσουν, είτε γιατί έχουν χαμηλό

εισόδημα, είτε γιατί δεν έχουν μόνιμη εργασία. Τα δάνεια αυτά δίνονταν με ευκολία και ανέρχονταν στο 13% της συνολικής στεγαστικής πίστης των ΗΠΑ.

1.1.5 Τι είναι η στρατηγική σκέψη;

Η στρατηγική σκέψη είναι η τέχνη του να υπερτερείτε από ένα ανταγωνιστή ενώ γνωρίζετε ότι ο ανταγωνιστής προσπαθεί να κάνει ακριβώς το ίδιο προς εσάς. Οι επιχειρήσεις πρέπει να βασίζονται τις επιχειρηματικές διαδικασίες τους στην υγιή στρατηγική σκέψη διαφορετικά κινδυνεύουν να χάσουν τις συναλλαγές τους από άλλους ανταγωνιστές που χρησιμοποιούν καλύτερη στρατηγική.

1.1.6 Τι είναι τα CDO's (Εμπράγματα εξασφάλιση χρέους);

Είναι μια μορφή επενδυτικής ασφάλειας αποτελούμενη από χρεόγραφα-δάνεια και άλλα ομόλογα. Τα CDO's δεν εξειδικεύονται σε ένα τύπο χρέους αλλά είναι συνήθως μη ενυπόθηκα δάνεια ή χρεόγραφα. Αντιπροσωπεύουν διαφορετικούς τύπους χρεών και χρηματοοικονομικού κινδύνου.

Στην περίπτωση των CDO's αυτοί οι διαφορετικοί τύποι χρέους συχνά αναφέρονται σαν φέτες (slices). Όσο υψηλότερο είναι το ρίσκο, τόσο περισσότερα παίρνουμε από τα CDO's.

1.1.7 Τι είναι τα τοξικά ομόλογα;

Είναι ένα ομόλογο το οποίο χάνει την ρευστότητα του όταν η δευτερογενής αγορά του εξαφανίζεται. Τα τοξικά ομόλογα δεν μπορούν να πωληθούν επειδή είναι σίγουρη η απώλεια χρημάτων. Ο όρος τοξικά ομόλογα εμφανίστηκε στην χρηματοοικονομική κρίση το Σεπτέμβριο του 2008 σε δανειοδοτικές εξασφαλίσεις ομόλογα δεύτερης

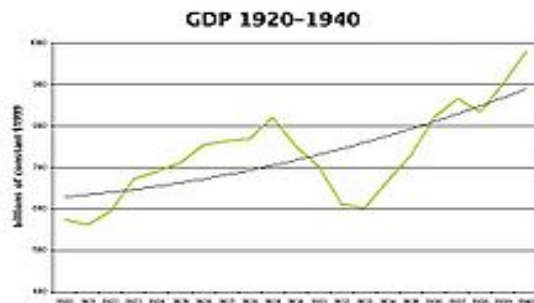
γενιάς και χρηματοοικονομικά παράγωγα τα οποία δεν μπορούσαν να πωληθούν επειδή είχαν εκθέσει τους κατόχους τους σε μεγάλες απώλειες.

1.2 Ιστορική αναδρομή οικονομικών κρίσεων

1.2.1 Flash back στις οικονομικές κρίσεις: Από το 1929 μέχρι σήμερα, η ιστορία επαναλαμβάνεται...

Σχεδόν 80 χρόνια μεσολάβησαν από το περίφημο "κραχ" του 1929 μέχρι τη σημερινή κρίση με επίκεντρο τα "δάνεια των φτωχών" της Αμερικής, όμως τα αίτια τόσο αυτών όσο και των άλλων, ενδιάμεσων, κρίσεων παραμένουν τα ίδια... ο εντοπισμός όμως των πραγματικών αιτιών μίας κρίσης απαιτεί μία εις βάθος ανάλυση. Για να γίνει όμως αυτό, θα κάνουμε μία ανασκόπηση στις μεγαλύτερες οικονομικές κρίσεις του παρελθόντος.

1.2.2 Η Παγκόσμια οικονομική ύφεση του 1929

Η παγκόσμια οικονομική ύφεση του 1929 ήταν μια κατάσταση διεθνούς οικονομικής ύφεσης που διήρκεσε από ένα μέχρι δέκα χρόνια σε διάφορες χώρες του κόσμου. Επρόκειτο για τη μεγαλύτερη οικονομική ύφεση της σύγχρονης ιστορίας και χρησιμοποιείται τον 21ο αιώνα ως παράδειγμα για το πόσο οδυνηρή μπορεί να είναι

μια οικονομική καταστροφή. Η "Μεγάλη Εξαθλίωση", όπως χαρακτηρίστηκε στις ΗΠΑ, προκλήθηκε μετά από το χρηματιστηριακό κραχ στις 29 Οκτωβρίου του 1929, γνωστό ως η Μαύρη Τρίτη. Το τέρμα της κρίσης στις ΗΠΑ ταυτίστηκε με το έναυσμα της πολεμικής οικονομίας του 2ου παγκοσμίου πολέμου, γύρω στο 1939.

Η κρίση είχε καταστροφικές επιπτώσεις τόσο στον ανεπτυγμένο, όσο και στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Επηρεάστηκε το διεθνές εμπόριο, καθώς επίσης και τα προσωπικά εισοδήματα, τα έσοδα από φόρους, οι τιμές και τα κέρδη. Η οικονομία πόλεων ανά τον κόσμο επλήγη, ιδίως εκείνων που εξαρτώνταν άμεσα από τη βαριά βιομηχανία. Οι κατασκευές πάγωσαν, οι αγροτο-κτηνοτροφικές εργασίες υποχώρησαν λόγω πτώσης των τιμών στις σοδειές κατά 40% με 60%. Με υψηλά επίπεδα ζήτησης, σε συνδυασμό με την έλλειψη εναλλακτικών εργασιών, περιοχές που εξαρτώνταν από τον πρωτογενή τομέα όπως εκμετάλλευση γης, ορυχείων και ξύλου υπέφεραν ακόμη περισσότερο.

Η μεγάλη κρίση τερματίστηκε σε διαφορετικό χρόνο ανά χώρα. Οι περισσότερες χώρες εφήρμοσαν προγράμματα ανακούφισης και η πολιτική τους ζωή πέρασε αναταραχές, εξωθώντας την ιδεολογία στα άκρα.

1.2.2.1 Τα Αίτια της Κρίσης

Κρίση, παγκόσμια οικονομική ονομάστηκε η οικονομική ύφεση σε βόρεια Αμερική, Ευρώπη και άλλες βιομηχανικές περιοχές του κόσμου, η οποία άρχισε το 1929 και διήρκησε μέχρι το 1939 περίπου. Η ύφεση αυτή ακολούθησε την οικονομική ένταση (boom) στις ΗΠΑ κατά την δεκαετία του 1920, που τελείωσε με το κραχ του χρηματιστηρίου τον Οκτώβριο του 1929. Ακολούθησε μακράς διάρκειας πτώση της οικονομικής δραστηριότητας που οδήγησε σε ανεργία τέτοιας έκτασης ώστε το 1932 ένας στους τέσσερις εργάτες να είναι άνεργος. Η ύφεση επηρέασε αμέσως την ευρωπαϊκή οικονομία και κατέστησε ανέργους εκατομμύρια εργάτες στη Γερμανία, τη Μεγάλη Βρετανία και σε άλλες βιομηχανικές χώρες.

Υπήρξαν πολλοί παράγοντες που προκάλεσαν την κρίση, όπως δομικές αδυναμίες και συγκεκριμένα περιστατικά τα οποία τη μετέτρεψαν σε μια γενικευμένη κατάθλιψη, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο μεταφέρθηκε από χώρα σε χώρα. Σχετικά με την περίοδο αυτή, οι ιστορικοί αναφέρουν ως δομικούς παράγοντες μεγάλες καταστροφές τραπεζών και το χρηματιστηριακό κραχ και δίνουν έμφαση στην απόφαση της Βρετανίας να επιστρέψει στις ισοτιμίες που υπήρχαν προτού ξεσπάσει ο 1ος παγκόσμιος πόλεμος.

Οι εναλλασσόμενοι κύκλοι ύφεσης θεωρούνται ένα σύννηθες κομμάτι της ζωής σε ένα κόσμο με αβέβαιες ισορροπίες μεταξύ προσφοράς και ζήτησης. Το ποιος παράγοντας μετατρέπει μια συνήθη ήπια και σύντομη ύφεση ή οικονομικό κύκλο σε μια γενικευμένη κατάπτωση αποτελεί αντικείμενο συζήτησης. Η αναζήτηση των ευθυνών είναι στενά συνδεδεμένη με το ερώτημα του πώς να αποφευχθεί μια μελλοντική κρίση και ως εκ τούτου οι πολιτικές απόψεις τους αναμιγνύονται σε μια ανάλυση ιστορικών γεγονότων οκτώ παρελθουσών δεκαετιών. Το μεγαλύτερο ερώτημα εστιάζεται στο κατά πόσο επρόκειτο για μια αποτυχία της ελεύθερης αγοράς ή για μια αποτυχία εκ μέρους των τραπεζών να προλάβουν την κατάρρευση των τραπεζών, τον επακόλουθο πανικό και περικοπές στα χρηματικά αποθέματα. Εκείνοι που υποστηρίζουν ένα σημαντικό ρόλο του κράτους στην οικονομία, πιστεύουν ότι επρόκειτο κυρίως για την αποτυχία των ελεύθερων αγορών, ενώ εκείνοι που πιστεύουν στην ελεύθερη αγορά

υποστηρίζουν την άποψη πως η κρίση οφειλόταν στην αποτυχία της κυβέρνησης να αντιμετωπίσει το πρόβλημα.

Όταν ο πανικός ξεκίνησε και ακολούθησε η ύφεση, πολλοί πίστεψαν ότι μπορούσαν να διασώσουν τα χρήματά τους παραμένοντας μακριά από την αγορά, καθώς οι τιμές υποχωρούσαν έτσι ώστε ένα δεδομένο ποσοστό χρημάτων να μπορούσε να αγοράσει περισσότερα αγαθά.

Η προέλευση της κρίσης, ως εκ τούτου, εντοπίζεται αμιγώς στη σφαίρα της παραγωγής, αν και η οικονομική κρίση δύναται να επιδεινωθεί από προβλήματα δυσαναλογίας στην υπερπαραγωγή στη βιομηχανία και συναφείς παραγωγικούς τομείς, καθώς και στην υποκατανάλωση του λαού.

1.2.2.2 Υπερβολικός Δανεισμός

Το εύκολο χρήμα είναι η κύρια αιτία του υπερδανεισμού. Όταν ένας επενδυτής πιστεύει πως μπορεί να βγάλει κέρδος 100% ετησίως δανειζόμενος με επιτόκιο 6%, θα δελεασθεί να δανειστεί, να επενδύσει και να κερδοσκοπήσει με τα χρήματα αυτά. Αυτός ήταν και ο πρωτεύων παράγοντας που οδήγησε στην υπερχρέωση του 1929. Εφευρέσεις και τεχνολογικές βελτιώσεις δημιούργησαν τεράστιες επενδυτικές ευκαιρίες, οδηγώντας σε μεγάλα χρέη.

Ο υπερβολικός δανεισμός θεωρείται μία από τις αιτίες της μεγάλης κρίσης. Υποθέτοντας πως σε κάποιο δεδομένο χρονικό διάστημα παρουσιάζεται μια κατάσταση υπερχρέωσης, το γεγονός αυτό θα οδηγήσει σε ρευστοποίηση, είτε λόγω της ανησυχίας των πιστωτών, είτε των δανειοληπτών ή και των δύο. Τότε μπορούμε να εξαγάγουμε την ακόλουθη συμπερασματική αλυσίδα που απαρτίζεται από εννέα παράγοντες: **(1)** Ρευστοποίηση των χρεών που οδηγεί σε εν θερμώ πωλήσεις. **(2)** Συστολή των νομισματικών αποθεμάτων, καθώς τα τραπεζικά δάνεια αποπληρώνονται και περιορίζεται η ταχύτητα διακίνησης. **(3)** Πτώση στα επίπεδα των τιμών, με άλλα

λόγια, μια φούσκα του δολαρίου. Συμπεραίνοντας, αυτή η πτώση δε σχετίζεται με ανατίμηση, πρέπει να ακολουθήσει: **(4)** μια ακόμη μεγαλύτερη πτώση στην καθαρή αξία των επιχειρήσεων προκαλώντας πτωχεύσεις και **(5)** μια παρόμοια πτώση στα κέρδη, η οποία σε ένα καπιταλιστικό μοντέλο μιας κοινωνίας των ατομικών εσόδων, οδηγεί σε ανησυχία η οποία οδηγεί σε: **(6)** Μείωση της παραγωγής, των συναλλαγών και της εργασίας. Αυτές οι απώλειες, οι πτωχεύσεις και η ανεργία, οδηγούν σε: **(7)** Απαισιοδοξία, έλλειψη αυτοπεποίθησης, η οποία εν συνεχεία οδηγεί σε **(8)** Αποταμίευση και λιγότερη διακίνηση χρήματος. Οι οκτώ αναφερθείσες μεταβολές προκαλούν: **(9)** Περίπλοκες στρεβλώσεις στα επιτόκια δανεισμού και συγκεκριμένα, μια πτώση στα ονομαστικά επιτόκια και στην αξία του χρήματος, συνοδευόμενη από μια αύξηση στα πραγματικά επιτόκια και της αγοραστικής αξίας των εμπορευμάτων.

Οι τράπεζες από την άλλη που είχαν χρηματοδοτήσει τα υπερδανεισμό άρχισαν να καταρρέουν καθώς οι δανειολήπτες αδυνατούσαν να ανταποκριθούν στις συμβατικές τους υποχρεώσεις και καταθέτες σήκωναν τα χρήματά τους μαζικά από τους λογαριασμούς τους, σχηματίζοντας τραπεζικές ουρές. Κυβερνητικές εγγυήσεις και νομοθετικές ρυθμίσεις της Fed που είχαν σκοπό να αποτρέψουν τέτοιες ουρές πανικού απεδείχθησαν αναποτελεσματικές και σε ορισμένες περιπτώσεις απεφεύχθησαν. Τραπεζικές καταστροφές οδήγησαν στην απώλεια αποθεμάτων εκατομμυρίων δολαρίων. Τα απλήρωτα χρέη κατέστησαν ακόμη πιο επικίνδυνα, καθώς οι τιμές και τα εισοδήματα έπεφταν 20-50%, αλλά τα χρέη παρέμεναν στα ίδια επίπεδα. Μετά την κρίση του 1929 και κατά τη διάρκεια των 10 πρώτων μηνών του 1930, 744 αμερικανικές τράπεζες κατέρρευσαν, ενώ μέχρι τα τέλη του έτους ανέρχονταν συνολικά στις 9.000. Το 1933, οι καταθέτες είχαν σημειώσει απώλειες 140 δισεκατομμυρίων \$.

Οι καταρρεύσεις πήραν μορφή χιονοστιβάδας καθώς απελπισμένοι τραπεζίτες απέσυραν δάνεια, τα οποία δεν είχαν χρόνο ή χρήματα οι δανειολήπτες να αποπληρώσουν. Όντας τα μελλοντικά κέρδη χαμηλά, η επένδυση κεφαλαίων και οι

κατασκευές περιορίστηκαν ή πάγωσαν τελείως. Εν όψει προβληματικών δανείων και χειροτέρευσης μελλοντικών προγραμμάτων, οι διασωθείσες τράπεζες κατέστησαν ακόμη πιο συντηρητικές στις χορηγήσεις δανείων. Αρχισαν να "κτιίζουν" κεφαλαιακά αποθέματα και να περικόπτουν τα δάνεια, εντείνοντας την υποτίμηση του χρήματος. Ένας φαύλος κύκλος σχηματίστηκε, ενώ ακολούθησε και η οικονομική κατρακύλα. Αυτό μετέτρεψε την οικονομική ύφεση του 1930 σε μια μεγάλη οικονομική εξαθλίωση μέχρι το 1933.

1.2.2.3 Το Φαινόμενο της Χιονοστιβάδας

Η τεχνολογική εξέλιξη της αγροτικής εκμετάλλευσης αντικατέστησε τους αγρότες στις καλλιέργειες βάμβακος στο Τέξας του 1938.

Η μεγάλη κρίση δεν ήταν αποτέλεσμα μιας απότομης πτώσης. Οι χρηματιστηριακές αγορές κινούνταν ανοδικά στις αρχές του 1930, επιστρέφοντας στα αρχικά επίπεδα των αρχών του 1929 τον Απρίλιο, αν και ακόμη περίπου 30% κάτω από τα μέγιστα του Σεπτεμβρίου του 1929. Η αμερικανική κυβέρνηση και η βιομηχανία ζόδεψαν περισσότερο στο πρώτο εξάμηνο του 1930 απ' ό τι στην αντίστοιχη περίοδο του 1929. Όμως, οι καταναλωτές, πολλοί από τους οποίους είχαν υποστεί σημαντικές απώλειες στην αγορά τον προηγούμενο χρόνο, είχαν περικόψει τα έξοδά τους κατά 10%, ενώ μια μεγάλη περίοδος ξηρασίας κατέστρεψε τις αγροτικές περιοχές των ΗΠΑ, μια περίοδος που κράτησε μέχρι το καλοκαίρι του 1930.

Στις αρχές του 1930, η τραπεζική πίστη ήταν διάχυτη και διαθέσιμη σε χαμηλά επιτόκια, αλλά ο κόσμος ήταν συντηρητικός στη λήψη δανείων. Το Μάιο οι πωλήσεις αυτοκινήτων σημείωναν πτώση κάτω από τα επίπεδα του 1928. Οι τιμές άρχισαν να πέφτουν, αλλά οι μισθοί διατηρούνταν σταθεροί μέχρι το 1930, οπότε και άρχισε να υποχωρεί η αγοραστική δύναμη.

Η κατάσταση ήταν ακόμα χειρότερη στις αγροτικές περιοχές, όπου οι τιμές των εμπορευμάτων έπεφταν απότομα, καθώς επίσης και σε ορυχεία και δάση, όπου η ανεργία ανέβαινε και υπήρχαν ελάχιστες δουλειές. Η υποχώρηση της αμερικανικής οικονομίας ήταν ο παράγοντας που συμπαρέσυρε και τις υπόλοιπες χώρες αρχικά, ενώ αργότερα, η εσωτερική κατάσταση στις οικονομίες της κάθε χώρας καθόριζαν τις συνθήκες σε εθνικό επίπεδο. Από τα τέλη του 1930 μέχρι και το Μάρτιο του 1933 η οικονομία ακολουθούσε μια σταθερή πτώση.

1.2.3 Οι πετρελαϊκές κρίσεις της δεκαετίας του 1970

Μετά τον πόλεμο οι περισσότερες οικονομίες γεύτηκαν τη μακρύτερη περίοδο ανάπτυξης στην ιστορία των κοινωνιών της αγοράς. Από το 1950 μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του '70 οι οικονομίες αναπτύσσονταν με χαμηλά ποσοστά ανεργίας και πληθωρισμού.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70 έκαναν την εμφάνισή τους δύο πετρελαϊκές κρίσεις. Αυτές έφεραν στο προσκήνιο το φαινόμενο του στασιμοπληθωρισμού, δηλαδή τη συνύπαρξη πληθωρισμού και αυξημένης ανεργίας. Ως επίσημη ημερομηνία έναρξης της πρώτης κρίσης καταγράφεται η 17η Οκτωβρίου του 1973, όταν τα μέλη του OPEC (Οργανισμού Αραβικών Χωρών - Εξαγωγέων Πετρελαίου Οργανισμού Αραβικών Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών) ανακοίνωσαν ότι δεν θα προμήθευαν πλέον με πετρέλαιο τις χώρες που υποστήριζαν το Ισραήλ στη διαμάχη του με τη Συρία και την Αίγυπτο. Σε αυτές τις χώρες συμπεριλαμβάνονταν οι ΗΠΑ, οι σύμμαχοι τους στη Δυτική Ευρώπη και η Ιαπωνία.

Παράλληλα, τα μέλη του OPEC (Οργανισμός Πετρελαιοπαραγωγών χωρών) συμφώνησαν να εκμεταλλευτούν την επιρροή τους στο μηχανισμό καθορισμού της τιμής του πετρελαίου, έτσι ώστε να αυξηθεί η τιμή του παγκοσμίως.

Έτσι, η εξάρτηση του βιομηχανοποιημένου κόσμου από το αργό πετρέλαιο και ο κυρίαρχος ρόλος του OPEC ως παγκόσμιου προμηθευτή, οδήγησαν σε δραματικά πληθωριστικές αυξήσεις τιμών, ενώ ήταν κατασταλτικές για την οικονομική δραστηριότητα.

Παρόλα αυτά, οι στοχευμένες χώρες ανταποκρίθηκαν βρίσκοντας νέες πρωτοβουλίες για να περιορίσουν την εξάρτηση τους από τις παραπάνω χώρες. Παρά τις προσπάθειες των αραβικών κρατών να καταδείξουν την ενεργειακή εξάρτηση της Δύσης, μπορεί να υποστηριχθεί ότι τελικά διαπραγματεύονταν διπλωματικά οφέλη για την ολοένα και αυξανόμενη εξάρτηση από τη Δύση για οικονομική και στρατιωτική ασφάλεια. Η έντονη αντίδραση από τις ΗΠΑ, τη Δυτική Ευρώπη, την Ιαπωνία και τη Σοβιετική Ένωση, καθώς και η εισροή νέου πετρελαϊκού πλούτου, είχαν επικίνδυνες συνέπειες για τα αραβικά κράτη κατά τα έτη μετά το 1973 και το εμπάργκο του OPEC. Οι υψηλές τιμές του πετρελαίου άνοιξαν νέους δρόμους προς αναζήτηση ενέργειας, φτάνοντας μέχρι την Αλάσκα, τη Βόρειο Θάλασσα, την Κασπία Θάλασσα και τον Καύκασο.

Έξι χρόνια μετά, το 1979, ακολούθησε η δεύτερη πετρελαϊκή κρίση. Έκανε την εμφάνισή της στις ΗΠΑ, στον απόηχο της ιρανικής επανάστασης. Μετά την πολιτική κρίση, οι διαμαρτυρίες γκρέμισαν τον πετρελαϊκό τομέα του Ιράν.

Οι χώρες του OPEC για να αντιμετωπίσουν την κατάσταση, αύξησαν την παραγωγή τους και η συνολική απώλεια έφτασε στο 4%. Ωστόσο, επικράτησε ένας διαδεδομένος πανικός που ανέβασε την τιμή πολύ περισσότερο από όσο θα αναμενόταν. Μετά το 1980 οι τιμές του πετρελαίου έπεφταν για έξι συνεχόμενα έτη και κορυφώθηκαν το 1986 με μία πτώση 46%. Αυτό ήταν αποτέλεσμα της μειωμένης ζήτησης και της υπερβολικής παραγωγής, οδηγώντας τον OPEC στο να χάσει την ενότητα του. Εξαγωγείς πετρελαίου, όπως το Μεξικό, η Νιγηρία και η Βενεζουέλα επεκτάθηκαν σημαντικά, ενώ οι ΗΠΑ και η Ευρώπη πήραν περισσότερο πετρέλαιο από τη Βόρειο Θάλασσα.

1.2.4 Η «Μαύρη Δευτέρα» του 1987

Το αμερικανικό χρηματιστήριο υπέστη τη μεγαλύτερη ημερήσια πτώση της ιστορίας του εν καιρώ ειρήνης στις 19 Οκτωβρίου του 1987, ημέρα Δευτέρα. Η ταχύτερη πτώση των μετοχών που ακολούθησε, τον Οκτώβριο του '87, έφερε μνήμες από τον Οκτώβριο του '29. Τη Δευτέρα 19 Οκτωβρίου του 1987 ο δείκτης Dow Jones έχασε το 22% της αξίας του μέσα σε λίγες ώρες, δίνοντας το έναυσμα για ένα μαζικό ξεπούλημα μετοχών στην Ευρώπη και την Ιαπωνία.

Τα αίτια της κρίσης πολλά. Οι φήμες για συνεχή κρούσματα εσωτερικής πληροφόρησης, οι ριψοκίνδυνες εξαγορές, η επιβράδυνση της οικονομίας των ΗΠΑ και η καταβαράθρωση του δολαρίου ήταν τα κυριότερα. Οι φόβοι πολλαπλασιάστηκαν μετά την απόφαση της Γερμανίας να αυξήσει τα επιτόκια, η οποία συνοδεύτηκε από την περαιτέρω ενίσχυση του μάρκου έναντι του δολαρίου. Ο κίνδυνος χρεοκοπίας μεγάλων αμερικανικών τραπεζών ήταν πλέον ορατός, με αποτέλεσμα η Fed και άλλες μεγάλες κεντρικές τράπεζες να ρίξουν δραστικά τα επιτόκια. Παρότι το κραχ είχε μικρή διάρκεια, η κρίση εκείνη απέδειξε ότι οι παγκόσμιες αγορές αποτελούν συγκοινωνούντα δοχεία και ότι οι αποφάσεις των κεντρικών τραπεζών έχουν επιπτώσεις για τις οικονομίες όλων των χωρών. Παράλληλα, έδωσε το έναυσμα για τη θέσπιση αυστηρότερων κανόνων στον τρόπο λειτουργίας των αγορών, τόσο στις ΗΠΑ όσο και στη Βρετανία.

Όσον αφορά στο Χρηματιστήριο Αθηνών παρατηρήθηκε πρωτοφανής πτώση των τιμών των μετοχών, ενώ έμεινε κλειστό από τις 20 Οκτωβρίου έως τις 23 Οκτωβρίου του 1987. Ωστόσο, ακόμα και όταν άνοιξε, η πτώση εξακολούθησε να είναι σημαντική και η προσφορά καταγιγιστική. Η απογοήτευση ήταν διάχυτη στους επενδυτές. Βέβαια, αυτή τη φορά ο αντίκτυπος της κρίσης δεν ήταν τόσο δραματικός όσο το 1929.

Επιπλέον, η επέμβαση της κυβέρνησης και της κεντρικής τράπεζας των ΗΠΑ, με τη διάθεση μεγάλων ποσοτήτων ρευστού στην αγορά, υπήρξε καθοριστική. Με αυτόν τον τρόπο επωφελήθηκαν οι τράπεζες, μείωσαν τα επιτόκια και έδωσαν σημαντικά δάνεια

στις μεγαλύτερες εισηγμένες επιχειρήσεις. Παρόλα αυτά, θεωρείται ότι η εν λόγω κρίση σήμανε τη νέα μείωση της οικονομικής δραστηριότητας που παρατηρήθηκε την περίοδο 1989-1992 στην παγκόσμια οικονομία.

1.2.5 Η κρίση στις ασιατικές χώρες: 1997

Μέχρι το 1997 χώρες της Ασίας, όπως η Ταϊλάνδη, η Μαλαισία, οι Φιλιππίνες και η Ινδονησία γνώριζαν μια ραγδαία ανάπτυξη. Οι επενδύσεις που προσέλκυαν έφταναν στο ήμισυ των συνολικών επενδύσεων σε αναπτυσσόμενες χώρες. Ιαπωνικές τράπεζες και αμερικανικοί οργανισμοί επένδυσαν σε αυτές, χωρίς να ανησυχούν για τα κέρδη τους, καθώς τα τοπικά νομίσματα ήταν προσκολλημένα στο δολάριο.

Ωστόσο, ο ξέφρενος ρυθμός των επενδύσεων και τα ελλείμματα στον προϋπολογισμό των ασιατικών χωρών είχαν ως αποτέλεσμα να μην μπορούν να συγκρατήσουν τη συναλλαγματική ισοτιμία με το δολάριο. Με την εγκατάλειψη της εν λόγω ισοτιμίας ακολούθησε ραγδαία πτώση στα χρηματιστήρια και στις τιμές των οικοδομικών επιχειρήσεων που ανθούσαν μέχρι τότε. Ενδεικτικό είναι ότι το χρηματιστήριο του Χονγκ Κονγκ σημείωσε πτώση 64% κατά την περίοδο 1997-1998.

Οι επιπτώσεις της κρίσης παρέμειναν μέχρι και το 1998. Στις Φιλιππίνες η ανάπτυξη άγγιξε το μηδέν. Μόνο η Σιγκαπούρη και η Ταϊβάν απέφυγαν τις σοβαρές συνέπειες της κρίσης, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι η κρίση δεν τις άγγιξε. Ωστόσο, μέχρι το 1999 τα σημάδια ανάκαμψης στις οικονομίες της Ασίας άρχισαν να γίνονται εμφανή.

1.2.6 Το χρηματιστηριακό κραχ του 1999

Η ιστορία του Χρηματιστηρίου Αξιών Αθηνών σημαδεύτηκε από το *κραχ του '99* (ή γεγονός του '99) στα οποία ενεπλάκη μεγάλο μέρος των Ελλήνων. Έχει εκτιμηθεί ότι

περίπου εκατό δισεκατομμύρια ευρώ άλλαξαν χέρια μεγάλο μέρος από τα οποία έχασαν οι λεγόμενοι μικροεπενδυτές.

Δεν έχει ξαναζήσει ποτέ στην ιστορία του το ελληνικό χρηματιστήριο την απόλυτη κατάρρευση δεικτών, κεφαλαιοποιήσεων, αποδόσεων και περιουσιακών στοιχείων εταιρειών και επενδυτών σε λιγότερους από 12 μήνες, όταν απαιτήθηκαν δεκαετίες ολόκληρες για να δημιουργηθεί μία χρηματιστηριακή αγορά η οποία σήμερα συνθλίβεται και απαξιώνεται καθημερινά.

Η απότομη πτώση του Χρηματιστηρίου ακολούθησε την άνοδο των προηγούμενων ετών που κορυφώθηκε το 1999 και συνδέθηκε με την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ. Ανάλογη πορεία ακολουθούσαν και τα χρηματιστήρια διεθνώς, λόγω της αισιοδοξίας περί νέας οικονομίας, δηλαδή μόνιμη και σημαντική άνοδος της παραγωγικότητας χάριν στις επαναστάσεις της πληροφορικής. Πρελούδιο της κρίσης θεωρείται η οικονομική κρίση στην Ασία που προκάλεσε το μίνι κραχ του 1997.

Στην Ελλάδα το καλοκαίρι του 99 πολλοί Έλληνες ασχολούνταν με το χρηματιστήριο: ακόμα και σε μικρά χωριά υπήρχαν ΕΛΔΕ (γραφεία αγοράς και πώλησης μετοχών), και πολλές μικρές εταιρίες εισήχθησαν στο Χρηματιστήριο. Οι ενεργοί κωδικοί επενδυτών στο ΧΑΑ έφτασαν το 1,5 εκ περίπου, όταν οι Έλληνες εργαζόμενοι είναι περίπου 4,5 εκ. Με τον γενικό δείκτη να καταρρίπτει καθημερινά κάθε ρεκόρ πολλοί Έλληνες πίστεψαν ότι έλυσαν το οικονομικό πρόβλημα της ζωής τους. Η πτώση που ξεκίνησε στις 23 Σεπτεμβρίου συνεχίστηκε για αρκετά χρόνια εξανερμίζοντας την αξία των μετοχών. Πολλές από τις μετοχές που είχαν εισαχθεί στο Χρηματιστήριο αποδείχτηκαν "φούσκες", δηλαδή άνευ αντικρίσματος μετοχές με εταιρείες χωρίς έργο αλλά μόνο σκοπό την ελκυστική εικόνα στο χρηματιστήριο.

Τα ξένα χαρτοφυλάκια, υπό το κράτος του πανικού για να επιβιώσουν στη μεγαλύτερη οικονομική κρίση μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, σφυροκοπούν ανελέητα το Χ.Α. όπως και τις άλλες αναδυόμενες αγορές. Εκείνη την περίοδο στην λεγόμενη "Μαύρη" Παρασκευή το Χ.Α. βίωσε την πιο εφιαλτική συνεδρίαση στην ιστορία του, καθώς

ενδοσυνεδριακά πραγματοποίησε τη μεγαλύτερη πτώση από τη σύστασή του. Πιο συγκεκριμένα, ο Γενικός Δείκτης βούτηξε σε ποσοστό 15,08% και βρέθηκε στις 1.665 μονάδες, που αποτελούν επίπεδα της 29ης Απριλίου 2003. Χρειάστηκε την τελευταία ώρα των συναλλαγών να εκδηλωθούν ορισμένες εντολές αγοράς κυρίως για Εθνική Τράπεζα, ΟΤΕ, Alpha Bank, για να περιορισθούν οι απώλειες οι οποίες έφθασαν τελικά στο 9,71% (1.728,49 μονάδες) που ήταν και η χειρότερη επίδοση εκείνη την περίοδο και η 6η από την ίδρυση του χρηματιστηρίου.

1.2.6.1 Επιπτώσεις στους πολίτες και ευθύνες

Το σύνολο των μετοχών συνετρίβη, με την Εθνική Τράπεζα να χάνει μέχρι και 19,9%, Η Eurobank υποχώρησε 9,56%, η Alpha Bank έχασε 2,78%, η Τράπεζα Πειραιώς είχε πτώση 7,34%, το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο έχασε 15,41%. Η Αθήνα από τις αρχές του 2008 καταγράφει ζημίες 66,81% έχοντας απολέσει 131 δις. ευρώ από την κεφαλαιοποίηση, που έχει διαμορφωθεί πλέον στα 67,3 δις. ευρώ. Παράλληλα μόνο στις συνεδριάσεις του Οκτωβρίου του 99 οι απώλειες του Γενικού Δείκτη ανέρχονται στο 39,08%, στη συνεδρίαση της “Μαύρης” Παρασκευής υπήρξε μείωση της κεφαλαιοποίησης κατά 7 δις. ευρώ, ενώ την προτελευταία εβδομάδα του Οκτωβρίου του 99 χάθηκαν σχεδόν 16 δις. ευρώ από τη χρηματιστηριακή αξία των εταιρειών. Η εκτίμηση που έδιναν κορυφαία χρηματιστηριακά στελέχη ήταν ότι οι ρευστοποιήσεις στην Αθήνα θα συνεχίζονταν με τον ίδιο έντονο ρυθμό όσο το κλίμα παρέμενε αρνητικό και ένας από τους βασικούς λόγους ήταν ότι οι θέσεις που είχαν χτισθεί από τους ξένους ξεκίνησαν σταδιακά από το 1994 περίπου, όταν άρχισε ο ανοδικός κύκλος των αγορών. Χαρακτηριστική ημερομηνία είναι η 31η Μαρτίου 2003, όταν εκείνη την περίοδο κυριαρχούσε στο διεθνές σκηνικό η είσοδος των Αμερικανών στο Ιράκ. Παράλληλα η αβεβαιότητα για τη διάρκεια των πολεμικών επιχειρήσεων επηρέαζε αρνητικά την εμπιστοσύνη των καταναλωτών. Ο Γενικός Δείκτης στο Χ.Α. στις 31 Μαρτίου 2003 ουσιαστικά καταγράφει τα χαμηλότερα επίπεδα από τα υψηλά του

Σεπτεμβρίου 1999 (6.355,04 μονάδες) και διολιθοθαινει στις 1.467,30 μονάδες, ενώ σε πορεία πτώσης είχαν βρεθει όλες οι αγορές της Ευρώπης και της Αμερικής.

Το χρηματιστηριακό κραχ του 99 θεωρείται από πολλούς το μεγαλύτερο οικονομικοπολιτικό σκάνδαλο της μεταδικτατορικής Ελλάδας, καθώς αποτέλεσε την αφορμή για σημαντικό μέγεθος αναδιανομής πλούτου. Πιστεύεται ότι το χρηματιστήριο χειραγωγήθηκε αθέμιτα από διάφορους, κερδοσκοπικούς κυρίως, παράγοντες.

Πολλοί επιρρίπτουν ευθύνες κυρίως στην τότε κυβέρνηση καθώς υπάρχουν καταγεγραμμένες δηλώσεις υψηλών στελεχών ότι οι ανοδικές τάσεις αντικατοπτρίζουν την κατάσταση της οικονομίας της εποχής. Επίσης, η δικαστική διερεύνηση της υπόθεσης αποδείχτηκε εκ των υστέρων ότι κάλυψε ευθύνες, πράγμα που οδήγησε σε δεύτερο σκάνδαλο στο δικαστικό κύκλωμα.

1.2.7 Η «φούσκα» των μετοχών υψηλής τεχνολογίας: 2000

Στα τέλη της δεκαετίας του '90, οι εταιρείες του internet βρέθηκαν στο απόγειο τους. Η τάση για επένδυση σε μετοχές υψηλής τεχνολογίας ήταν γενικευμένη. Το φαινόμενο κορυφώθηκε τον Ιανουάριο του 2000, όταν η AOL εξαγόρασε με το αστρονομικό ποσό των 200 δισ. δολαρίων τον όμιλο Time Warner. Το Μάρτιο του 2000 ο δείκτης μετοχών υψηλής τεχνολογίας Nasdaq έφτασε το ιστορικό του υψηλό άνω των 5.000 μονάδων. Η φούσκα έσκασε, με το δείκτη Nasdaq να χάνει μέχρι τον Οκτώβριο του 2002 το 78% της αξίας του.

Ως κύρια αίτια αυτής της πτώσης θεωρούνται οι υπερτιμημένες μετοχές των εταιρειών υψηλής τεχνολογίας, αλλά και η διαφθορά των εταιρειών μιας και πολλές από αυτές δήλωναν κέρδη υψηλότερα του πραγματικού. Συχνά επίσης, οι χρηματιστηριακοί αναλυτές έδιναν θετικές εισηγήσεις για μετοχές εταιρειών που είχαν σημαντικά οικονομικά προβλήματα. Οι συνέπειες για την αμερικανική

οικονομία ήταν ευρύτερες. Η πτώση ήταν απότομη, οι επενδύσεις «πάγωσαν» και η 11η Σεπτεμβρίου αποτέλεσε τη χαριστική βολή. Η Fed όμως παρενέβη εγκαίρως, μειώνοντας διαδοχικά τα επιτόκια και βοηθώντας τη μεγαλύτερη οικονομία του πλανήτη να ανακάμψει.

1.2.8 Η κρίση των Subprimes: 2007

Στις αρχές του καλοκαιριού του 2007 οι ΗΠΑ είδαν για άλλη μια φορά την οικονομία τους να συρρικνώνεται. Μία νέα λέξη άρχισε να απασχολεί όσους ασχολούνται με τα οικονομικά: τα subprimes δάνεια. Πρόκειται για στεγαστικά δάνεια που χρηματοδοτούν πέραν του 100% της αξίας του ακινήτου, καθώς επίσης και δάνεια με υψηλότερο επιτόκιο σε μη φερέγγυους δανειολήπτες. Αυτό σημαίνει ότι χορηγούνταν σε δανειολήπτες με μεγάλη πιθανότητα να μην μπορέσουν να τα αποπληρώσουν, είτε γιατί έχουν χαμηλό εισόδημα, είτε γιατί δεν έχουν μόνιμη εργασία. Επιπλέον, οι τόκοι ήταν εξαιρετικά υψηλοί αλλά και κυμαινόμενοι, δίνοντας το έναυσμα δημιουργίας ενός κερδοσκοπικού συστήματος γύρω από αυτά. Με μόνο στόχο την επίτευξη κέρδους, τα δάνεια χορηγήθηκαν στα αμερικανικά νοικοκυριά, χωρίς προηγουμένως οι τράπεζες να ελέγξουν τη δυνατότητα αποπληρωμής τους. Αυτό σε συνδυασμό με την κρίση της αγοράς ακινήτων και την πτώση των τιμών επέφερε μία γενικευμένη κρίση. Ακολούθησαν κατασχέσεις σπιτιών και χιλιάδες εξώσεις. Η πώληση αυτών απλά επιδείνωσε την κατάσταση. Μέσα από αλυσιδωτές αντιδράσεις η ύφεση της αμερικανικής οικονομίας θεωρήθηκε πλέον δεδομένη.

Οι ανησυχίες όμως, έχουν εξαπλωθεί και στις ευρωπαϊκές και ασιατικές αγορές. Το αποτέλεσμα είναι οι κεντρικές τράπεζες να διοχετεύουν δισεκατομμύρια ευρώ ή δολάρια σε αυτές. Το συνολικό ύψος της ζημίας για το σύνολο της παγκόσμιας αγοράς αποτιμάται σε πάνω από 400 δισ. ευρώ, από τα οποία πάνω από 150 δισ. ευρώ εκτιμάται ότι θα είναι η ζημία που θα επιβαρύνει τις μεγάλες ξένες τράπεζες.

Οι τελευταίες δηλώσεις όμως, είναι πιο αισιόδοξες. Η ανάπτυξη που σημειώθηκε κατά το πρώτο τρίμηνο του 2008 στην Ευρωζώνη ήταν πιο θετική από όσο αναμενόταν, με τη βοήθεια των επιδόσεων της Γερμανίας. Επίσης, ο πληθωρισμός σημείωσε κάμψη. Ωστόσο, ο ΟΟΣΑ από την πλευρά του, διατηρεί ορισμένες επιφυλάξεις για την πορεία της ανάπτυξης στο επόμενο εξάμηνο.

Ο αντίκτυπος της κρίσης είναι πλέον εμφανής και στην Ελλάδα. Εκτιμάται ότι δεν έχουν επηρεαστεί μόνο οι τράπεζες αλλά και η αγορά ακινήτων, δημιουργώντας σαφείς προϋποθέσεις για να αυξηθεί το κόστος του χρήματος. Οι μετοχές του Χρηματιστηρίου Αθηνών, στις οποίες έχουν κάνει σημαντικές επενδύσεις οι ξένες τράπεζες έχουν πιεστεί πολύ. Πιστεύεται ότι η σταθερότητα στις αγορές θα επανέλθει μετά το καλοκαίρι και ίσως προς το τέλος του χρόνου».

Συνοψίζοντας, η μεγαλύτερη διαφορά μεταξύ των προαναφερθέντων οικονομικών κρίσεων είναι ότι σήμερα η παγκοσμιοποίηση έχει πολλαπλασιάσει τους κινδύνους, όχι όμως και τις ικανότητες των αρχών να τους προλαμβάνουν. Το συμπέρασμα ανήκει στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), το οποίο επιχειρεί να αντλήσει και να επισημάνει τις ομοιότητες της σημερινής κρίσης με αυτές που συγκλόνισαν κατά καιρούς τον κόσμο. Το οποίο καταλήγει σε τρία βασικά συμπεράσματα:

- Η παγκοσμιοποίηση έχει αυξήσει την συχνότητα και την έκταση των οικονομικών κρίσεων, όχι όμως απαραίτητα και τη σφοδρότητα τους.

- Οι κεντρικές τράπεζες πρέπει να παρεμβαίνουν εγκαίρως, καθώς ακόμη και οι πρόωρες κινήσεις είναι πιο αποτελεσματικές από αυτές που γίνονται κατόπιν εορτής.

- Είναι δύσκολο να πει κανείς την ώρα της κρίσης ποιές θα είναι οι ευρύτερες συνέπειές της.

Θα αναφερθούμε εκτενέστερα στα αίτια που προκαλούν τις οικονομικές κρίσεις και στους διάφορους τύπους οικονομικών κρίσεων στο επόμενο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Αίτια Οικονομικών κρίσεων και τύποι κρίσεων σε ευρωπαϊκή και διεθνή κλίμακα

2.1 ΤΥΠΟΙ ΚΡΙΣΕΩΝ

2.1.1 Κρίση παλαιού τύπου ή κρίση διατροφής

Είναι κρίση κακής παραγωγής σιτηρών η οποία οφειλόταν στις χαμηλές αποδόσεις της γεωργίας, ως αποτέλεσμα του χαμηλού επιπέδου τεχνικής ανάπτυξης που γνώρισε ο τομέας αυτός στην διάρκεια της προβιομηχανικής περιόδου. Έτσι η παραγωγή σιτηρών εξαρτιόταν από τις καιρικές συνθήκες με αποτέλεσμα τις σιτοδείες οι οποίες αποτελούσαν ένα πολύ συχνό και οικείο φαινόμενο του παλαιού καθεστώτος. Η κρίση διατροφής η οποία συνήθως είναι τοπικής εμβέλειας επιτείνεται και από το κακό δίκτυο επικοινωνιών το οποίο δεν επιτρέπει την γρήγορη και φθηνή μεταφορά δημητριακών από την μια περιοχή στην άλλη. (Η εμφάνιση του σιδηροδρόμου και του ατμόπλοιου εξαλείφει τις κρίσεις διατροφής).

Συνέπειες της κρίσης. Συνεπάγεται αύξηση της τιμής των δημητριακών και κατά συνέπεια αύξηση της τιμής του ψωμιού, του βασικότερου είδους διατροφής των ανθρώπων στη προβιομηχανική περίοδο. Αυτοί που πλήττονται περισσότερο είναι η μάζα των αγροτών η οποία ζει κάτω από την εξάρτηση των εμπορών και των ευγενών γαιοκτημόνων μη διαθέτοντας καθόλου αποθέματα. Έτσι οι καλλιεργητές υποφέρουν

από την έλλειψη δημητριακών χωρίς να είναι σε θέση να επωφεληθεί από την υψηλή τιμή των σιτηρών. Με άλλα λόγια σιτοδεία για τους αγρότες σημαίνει κακή διατροφή, επιδημίες και θάνατο.

Οι πόλεις, ιδίως οι παραθαλάσσιες, είναι καλύτερα οργανωμένες απέναντι στην κρίση. Διαθέτουν ένα σύστημα τροφοδοσίας, αποθήκες, αποθέματα ενώ έχουν την δυνατότητα εισαγωγής σιτηρών από το εξωτερικό. Ωστόσο οι άνθρωποι των πόλεων, λόγω της αύξησης της τιμής του ψωμιού, ελαχιστοποιούν το μέρος του εισοδήματος τους που πηγαίνει για την αγορά βιοτεχνικών κυρίως προϊόντων με αποτέλεσμα η κρίση να μεταφέρεται και στους άλλους τομείς της οικονομία

Οι κρίσεις παλαιού τύπου εμφανίζονται στην Ευρώπη μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα.

2.1.2 Κρίση νέου τύπου ή κρίση καπιταλιστικού τύπου

Η κρίση χαρακτηρίζεται από την επιβράδυνση ή την υποχώρηση της βιομηχανικής παραγωγής. Παρατηρείται πτώση των τιμών των προϊόντων, μείωση των μισθών, ελάττωση των κερδών αύξηση των πτωχεύσεων, γενίκευση της ανεργίας και αύξηση του ποσοστού των αυτοκτονιών...

Αίτια της κρίσης:

Η βασική αιτία της κρίσης εντοπίζεται στην ανατροπή της ισορροπίας μεταξύ της παραγωγής και της κατανάλωσης. Η παραγωγή - και κυρίως οι δυνατότητες της παραγωγής- υπερβαίνουν την «κοινωνική αγοραστική δύναμη». Δηλαδή υπάρχει υπερπροσφορά προϊόντων που οι αγοραστές από την πλευρά τους δεν μπορούν να καλύψουν. Αυτό συμβαίνει όχι γιατί έχουν ικανοποιηθεί όλες οι ανάγκες αλλά γιατί οι καταναλωτές δεν διαθέτουν το απαραίτητο εισόδημα. Με άλλα λόγια η υπερπαραγωγή δεν είναι «απόλυτη» αλλά «σχετική» ως προς την αγοραστική δύναμη.

Οι λόγοι που προκαλούν την διάσταση μεταξύ της παραγωγής και της αγοραστικής δύναμης είναι οι ακόλουθοι:

1. Αναρχία της παραγωγής. Κάθε επιχείρηση προσπαθεί να αυξήσει στο μέγιστο δυνατό σημείο την παραγωγή και τις πωλήσεις της.
2. Τα εισοδήματα δεν ακολουθούν πάντα ούτε την κίνηση των τιμών ούτε την κίνηση της παραγωγής.
3. Τέλος, ακόμη και στην περίπτωση που το πραγματικό εισόδημα ακολουθεί τους δείκτες της παραγωγής ή των τιμών θα πρέπει να λάβουμε υπόψη την άνιση κατανομή του ανάμεσα στα κέρδη και τους μισθούς δηλαδή ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις. Έτσι η κατανάλωση της μεγάλης πλειοψηφίας του πληθυσμού αστικού και αγροτικού περιορίζεται λόγω του χαμηλού επιπέδου των εισοδημάτων τους.

Εκδήλωση της κρίσης.

Η κρίση ξεσπάει αρχικά στην σφαίρα της κυκλοφορίας του χρήματος με κύριο χαρακτηριστικό το χρηματιστηριακό κραχ και τις τραπεζικές πτωχεύσεις. Στην συνέχεια η κρίση μεταφέρεται στον εμπορικό τομέα και στο τέλος κτυπάει την βιομηχανία με αποτέλεσμα το κλείσιμο των εργοστασίων και την εμφάνιση της ανεργίας. Η εμφάνιση της κρίσης στην σφαίρα της κυκλοφορίας του χρήματος οφείλεται στα φαινόμενα της χρηματιστηριακής κερδοσκοπίας που επιφέρουν ανεξέλεγκτες και τεχνητές αυξήσεις στις τιμές των αξιών που στο τέλος καταλήγουν στην βίαιη και απότομη πτώση τους (κραχ).

Στην πραγματικότητα όμως πριν από την χρηματιστηριακή κρίση εμφανίζονται τα πρώτα φαινόμενα οικονομικής δυσπραγίας όπως είναι η πτώση των τιμών χονδρικής πώλησης η μείωση των κερδών των επιχειρήσεων και η επιβράδυνση της βιομηχανικής ανάπτυξης. Χαρακτηριστικά παραδείγματα κρίσεων νέου τύπου είναι αυτές του 1873 (Μεγάλη Ύφεση 1873-1895), και του 1929.

2.1.3 Κρίση μεικτού τύπου

Εμφανίζεται κατά την περίοδο της μετάβασης από το παλαιό καθεστώς στο καπιταλιστικό – βιομηχανικό σύστημα παραγωγής.

Συνυπάρχουν τα χαρακτηριστικά της κρίσης του παλαιού τύπου (σιτοδείες, ακρίβεια των σιτηρών) με τα χαρακτηριστικά της κρίση νέου τύπου (κερδοσκοπία και χρηματιστηριακές κρίσεις, στασιμότητα στην βιομηχανική ανάπτυξη).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα κρίσης μεικτού τύπου είναι η κρίση του 1846-1848.

2.2 ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

2.2.1 Παγκόσμια οικονομική κρίση: Οι αιτίες που οδήγησαν σε αυτήν

Η οικονομική κρίση ξεκίνησε ως κρίση των ενυπόθηκων δανείων το 2007 στις ΗΠΑ, διαμορφώθηκε σε διεθνή οικονομική κρίση το 2008 και εξελίχθηκε σε οικονομική κρίση στην πραγματική οικονομία στις ΗΠΑ, την Ευρώπη και την χώρα μας, ως αποτέλεσμα της εφαρμοζόμενης οικονομικής πολιτικής των «απελευθερωμένων αγορών και των αποκλεισμένων κοινωνιών».

Η κατάρρευση της Lehman Brothers, τέταρτης μεγαλύτερης επενδυτικής τράπεζας των ΗΠΑ, την 15η Σεπτεμβρίου 2008, σηματοδότησε τη μεγαλύτερη μεταπολεμική παγκόσμια οικονομική κρίση. Η κρίση ήταν δυνατό να προβλεφθεί; Πότε άρχισε και ποια τα κύρια αίτιά της; Πως θα αντιμετωπιστεί; Πότε θα εξέλθουμε από αυτή; Στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να φωτίσουμε ορισμένες από τις πτυχές αυτών των ερωτημάτων.

Κατά το 2009 η οικονομική κρίση βαθαίνει τόσο στις ΗΠΑ όσο και στην Ε.Ε. Στις ΗΠΑ έχουμε 630.000 απολύσεις τον μήνα και στην Ε.Ε θα χαθούν κατά το 2009-2010 8,5 εκατ. θέσεις εργασίας, σε σύγκριση με τα 9,5 εκατ. θέσεις που δημιουργήθηκαν την περίοδο 2006-08 (Ιούλιος 2009, το ποσοστό ανεργίας στην Ε.Ε διαμορφώθηκε στο 9% και στην Ευρωζώνη 9,5%).

Επιπλέον, η κρίση αυτή αποτελεί έκφραση αποτυχίας του νεοφιλελεύθερου μοντέλου οργάνωσης της οικονομίας και διαχείρισης των πόρων, όπως αυτή, τηρουμένων των αναλογιών, του τέλους του 19ου αιώνα και του 1929. Πράγματι αποτελεί έκφραση αποτυχίας, με την έννοια ότι αυτό διακηρύσσει και εφαρμόζει την πλήρη απελευθέρωση των αγορών χρήματος, αγοράς εργασίας και αγαθών-υπηρεσιών, την κυριαρχία της αγοράς στην διαχείριση των πόρων με την περιθωριοποίηση των δημοσίων πολιτικών και της αναδιανομής του εισοδήματος, χωρίς ρυθμίσεις, ελέγχους, εποπτεία και συντονισμό, με την επικράτηση χαλαρών οικονομικών και κανονιστικών πολιτισμών που επέτρεψαν στην παγκόσμια οικονομία να υπερέχει τα όρια ταχύτητας της. Έτσι, σημαντικά τραπεζικά ιδρύματα στις ΗΠΑ, Αγγλία και σε άλλες χώρες, απώλεσαν την ρευστότητά τους, με αποτέλεσμα οι κυβερνήσεις των χωρών, δεδομένου της κρίσης αξιοπιστίας που επικρατεί στην διατραπεζική αγορά, να προσπαθούν με τεράστιο κόστος των φορολογουμένων τους να αποτρέψουν την χρηματοοικονομική τους καθίζηση.

Ταυτόχρονα, οι μέχρι και σήμερα αποφάσεις στις ΗΠΑ και την Ευρωπαϊκή Ένωση των «ενέσεων ρευστότητας», των «εθνικοποιήσεων» και των μειώσεων των επιτοκίων, αδυνατούν να εμποδίσουν την μετάβαση της χρηματοπιστωτικής κρίσης στην πραγματική οικονομία και να δημιουργήσουν συνθήκες ανάσχεσης της οικονομικής κρίσης και αποτροπής της εμβάθυνσης της διεθνούς οικονομικής ύφεσης. Ειδικότερα, οι αποφάσεις αυτές, που λαμβάνονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση και υλοποιούνται σε εθνικό επίπεδο, εμπεριέχουν την αδυναμία της μη εφαρμογής των αποφάσεων σε Ομοσπονδιακό επίπεδο, όπως στις ΗΠΑ, με αποτέλεσμα, ενώ παρουσιάζουν κάποια στοιχεία συντονισμού να μην παρουσιάζουν άμεση, αποτελεσματική και εκτελεστική δυναμική.

Αξίζει να σημειωθεί ότι αντίστοιχες αποφάσεις στην κρίση του 1929, η οποία εξελίχθηκε σε κραχ, δεν είχαν σ' αυτή την ένταση ληφθεί, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι το 2008, το 2009 και το 2010, η λήψη και η υλοποίηση αυτών των αποφάσεων,

θα μπορέσουν να αποτρέψουν την μετάβαση της κρίσης από τη χρηματοπιστωτική σφαίρα στην πραγματική οικονομία.

Αίτια: Για να κατανοηθεί το μέγεθος και η ταχύτητα με την οποία εξαπλώθηκε η κρίση θα πρέπει να ληφθούν υπόψη ορισμένα από τα χαρακτηριστικά του ισχύοντος ρυθμιστικού πλαισίου στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Υποστηρίζεται ότι, η ιδιαίτερα χαλαρή νομισματική πολιτική της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας-FED για ικανό χρονικό διάστημα ευθύνεται για την εμφάνιση υπερβολικής ρευστότητας και «μόχλευσης» (leverage), με αποτέλεσμα την εμφάνιση ανισορροπιών και τελικά «φούσκας» στην αγορά κατοικίας. Επίσης, τα χαμηλά επιτόκια και οι χαμηλές αποδόσεις των «παραδοσιακών επενδύσεων» οδήγησαν τους συμμετέχοντες στις χρηματοπιστωτικές αγορές στην ανάληψη υψηλών κινδύνων δια των διαφόρων καινοτομικών χρηματοπιστωτικών μέσων (financial innovation), χωρίς να επιδεικνύουν τη δέουσα προσοχή για τη στάθμιση ή/και αντιστάθμιση αυτών των κινδύνων. Το ισχύον πλαίσιο «δημιουργίας προς διάθεση» (originate to distribute) λειτουργούσε με τρόπο ώστε οι τράπεζες να έχουν κάθε κίνητρο να ομαδοποιούν και τιτλοποιούν (securitization) μεμονωμένα δάνεια τα οποία διέθεταν στους επενδυτές.

Το ισχύον «λειτουργικό» (functional) κανονιστικό πλαίσιο που διέπει τη λειτουργία της χρηματοπιστωτικής αγοράς έχει πλέον ξεπεραστεί και οι εποπτικές αρχές δεν το αντιλήφθηκαν έγκαιρα ή δεν επέδειξαν τη δέουσα προσοχή στην παραβίασή του. Η υπερβολική ρευστότητα οδήγησε τους διαχειριστές κεφαλαίων να αναλαμβάνουν συνεχώς περισσότερους κινδύνους. Στην προσπάθειά τους για μεγιστοποίηση των κερδών, προχώρησαν σε ευρεία έκθεση σε «δομημένα προϊόντα» που τηρούνταν εκτός των ισολογισμών των τραπεζών, ενώ χρησιμοποιούνταν ευρέως για το μετασχηματισμό της ωριμότητας (maturity) του χαρτοφυλακίου. Η επιτυχία αυτού του μοντέλου βασίστηκε σε, υποτίθεται, πολύ εξελιγμένα συστήματα διαχείρισης κινδύνου και στην αξιολόγηση όλων αυτών των προϊόντων και των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων από τις εταιρείες αξιολόγησης πιστοληπτικού κινδύνου (rating agencies),

ενώ ήταν φανερό ότι υπήρχαν πολλές περιπτώσεις παραβίασης του ισχύοντος κανονιστικού πλαισίου π.χ. λόγω «σύγκρουσης συμφερόντων» (conflict of interest).

Έτσι, φθάσαμε στο καλοκαίρι του 2007, όπου τοποθετείται και η έναρξη της κρίσης. Η αναστροφή της τάσης συνεχούς ανόδου των τιμών των ακινήτων στις ΗΠΑ συνοδεύτηκε με την κρίση στην αγορά ενυπόθηκων δανείων υψηλού κινδύνου (“subprime loans”). Η αγορά χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών άρχισε να κλυδωνίζεται καθώς αρκετά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ήταν εκτεθειμένα σε πολύπλοκα δομημένα προϊόντα τα οποία, αν και είχαν βαθμολογηθεί με άριστα (AAA ή “triple A”) από τις εταιρίες αξιολόγησης πιστοληπτικού κινδύνου βασιζόνταν σε δανειακές συμβάσεις οι οποίες ήταν στο μεγαλύτερο ποσοστό τους επισφαλείς. Ο κατακερματισμός των εποπτικών αρχών στις ΗΠΑ δεν επέτρεψε την άμεση διάγνωση της κρίσης και πολύ περισσότερο τον έγκαιρο και αποτελεσματικό συντονισμό για την αντιμετώπιση της κρίσης.

Η κρίση εξαπλώθηκε και στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού με πρώτο θύμα την επενδυτική τράπεζα Northern Rock του Ηνωμένου Βασιλείου (Σεπτέμβριος 2007), αλλά και ελβετικές και γερμανικές τράπεζες. Δεύτερο μεγάλο σταθμό, αποτέλεσε η περίπτωση της Bear Stearns, πέμπτης μεγαλύτερης επενδυτικής τράπεζας στις ΗΠΑ, η οποία για να αποφύγει την πτώχευση, εξαγοράσθηκε από την J.P. Morgan με τη μεσολάβηση της FED και την εγγύηση του αμερικάνικου δημοσίου τον Μάρτιο του 2008. Η απόφαση αυτή των αμερικανικών αρχών (Υπουργείο Οικονομικών-Treasury και Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα-FED) έγινε δεκτή με ανακούφιση καθώς σηματοδότησε ότι οι αρμόδιες αρχές ήταν έτοιμες να δράσουν, πέρα από ιδεολογικές αγκυλώσεις και δογματισμούς, και να αποτρέψουν εν τη γενέση του τον ενδεχόμενο «συστημικό κίνδυνο» (systemic risk) στο χρηματοπιστωτικό σύστημα και ιδίως στον τραπεζικό τομέα. Η ευφορία που ακολούθησε αυτή την κίνηση ήταν τέτοια που πολλοί σοβαροί αναλυτές ακόμη και διαμορφωτές πολιτικής, όπως υψηλής επιρροής στελέχη της Επιτροπής Ανοικτής Αγοράς (FOMC) της FED, να μιλούν για αντιστροφή της κρίσης (“turning point”).

Το κλίμα αυτό κάλυψε ή και περιθωριοποίησε προσωρινά τα στοιχεία που έδειχναν ότι η παγκόσμια οικονομία δεν είχε να αντιμετωπίσει μόνο τη χρηματοπιστωτική κρίση αλλά και άλλα δύο γεγονότα: την άνοδο των τιμών των εμπορευμάτων, ιδίως του πετρελαίου και των τροφίμων, και τις τρομερές ανισορροπίες (imbalances) που προκλήθηκαν στις αγορές κατοικίας όχι μόνο στις ΗΠΑ, αλλά και σε πολλές χώρες της ευρωζώνης όπως η Ιρλανδία και η Ισπανία από την ιδιαίτερα χαλαρή νομισματική πολιτική των περασμένων χρόνων. Επιπλέον, αποπροσανατόλισε προσωρινά τη συζήτηση από τη διαπίστωση ότι το ισχύον ρυθμιστικό πλαίσιο είχε αποδειχθεί ακατάλληλο ενώ, ταυτόχρονα, ήταν συστηματική η παραβίασή του – και όχι μόνο λόγω της εγγενούς σύγκρουσης συμφερόντων που αντιμετώπιζαν οι εταιρίες αξιολόγησης πιστοληπτικού κινδύνου. Παράλληλα, η «όρεξη» για αναζήτηση ολοένα και περισσότερο επικίνδυνων επενδυτικών ευκαιριών από τους διαχειριστές των επενδυτικών κεφαλαίων που είχε καλλιεργηθεί από τα ιδιαίτερα χαμηλά επιτόκια, αντιστράφηκε απότομα σε αναζήτηση πιο ασφαλών επενδύσεων (“flying to quality”) προκαλώντας χάος σε αγορές χρήματος και κεφαλαίου αλλά και σε ολόκληρες αναδυόμενες οικονομίες.

Έτσι, η χρηματοπιστωτική κρίση, η άνοδος των τιμών των εμπορευμάτων και η υπερθέρμανση στην αγορά κατοικίας, επέφερε ένα ταυτόχρονο «τριπλό σοκ». Όταν δε, οι αρχές των ΗΠΑ παρενέβησαν για να σώσουν τις δύο «ημι-δημόσιες» επιχειρήσεις χορήγησης στεγαστικών δανείων (Fannie May και Freddy Mac), αλλά αποφάσισαν να αφήσουν τη Lehman Brothers να πτωχεύσει (15/09/2008), η αβεβαιότητα έδωσε τη θέση της σε πανικό και ουσιαστικό πάγωμα της διατραπεζικής αγοράς επεκτείνοντας ραγδαία την κρίση και στην πραγματική οικονομία μέσω του καναλιού του τραπεζικού συστήματος και της «πιστωτικής ασφυξίας» (credit crunch) που προκλήθηκε.

2.2.2 Η Διεθνής Χρηματοπιστωτική Κρίση του 2007

Είναι μια παγκόσμια κατάσταση απειλούμενης οικονομικής ύφεσης στον ευρύτερο χρηματοπιστωτικό και τραπεζικό τομέα με κύρια χώρα τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.

Η κρίση αυτή έρχεται 78 χρόνια μετά την τελευταία μεγάλη κρίση του 1929 αλλά και παλαιότερες πετρελαϊκές κρίσεις. Προέκυψε μετά το ξέσπασμα των προβλημάτων στην αγορά στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης και την αλόγιστη χρήση δομημένων επενδυτικών προϊόντων που εξαρτώνταν άμεσα από τη δυνατότητα αποπληρωμής των δανείων από τα οποία παράγονταν. Η προσπάθεια απομάκρυνσης του πιστωτικού και επιτοκιακού κινδύνου από τις τράπεζες, η μετατροπή στάσιμων κεφαλαίων σε εμπορεύσιμους τίτλους και η μετακίνηση των σύνθετων επενδυτικών τίτλων στις καταστάσεις ειδικών οντοτήτων, προκάλεσαν ένα "ντόμινο" αλυσιδωτών αντιδράσεων στον αμερικανικό και ευρωπαϊκό τραπεζικό και κτηματομεσοτικό τομέα.

Χαρακτηριστικά αυτής της γενικευμένης κατάστασης είναι ο κίνδυνος κατάρρευσης τραπεζών από φημολογία, πώληση άλλων σε ιδιαίτερα χαμηλό τίμημα και άσκηση νομισματικής πολιτικής από τις Κεντρικές Τράπεζες με σκοπό τη διάσωση του χρηματοοικονομικού συστήματος και όχι για τη διασφάλιση των τιμών, όπως παραδοσιακά οφείλουν να πράττουν. Ζημιωμένα βγήκαν τα συστήματα που εκτέθηκαν στα "τοξικά", όπως χαρακτηρίστηκαν, ομόλογα, συστήματα που στρέφονται πλέον προς ένα νέο κρατικό παρεμβατισμό, παράλληλα με την κατάρτιση σχεδίων επίλυσης της κρίσης προτού επεκταθεί στην ευρύτερη οικονομία των κρατών που επλήγησαν.

Παρακάτω απεικονίζουμε στον πίνακα τις διακυμάνσεις των επιτοκίων της κεντρικής τράπεζας Fed των ΗΠΑ.

Διακυμάνσεις Επιτοκίων της Fed της Νέας Υόρκης 2007-2008

Ημερομηνία	Προεξοφλητικό Επιτόκιο Πίστωσης			Κεφάλαια	
	Μεταβολή	Πρωτογενούς	Δευτερογενούς	Μεταβολή	Επιτόκιο
2007-2008					
17/8/2007	-0,50	5,75	6,25	-	-
18/9/2007	-0,50	5,25	5,75	-0,50	4,75
31/10/2007	-0,25	5,00	5,50	-0,25	4,50
11/12/2007	-0,25	4,75	5,25	-0,25	4,25
22/1/2008	-0,75%	4,00%	4,50%	-0,75%	3,50%
30/1/2008	-0,50%	3,50%	4,00%	-0,50%	3,00%
16/3/2008	-0,25%	3,25%	3,75%	-	-
18/3/2008	-0,75%	2,50%	3,00%	-0,75%	2,25%
30/4/2008	-0,25%	2,25%	2,75%	-0,25%	2,00%

Οι τράπεζες χρειάζονταν άμεσα ρευστότητα ώστε να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους στις εγγυήσεις που είχαν δώσει και για να μεταφέρουν τα υποκείμενα δάνεια στον ισολογισμό τους, κάτι που δημιουργούσε αναπροσαρμογές και στους δείκτες κεφαλαιακής επάρκειας. Όσες δε διέθεταν τέτοιους τίτλους, αντιμετώπιζαν με διστακτικότητα το ενδεχόμενο δανεισμού μιας άλλης τράπεζας στη διατραπεζική αγορά, εξαιτίας της έλλειψης διαφάνειας από την έκθεση τους στον κίνδυνο ρευστότητας. Απόρροια του τελευταίου ήταν και η απότομη αύξηση των επιτοκίων στην "αφερέγγυα" πλέον διατραπεζική αγορά. Τα ιδρύματα που εξαρτώνταν από την αγορά μακροπρόθεσμων χρηματοδοτήσεων υπέστησαν και τις μεγαλύτερες απώλειες.

Οι κεντρικές τράπεζες των κρατών επενέβησαν συγχρονισμένα με σκοπό να εξασφαλίσουν ρευστότητα με εγγυήσεις και περιορίσαν την αστάθεια στα επιτόκια της βραχυπρόθεσμης αγοράς. Η αμερικανική Fed προέβη σε μείωση επιτοκίων, ενώ η ΕΚΤ πάγωσε τις αυξήσεις κι άρχισε να προσανατολίζεται σε πιθανές μειώσεις.

2.2.3 Το χρονικό της κρίσης

Α' εξάμηνο του 2007

Στις αρχές του 2007 επικρατούσε έντονη φημολογία γύρω από τη στεγαστική αγορά των ΗΠΑ που παρουσίαζε σημάδια κόπωσης. Αναλυτές εξέφραζαν σε στήλες του οικονομικού τύπου την ανησυχία τους για μια επερχόμενη κρίση. Παράλληλα η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα προέβαινε διαρκώς σε σταδιακές αυξήσεις του ευρωεπιτοκίου ώστε να αντιμετωπίσει τις πληθωριστικές πιέσεις που ταλάνιζαν την ευρωπαϊκή οικονομία. Έντονα πλήττονταν οι δανειολήπτες, ενώ παράγοντες στην τραπεζική αγορά συνιστούσαν στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να είναι πιο φειδωλά στη χορήγηση δανείων. Την ίδια στιγμή το δολάριο εξακολουθούσε να υποχωρεί έναντι του ευρώ. Επιχειρήσεις μετέφεραν τα εργοστάσιά τους στην Αμερική και η ανεργία στην Ευρώπη αυξανόταν, ενώ πλήττονταν παράλληλα και οι εξαγωγές. Στην Ελλάδα δημιουργήθηκε τεράστιο απόθεμα νέων κατοικιών, οι οποίες όμως γίνονταν δυσπρόσιτες λόγω, μεταξύ άλλων, των υψηλών επιτοκίων στα στεγαστικά δάνεια, τη στιγμή που έρευνες έδειχναν στροφή των καταναλωτών σε μικρότερα και μεταχειρισμένα διαμερίσματα.

Καλοκαίρι του 2007

Κατά το καλοκαίρι του 2007 κι ενώ πολλοί επίσημοι παράγοντες της αμερικανικής οικονομίας προσπαθούσαν να καθησυχάσουν τους επενδυτές, κεφάλαια της τράπεζας Bear Stearns πτώχευσαν λόγω κατοχής CDOs (ομόλογα β' γενιάς) που βασιζόνταν σε sub-primes στεγαστικά δάνεια και της υποχρέωσης της τράπεζας να εξυπηρετήσει τις απαιτήσεις των πιστωτών της με ρευστοποίηση των στοιχείων της.

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) εδρεύει στην Φρανκφούρτη. Αυξάνει το ευρωεπιτόκιο στο 4,25% μπροστά στις πληθωριστικές πιέσεις, αλλά αναθεωρεί σχέδια περαιτέρω αυξήσεων μετά το ξέσπασμα της κρίσης.

Επενδυτές των ABCPs (Asset Backed Commercial Papers) άρχισαν να χάνουν την εμπιστοσύνη τους και η ζήτηση για τα συγκεκριμένα χρεόγραφα έπεφτε, ένα φαινόμενο που χαρακτηρίστηκε ως "flight to quality" (στροφή προς την ποιότητα). Τράπεζες που είχαν υιοθετήσει (κερδοσκοπικά προγράμματα που επωφελούνται από τη διαφορά μεταξύ βραχυπρόθεσμων επιτοκίων δανεισμού και μακροπρόθεσμες επιστροφές από δομημένα επενδυτικά προϊόντα) αναγκάστηκαν να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους απέναντι στις εγγυήσεις ρευστοποίησης' σε αρκετές μάλιστα περιπτώσεις ο βαθμός της πραγματικής έκθεσης στο ρίσκο ήταν τελείως απρόσμενος, ένα φαινόμενο που ονομάστηκε "disaster myopia" (μυωπία απέναντι στην καταστροφή). Η εμπιστοσύνη στη διατραπεζική αγορά κλονίστηκε λόγω της έκθεσης στον κίνδυνο ρευστότητας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των διατραπεζικών επιτοκίων.

Αύγουστος του 2007

Στις 9 Αυγούστου του 2007, μεγάλη κρίση ξέσπασε στις ΗΠΑ από την αδυναμία μεγάλων ομάδων του πληθυσμού να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του για δάνεια sub-primes. Οι πλειστηριασμοί διαδέχονταν ο ένας τον άλλον και ολόκληρες πόλεις έμειναν στο δρόμο. Οι τράπεζες ξέμειναν από ρευστό και οι καταθέτες έσπευσαν στις τράπεζες για να κάνουν ανάληψη των χρημάτων τους. Άλλοι προέβησαν σε μαζικές ηλεκτρονικές αναλήψεις των λογαριασμών τους στη Βρετανία, ένα φαινόμενο γνωστό ως "Πανικός μέσω Ίντερνετ". Η αδυναμία είσπραξης των απαιτήσεων των αμερικανικών τραπεζών από τους δανειολήπτες των subprimes, συνεπάχθηκε και την αδυναμία πληρωμής των υποχρεώσεων σε τοκομερίδια και αξίες ομολόγων και CDOs (ομόλογα β' γενιάς) στα οποία είχαν επενδύσει πολλές ευρωπαϊκές τράπεζες, την ίδια στιγμή που πλήθαιναν οι αναλήψεις πανικού. Τα ομόλογα που κατείχαν οι τελευταίες δεν είχαν αντίκρισμα, ενώ το πρόβλημα ρευστότητας προκάλεσε δυσπιστία στη δυνατότητα αποπληρωμής σε περίπτωση δανεισμού μιας τράπεζας από μια άλλη, με αποτέλεσμα να αυξηθούν τα επιτόκια της διατραπεζικής αγοράς. Το γεγονός αυτό

έκανε δύσκολη και με μεγάλο κόστος μια πιθανή αίτηση δανειοδότησης μιας ελληνικής τράπεζας από μία άλλη (ελληνική ή ευρωπαϊκή), κόστος που μετακινήθηκε στους πελάτες, παράλληλα με τις αυξήσεις του ευρωεπιτοκίου.

Σεπτέμβριος του 2007

Το Σεπτέμβριο του 2007, δύο γερμανικές τράπεζες, η Sachsen Landesbank και η IKB ανακοίνωσαν ότι υπέστησαν ουσιαστικές απώλειες από την κατοχή των conduits (ενυπόθηκα δάνεια ακίνητης περιουσίας). Η βρετανική τράπεζα Northern Rock βίωσε τη μεγαλύτερη ουρά των τελευταίων δεκαετιών σε μια χώρα που φημίζεται για τα μεγάλα εγγυημένα χρηματικά αποθέματα.

Β' εξάμηνο του 2007

Κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2007, οι κεντρικές τράπεζες μεσολάβησαν συγχρονισμένα για την τόνωση της χρηματοπιστωτικής αγοράς με "ενέσεις ρευστότητας" και σταθεροποίησαν τις διακυμάνσεις στα βραχυπρόθεσμα επιτόκια. Ορισμένες κεντρικές τράπεζες, όπως η Fed, μείωσαν ακόμη και το βασικό επιτόκιο χρηματοδότησης, ενώ άλλες, παρακολουθώντας τις εξελίξεις δεν προέβησαν στις προγραμματισμένες αυξήσεις. Παράλληλα, επλήγη η εμπιστοσύνη στα rating agencies ως προς την ικανότητά τους να βαθμολογήσουν τα δομημένα προϊόντα ("crisis of confidence"). Στην Ελλάδα προέκυψαν απαξιωμένα δομημένα ομόλογα 700 εκατομμυρίων ευρώ στα οποία βασίστηκε η χρηματοδότηση των ασφαλιστικών ταμείων, ένα περιστατικό που χαρακτηρίστηκε από τα ΜΜΕ ως "Σκάνδαλο των Δομημένων Ομολόγων".

Τα στεγαστικά δάνεια στις ΗΠΑ έγιναν δυσπρόσιτα, ενώ κρατικοποιήθηκε η τράπεζα Northern Rock από τη βρετανική κυβέρνηση. Επιπλέον, παρατηρήθηκαν

παρενέργειες από τη δυσπιστία στις διατραπεζικές αγορές και στην Ελλάδα μειώθηκαν οι ρυθμοί της μέχρι πρότινος φρενήρους πιστωτικής επέκτασης, με τις τράπεζες να προτείνουν ευέλικτα τραπεζικά προϊόντα ή δάνεια σταθερού επιτοκίου αντί των δανείων με κυμαινόμενο επιτόκιο. Παράγοντες της κτηματομεσιτικής αγοράς έκαναν εκκλήσεις για νομοθετική ρύθμιση με σκοπό τον περιορισμό των εκτελούμενων οικοδομικών αδειών, εφόσον δεν είχε πουληθεί πρώτα ένα συγκεκριμένο ποσοστό των ολοκληρωμένων κατασκευών.

Σεπτέμβριος του 2008

Ανακοίνωση πτώχευσης του αμερικανικού κολοσσού Lehman Brothers στη Νέα Υόρκη.

Μετά την πώληση της Bear Stearns σε εξευτελιστική τιμή στην J.P. Morgan το Μάρτιο του 2008, η διεθνής αγορά έδειχνε να έχει μπει σε μια δίνη της οικονομικής κρίσης. Το Σεπτέμβριο του 2008, η αμερικανική κεντρική τράπεζα προσέφερε έκτακτη οικονομική ενίσχυση 85 δισεκατομμυρίων δολαρίων στην ασφαλιστική εταιρεία AIG, προκειμένου να αποτρέψει την κατάρρευσή της. Ο αμερικανικός κολοσσός Lehman Brothers κήρυξε πτώχευση, προκαλώντας αναστάτωση στην κυβέρνηση των ΗΠΑ. Παρά το γεγονός πως οι ελληνικές τράπεζες δεν πρόλαβαν να επενδύσουν ιδιαίτερα σε τέτοια ριψοκίνδυνα προϊόντα, ανακοίνωσαν ιδιωτικές επενδυτικές απώλειες. Τον ίδιο μήνα, η Merrill Lynch εξαγοράστηκε από την Bank of America. Ο πρόεδρος των ΗΠΑ πρότεινε την άμεση ενίσχυση της ρευστότητας των τραπεζών για τη διάσωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, πριν πληγεί περαιτέρω η οικονομία της χώρας, ενώ παράλληλα, εξαγοράζονται, οι Fannie Mae και Freddie Mac. Οι εξελίξεις διαδέχονταν η μία την άλλη, με την ανακοίνωση για λουκέτο στη Washington Mutual. Ο απρόσμενος κρατισμός των ΗΠΑ εξέπληξε αρχικά ευχάριστα τα χρηματιστήρια, ενώ αντιδράσεις διατυπώνονταν από τους αμερικανούς πολίτες για το φορολογικό βάρος που προέβλεπε να πέσει στην πλάτη τους. Την άποψη αυτή

συμμερίστηκε και το Κογκρέσο, καταψηφίζοντας το σχέδιο κρατικής ενίσχυσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για αγορά των λεγόμενων "τοξικών ομολόγων" με δημόσιο χρήμα. Τα χρηματιστήρια αντικατόπτρισαν την απαισιοδοξία της αγοράς στους δείκτες τους, σημειώνοντας πτώση. Ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης προανήγγειλε σχέδιο αντιμετώπισης του προβλήματος στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η κρίση μετά το πέρασμα του Ατλαντικού, πλησίασε όλο και νοτιότερα την Ευρώπη, καθώς μετά την κρατικοποίηση της Bradford and Bingley από τη βρετανική κυβέρνηση, πραγματοποιήθηκε μερική κρατικοποίηση του ευρωπαϊκού κολοσσού Fortis από το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο και την Ολλανδία.

Τον επόμενο χρόνο η παγκόσμια οικονομική ύφεση του 2008 είναι το αποτέλεσμα που προκλήθηκε από τη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση του 2007 σε τομείς της πραγματικής οικονομίας της διεθνούς κοινότητας.

Η πιστωτική κρίση από την έλλειψη ρευστότητας έγινε εμφανής στους χρηματιστηριακούς δείκτες των ανεπτυγμένων χωρών, ενώ πολλά χρηματιστήρια παρέμειναν κλειστά λόγω των μεγάλων απωλειών από τις πωλήσεις των επενδυτών.

Σημαντικοί κλάδοι της οικονομίας επλήγησαν, όπως ο τραπεζικός, ο ασφαλιστικός, ο κτηματομεσιτικός, οι αυτοκινητοβιομηχανίες, το εμπόριο και άλλοι, με άμεσα αποτελέσματα στα οικονομικά μεγέθη των οικονομιών, όπως αύξηση της ανεργίας, νέες πληθωριστικές πιέσεις, υποτίμηση νομισμάτων κ.α.

Σύμφωνα με αναλυτές, η κατάσταση της οικονομικής ύφεσης μοιάζει με εκείνη του 1930, με τους ρυθμούς ανάπτυξης να υποχωρούν και τα δημοσιονομικά των χωρών να εκτίθενται στο ενδεχόμενο εκτροπής.

Τη "Μαύρη Παρασκευή", 24 Οκτωβρίου του 2008, σημειώνονται απώλειες \$ 3,2 τρις δολάρια, ενώ ξένοι επενδυτές σπεύδουν σε μαζικές ρευστοποιήσεις στην Ελλάδα. Ο γενικός χρηματιστηριακός δείκτης των Αθηνών πέφτει κάτω από τις 1.800 μονάδες, στα χαμηλότερα επίπεδα από το 1989, παρά τα πραγματικά κέρδη που εμφανίζουν οι ελληνικές τράπεζες και επιχειρήσεις. Στην Ελλάδα σημειώνονται απώλειες 24 δισ.

ευρώ στο δεύτερο εξάμηνο του 2008, μέσα σε 24 μέρες. Η κρίση γίνεται εμφανής σε μεγέθη της πραγματικής ελληνικής οικονομίας. Τα έσοδα του κράτους ανέρχονται στα 39,2 δισ. ευρώ, έναντι στόχου 41,6, ενώ στην Ελλάδα σημειώνονται οι μεγαλύτερες απώλειες βιομηχανικών παραγγελιών στην Ευρωζώνη, ύψους 10%, τη στιγμή που εμφανίζονται απώλειες 7% στη Γαλλία. Αναλυτές προβλέπουν μείωση της κατανάλωσης, των εξαγωγών και της παραγωγικής δραστηριότητας, ενώ οι κατασκευές παραμένουν παγωμένες. Θεωρείται πλέον οίγουρη η αναθεώρηση του κρατικού προϋπολογισμού, ενώ οι ηγέτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναμένουν χαλάρωση του συμφώνου σταθερότητας, προσαρμόζοντάς το (για παράδειγμα, μη υπολογισμός των δημοσίων επενδύσεων στο έλλειμμα).

Ιδιαίτερα μετά τη χρεοκοπία της Lehman Brothers (μέσα Σεπτεμβρίου 2008), η αυξημένη αβεβαιότητα επηρέασε αρνητικά τη λειτουργία των διατραπεζικών αγορών και των αγορών επιχειρηματικών ομολόγων και γραμματίων και την ομαλή χρηματοδότηση των τραπεζών για ίδια και για δανειακά κεφάλαια. Οι προσπάθειες των κεντρικών τραπεζών (ΚΤ) να παράσχουν την αναγκαία χρηματοδότηση στις τράπεζες δεν περιόρισαν το πρόβλημα, ιδιαίτερα στην Ευρώπη όπου τα επιτόκια της ΕΚΤ διατηρούνται σε υψηλό επίπεδο. Η ανάγκη για αναχρηματοδότηση των τραπεζών από τις διεθνείς αγορές δεν ήταν δυνατό να ικανοποιηθεί με τις διατραπεζικές αγορές και τις αγορές επιχειρηματικών ομολόγων να υπολειμθούν. Αυτό απαιτούσε την άμεση λήψη συντονισμένων και πιο αποφασιστικών μέτρων από τις ΚΤ και τις κυβερνήσεις.

Η παταγώδης αποτυχία της εποπτείας του χρηματοοικονομικού συστήματος βάθυνε την ύφεση και οδήγησε στην κρίση που βιώνουμε σήμερα.

2.2.4 Η κρίση των ενυπόθηκων δανείων υψηλού κινδύνου (subprimes loans)

Ο κίνδυνος μίας βαθιάς ύφεσης στις ΗΠΑ φαίνεται ότι έχει απομακρυνθεί, όμως η εξάπλωσή της στον υπόλοιπο κόσμο συνεχίζεται. Η ύφεση των ΗΠΑ έχει τις ρίζες της στη κρίση των ενυπόθηκων δανείων υψηλού κινδύνου (subprimes) που ξέσπασε κατά τη διάρκεια του 2007 και αναστάτωσε το χρηματοπιστωτικό σύστημα.

Πού οφείλεται αυτή η κρίση; Μπορούμε να πούμε ότι την κρίση προκάλεσε η μεγάλη αύξηση της ρευστότητας που επέτρεψαν η Κεντρική Κυβέρνηση και η Κεντρική Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ, στην προσπάθειά τους να περιορίσουν τις δυσμενείς επιπτώσεις στην οικονομία από τη χρηματιστηριακή φούσκα των εταιρειών τεχνολογίας αιχμής του 1999-2000 και του τρομοκρατικού κτυπήματος του 2001.

Η κυβέρνηση των ΗΠΑ με μία σειρά από πράξεις και η Κεντρική Τράπεζα με τη σταθερή μείωση των επιτοκίων, από 6,5% σε 1% μεταξύ 2001 και 2003, παρείχαν το πλαίσιο μέσα στο οποίο έδρασαν τα πιστωτικά ιδρύματα και οργανισμοί. Οι τράπεζες των ΗΠΑ με τη βοήθεια νέων χρηματοοικονομικών εργαλείων ξεπέρασαν κάθε περιορισμό, διοχετεύοντας στην αγορά μία αστείρευτη ροή δανείων. Ειδικότερα, οι παροχές στεγαστικών δανείων επεκτάθηκαν με ταχύτατο ρυθμό μετά το 2001, ικανοποιώντας τη ζήτηση ιδιωτών που δεν πληρούσαν τις έως τότε τυπικές προϋποθέσεις για δανεισμό. Το χαρακτηριστικό αυτών των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων υψηλού κινδύνου ήταν η χρέωση επιτοκίου υψηλότερου αυτού που χρεώνονταν οι φερέγγυοι δανειολήπτες, καθώς και η ενσωμάτωση διαφόρων επιβαρύνσεων και ποινών στην αποπληρωμή του δανείου.

Με τη μέθοδο της μετοχοποίησης των δανείων, οι τράπεζες μεταπωλούσαν τα επισφαλή δάνεια σε άλλους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς εντός και εκτός ΗΠΑ, αφού τα είχαν μετατρέψει σε ελκυστικά χρηματοπιστωτικά προϊόντα που υπόσχονταν υψηλές αποδόσεις στο μέλλον. Τα σύνθετα αυτά δομημένα προϊόντα είχαν τιμή πώλησης υψηλότερη της αξίας τους και έμοιαζαν απολύτως ασφαλή. Η συνεχής

προσφορά επισημασμένων στεγαστικών δανείων ενίσχυσε τις τιμές των κατοικιών. Οι κάτοχοι κατοικίας αυξήθηκαν στις ΗΠΑ από 64% το 1994 στο 69,2% το 2004, ενώ η τιμή των κατοικιών από το 1997 έως το 2007 αυξήθηκε κατά 124%. Το σύστημα αυτό λειτούργησε καλά όσο η αμερικανική οικονομία αναπτυσσόταν ομαλά και ο πληθωρισμός ήταν χαμηλός. Παράλληλα με την καλλιέργεια θετικών προσδοκιών σε δανειστές και δανειζόμενους, η ανοδική τάση της τιμής των κατοικιών συντηρούσε το δανεισμό υψηλού κινδύνου. Πολλοί δανειολήπτες, παρασυρμένοι από την άνοδο της τιμής της κατοικίας που είχαν αγοράσει, ζητούσαν και εξασφάλιζαν με ευκολία νέο δάνειο με ευνοϊκότερους όρους για τη χρηματοδότηση του δανείου που είχαν ήδη λάβει. Η κατάσταση άλλαξε στα μέσα του 2006, όταν εκτός των επιτοκίων που ήδη είχαν αρχίσει να αυξάνονται, οι τιμές των κατοικιών άρχισαν να πέφτουν.

Ο δανεισμός για χρηματοδότηση παλαιότερων δανείων έγινε ασύμφορος. Επειδή πολλά νοικοκυριά δεν κατάφεραν να πληρώσουν τη δόση του δανείου τους, οι κατασχέσεις πήραν μορφή χιονοστιβάδας.

Το 2007 έγιναν 1,3 εκατ. κατασχέσεις σπιτιών. Το περιοδικό Economist υπολόγισε ότι για το 2007, η αδυναμία αποπληρωμής δανείων στις ΗΠΑ έφτανε τα 200-300 δισ. δολάρια.

2.2.5 Η κρίση στην Ευρώπη

Στην Ευρωζώνη η υπερβολική συγκέντρωση πλούτου και εξουσίας στα χέρια ολίγων εγκυμονεί τεράστιους κινδύνους όχι μόνο για τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής, αλλά και για την προάσπιση της συστηματικής σταθερότητας του πολιτικού και οικονομικού συστήματος. Οι τράπεζες αναδείχθηκαν κυρίαρχες, με αποτέλεσμα τη σταδιακή απώλεια αυτονομίας του πολιτικού συστήματος, την αδράνεια των ελεγκτικών μηχανισμών, την ανάληψη υπερβολικού κινδύνου εκ μέρους τραπεζικών στελεχών προς ίδιο όφελος και την προκλητική διεύρυνση των ανισοτήτων.

Η χρηματοπιστωτική κρίση ανέδειξε περίτρανα, την ανάγκη μεταρρύθμισης του συστήματος της διεθνούς παγκόσμιας διακυβέρνησης. Η εποπτεία χρηματοπιστωτικών δραστηριοτήτων είναι κατακερματισμένη. Η συμμετοχή και παρουσία των ισχυρών αναδυομένων οικονομιών, αλλά και των αναπτυσσόμενων χωρών στους διεθνείς οργανισμούς, παραμένει αδύνατη με αποτέλεσμα ο διάλογος να διεξάγεται περιστασιακά σε ετερόκλητα μη θεσμοθετημένα συμβούλια όπως το G20. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Διεθνής Τράπεζα αδυνατούν να αναλάβουν πρωτοβουλίες για την αποτελεσματική συνέργεια πολιτικών αναπτυξιακής συνεργασίας και βοήθειας, εμπορίου, επενδύσεων, διαχείρισης χρέους, προστασίας του περιβάλλοντος και μετανάστευσης. Η ανάληψη διεθνών πρωτοβουλιών για τη θεσμική ανασυγκρότηση του παγκόσμιου συστήματος διακυβέρνησης προβάλλει ως επιτακτική ανάγκη.

Η αδράνεια που επέδειξαν στην ανάληψη κοινών ρυθμιστικών πρωτοβουλιών για τον έλεγχο των αγορών και των φορολογικών παραδείσων και για την αναθέρμανση της ευρωπαϊκής οικονομίας ενίσχυσαν το αίσθημα ανασφάλειας και αβεβαιότητας.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση, που διαρκεί ήδη δύο χρόνια, αποτελεί αναμφισβήτητα ένα σημαντικό σημείο καμπής στη μέχρι σήμερα πορεία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ). Και αυτό γιατί ανέδειξε μια σειρά από εσωτερικές ανισορροπίες μεταξύ των μελών της και -κυρίως- όξυνε τα διαρθρωτικά προβλήματα των χωρών που δεν είχαν φροντίσει να προσαρμόσουν εγκαίρως τις οικονομίες τους στις ανταγωνιστικές συνθήκες της ενιαίας αγοράς.

Στις χώρες αυτές ανήκει και η Ελλάδα. Παρά το ότι ο ρυθμός ανάπτυξης της εθνικής μας οικονομίας διατηρείται σήμερα σε υψηλότερα επίπεδα από το μέσο όρο της ευρωζώνης, η κρίση έφερε με ένταση στην επιφάνεια τις χρόνιες διαρθρωτικές της αδυναμίες: το υψηλό δημόσιο χρέος και τη χαμηλή ανταγωνιστικότητα.

Η μεγάλη επιδείνωση της κρίσης στην Ευρώπη εκδηλώθηκε με την ανακοίνωση της κρατικοποίησης πολλών μεγάλων τραπεζών, τη χρεοκοπία των τραπεζών της

Ισλανδίας, την ανακοίνωση της Ιρλανδίας ότι εγγυάται το σύνολο του παθητικού των τραπεζών της, την εμφάνιση προβλημάτων χρηματοδότησης και κεφαλαιακής επάρκειας σε άλλες χώρες των οποίων οι τράπεζες στηρίζονταν για τη χρηματοδότησή τους στις διατραπεζικές αγορές και στις αγορές ομολόγων, κα.

Λίγες ώρες μετά τη λήξη της ευρωπαϊκής συνόδου κορυφής η Hypo Real Estate, η δεύτερη μεγαλύτερη τράπεζα στεγαστικών δανείων της ευρωπαϊκής οικονομίας, ανακοινώνει ότι το σχέδιο διάσωσης της, ύψους 35 δισ. ευρώ κατέρρευσε, μετά την αποκάλυψη νέων ελλειμμάτων. Πέντε ευρωπαϊκές χώρες αντιμετωπίζουν μεγάλα προβλήματα προσπαθώντας να σώσουν τις μεγάλες ευρωπαϊκές τράπεζες, η Γερμανία, το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο, η Ιταλία και η Ισλανδία. Στην Ιταλία κινδυνεύει η δεύτερη μεγαλύτερη τράπεζα της χώρας, η Unicredit, ενώ το άλλοτε εύρωστο κράτος της μακρινής Ισλανδίας κινδυνεύει με πτώχευση, λόγω της μεγάλης έκθεσης στα τοξικά ομόλογα. Τα χρέη των ισλανδικών τραπεζών υπολογίζονται στα 138,34 δισ. δολάρια, σε σύγκριση με τα 19,37 δισ. δολάρια στα οποία ανέρχεται το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν. Το νόμισμα της χώρας υποτιμάται και οι πληθωριστικές πιέσεις εντείνονται και η κυβέρνηση διαπραγματεύεται τη δανειοδότησή της από τη Ρωσία. Οι αναλυτές καταλήγουν στο συμπέρασμα πως η ΕΚΤ θα προβεί σε μείωση επιτοκίων. Μετά την τροπή που πήραν τα πράγματα, η καγκελάρια Μέρκελ αναλαμβάνει την εγγύηση όλων των τραπεζικών καταθέσεων των πολιτών από το γερμανικό κράτος, κόστος που ανέρχεται στα 500 δισ. ευρώ, κίνηση στην οποία προχωράει και η Δανία. Αρχίζει πλέον να αναθεωρείται η κατεύθυνση της Ε.Ε. υπέρ ενός καθολικού σχεδίου αντιμετώπισης του προβλήματος προτού πάρει μεγαλύτερες διαστάσεις. Από την Ιταλία προτείνεται η δημιουργία ενός ευρωκοινοτικού εγγυητικού ταμείου που θα συγκεντρώνει το 3% του ΑΕΠ. Παράλληλα, συζητείται η χαλάρωση των δημοσιονομικών κριτηρίων στην ευρωζώνη.

2.2.5.1 Η Επιρροή στην Ευρώπη

Το μεγαλύτερο χτύπημα από την κρίση εδέχθη η Ισλανδία, με μεγάλη έκθεση των τραπεζών της στα τοξικά ομόλογα. Παρά τα μεγάλα χρηματικά αποθέματα της η Βρετανία, ακολούθησε το αμερικανικό μοντέλο και ήταν από τις πρώτες χώρες που επλήγησαν από την κρίση. Πολλές τράπεζες κρατικοποιήθηκαν και άλλες συγχωνεύτηκαν. Η Γαλλία ομοίως είχε υιοθετήσει τέτοια προϊόντα, ενώ ανακατατάξεις παρατηρήθηκαν σε Βέλγιο, Ιταλία, Λουξεμβούργο και Ολλανδία. Οικονομικοί αναλυτές ερμηνεύουν πάντως κάποιες κινήσεις ως προάγγελο ανακατατάξεων και εκμετάλλευσης ευκαιριών στον τραπεζικό κλάδο της ελληνικής ή και της ευρωπαϊκής αγοράς. Παράλληλα, στην Ευρώπη παρατηρείται τεράστια ζήτηση στην αγορά χρηματοκιβωτίων και μετακίνηση των καταθέσεων σε ράβδους ή νομίσματα χρυσού.

Τα οικονομικά ιδρύματα που επηρεάστηκαν περισσότερο από την κρίση αφορούσαν εκμετάλλευση ακινήτων (real estate), χωρίς να απουσιάζουν προβλήματα σε τραπεζικές ή ασφαλιστικές υπηρεσίες. Τα πραγματικά προβλήματα της κρίσης διαφάνηκαν στην ελληνική οικονομία, με την άνοδο των επιτοκίων και το συντηρητισμό του χρηματοπιστωτικού συστήματος να πλήττει δανειολήπτες, μικρομεσαίες επιχειρήσεις, την αγοραστική συμπεριφορά των καταναλωτών και λοιπές πτυχές της αγοράς, με άμεσο αντίκτυπο στην οικονομία.

2.2.6 Η κρίση στην Ελλάδα

Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα προϋπήρχε και επιδεινώνεται ποσοτικά και ποιοτικά από την διεθνή οικονομική κρίση. Επιπλέον, η οικονομική κρίση στην Ελλάδα είναι σοβαρότερη από τις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης γιατί πλήττονται σε βάθος οι τρεις βασικές διαστάσεις της ελληνικής οικονομίας. Έτσι, η κρίση στην Ελλάδα είναι: **α)** οικονομική (μηδενική ή αρνητική αύξηση του

ΑΕΠ, μείωση των επενδύσεων, μείωση βιομηχανικής παραγωγής, μείωση εξαγωγών, μείωση κύκλου εργασιών, μείωση ζήτησης, μείωση απασχόλησης, αύξηση των απολύσεων, αύξησης της ανεργίας), **β)** δημοσιονομική (αύξηση των δημοσίων ελλειμμάτων, αύξηση δημόσιου χρέους, κατάρρευση των δημοσίων εσόδων, ...) και **γ)** κοινωνική (αύξηση ιδιωτικών δαπανών υγείας, υποχρηματοδότηση του συστήματος κοινωνικής προστασίας, δυσχέρειες Ταμείων και Νοσοκομείων να εκπληρώσουν έγκαιρα τις υποχρεώσεις τους προς τους ασφαλισμένους-συνταξιούχους και προς τους προμηθευτές).

Όμως, παρά τις εξελίξεις αυτές οι φορείς άσκησης της οικονομικής πολιτικής κατανοούν την σημερινή διεθνή οικονομική κρίση ως αποτέλεσμα εξωγενών και όχι ενδογενών παραγόντων που επιδρούν αρνητικά στην ομαλή λειτουργία του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Το αποτέλεσμα κατά το 2009 και το 2010 είναι να γίνουμε μάρτυρες χρεοκοπιών και διακοπής της λειτουργίας επιχειρήσεων, μαζικών απολύσεων και διαθεσιμότητας των εργαζομένων, απειλής μείωσης των μισθών ή ανεργίας, διεύρυνσης των ευέλικτων μορφών απασχόλησης και της εκ περιτροπής εργασίας, σημαντικής αύξησης της ανεργίας και ανησυχητικής ύφεσης της οικονομίας και σοβαρής επιδείνωσης του εισοδηματικού και βιοτικού επιπέδου των ελλήνων πολιτών. Έτσι σήμερα, το επίπεδο σύγκλισης της χώρας μας με τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις τιμές καταναλωτή είναι 94% (ακριβή χώρα), η παραγωγικότητα της εργασίας είναι 92% (χώρα πολλών ωρών και έντασης εργασίας), οι μισθοί είναι 82% (χαμηλοί μισθοί σε σχέση με το επίπεδο παραγωγικότητας και τιμών) το επίπεδο των οποίων συμπαρασύρει και το επίπεδο των συνταξιούχων με αντίστοιχα χαμηλά επίπεδα.

Ειδικότερα στην Ελλάδα, παρά τις αντίστοιχες δυσμενείς εξελίξεις για τους μισθωτούς, τους συνταξιούχους και τους ανέργους, η οικονομική πολιτική με το πρόγραμμα στήριξης των Τραπεζών, οδηγεί την ελληνική οικονομία κατά το 2009 και το 2010, (το 85% των επιχειρήσεων δηλώνει ότι τα δύσκολα της οικονομικής κρίσης

δεν έχουν περάσει και προβλέπει περαιτέρω επιδείνωση των οικονομικών συνθηκών κατά το επόμενο 12μηνο (Ιούλιος 2009) σε συνθήκες ύφεσης με συνέπειες στην απασχόληση, την ανεργία (9,3%, Απρίλιος 2009), τα εισοδήματα, (πάγωμα μισθών στο Δημόσιο και των συντάξεων για όλους τους συνταξιούχους της χώρας) το δημόσιο χρέος και τα δημόσια ελλείμματα. Το 2008 η ΓΣΕΕ προβλέποντας τις υφιστάμενες εξελίξεις στην ελληνική οικονομία κατά το 2009, με την ΕΓΣΣΕ 2008-09 συνέβαλλε καθοριστικά στην διαμόρφωση του κατώτατου μηνιαίου μισθού στα 740 € και στην ποσοστιαία πραγματική του αύξηση το 2009 κατά 4,3%. Όμως είναι ενδιαφέρον να τονιστεί ότι μεγάλο τμήμα των νοικοκυριών δαπανά περισσότερο από το 40% του διαθέσιμου εισοδήματος για την εξυπηρέτηση τραπεζικών δανείων, τα οποία δυσκολεύεται να αποπληρώσει εξαιτίας της μείωσης των εισοδημάτων του, της ανεργίας, της εκ περιτροπής εργασίας και της διεύρυνσης των ευέλικτων μορφών απασχόλησης. Παράλληλα το Ελληνικό Δημόσιο έχει προσφύγει σε δανεισμό κατά το πρώτο εξάμηνο του 2009 σε ποσοστό της τάξεως του 20% του ΑΕΠ (Ιούλιος 2009). Ο καθαρός δανεισμός του Δημοσίου από τις αρχές του έτους 2009 έχει διαμορφωθεί στα επίπεδα των 53 δισ. ευρώ (εκτιμάται ότι κατά το 2009 θα υπερβεί τα 60 δισ. ευρώ) και υπερβαίνει κατά 12 δισ. ευρώ την πρόβλεψη του Κρατικού Προϋπολογισμού του 2009 και κατά 10 δισ. ευρώ την πρόβλεψη του αναθεωρημένου (Ιανουάριος 2009) προγράμματος σταθερότητας της ελληνικής οικονομίας.

Έτσι, ο καθαρός δανεισμός του Δημοσίου έχει ήδη καλύψει το 130% περίπου του ετήσιου στόχου όταν στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο δημόσιος δανεισμός δεν υπερβαίνει το 70% του ετήσιου προϋπολογισμού. Ταυτόχρονα, οι συνθήκες του δημόσιου δανεισμού, διαμορφώνουν επιπλέον επίπεδα του ετήσιου κόστους καταβολής των τόκων (1,2 δισ. ευρώ λόγω της διαφοράς των ελληνικών με τα γερμανικά επιτόκια και 700 εκατ. ευρώ λόγω της διαφοράς των ελληνικών με τα ιταλικά επιτόκια). Με αφετηρία τα δυσμενή αυτά δεδομένα που έχουν διαμορφωθεί κατά την διετία 2008 – 2009 στην ελληνική οικονομία, σε συνδυασμό με αντίστοιχες δυσμενείς προβλέψεις κατά το 2010 στον ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ (-0,4%), στην συνολική εσωτερική ζήτηση, στην ανεργία (αύξηση κατά 100.000 άτομα περίπου), στο ισοζύγιο

τρεχουσών συναλλαγών και στο εισόδημα των εργαζομένων, ανέργων και των συνταξιούχων, επιβάλλεται η λήψη βραχυπρόθεσμων και μεσο-μακροπρόθεσμων μέτρων αντιμετώπισης των επιπτώσεων της διεθνούς οικονομικής κρίσης και δημιουργίας προϋποθέσεων εξόδου απ' αυτήν. Ακριβώς το πλαίσιο αιτημάτων και διεκδικήσεων της ΓΣΕΕ κινείται σ' αυτόν τον άξονα στρατηγικής με τεκμηριωμένη αναφορά σε συγκεκριμένα μέτρα πολιτικής.

2.2.6.1 Η σημερινή κατάσταση

Οι ιδιαίτερες επιπτώσεις της κρίσης σε κάθε χώρα είναι τόσο διαφορετικές όσο και οι ίδιες οι χώρες, οι οικονομίες και οι πολιτικές που ακολουθούνται. Σε κάθε περίπτωση, για την επόμενη μέρα, όποτε και αν αυτή θα έρθει, το μεγάλο στοίχημα για κάθε χώρα και για κάθε κυβέρνηση είναι η νέα κατάσταση που θα έχει διαμορφωθεί να οδηγήσει σε καλύτερη τροχιά από την προηγούμενη. Το ζητούμενο από σήμερα είναι πρώτα από όλα να επουλωθούν οι πληγές της οικονομίας, όμως μεγάλο μέρος της επιτυχίας κάθε χώρας θα κριθεί και στην προσπάθεια για την αποκατάσταση της κοινωνικής ισορροπίας και της κοινωνικής συνοχής, στη διόρθωση των αδικιών που οδήγησε η βίαιη αναδιανομή εισοδημάτων πριν και ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της κρίσης.

Παρά τις τελείως διαφορετικές εγχώριες συνθήκες αυτό είναι και το μεγάλο στοίχημα για την Ελλάδα. Στα χρόνια που προηγήθηκαν της κρίσης η Ελλάδα εξάντλησε τη δυναμική που είχε προκαλέσει η προ-ολυμπιακή περίοδος, εξάντλησε τις γνωστές παραδοσιακές πηγές στήριξης των υψηλών ρυθμών ανάπτυξης όπως η οικοδομή, δεν επένδυσε στην ανάπτυξη, στην ανταγωνιστικότητα και στην εξωστρέφεια της οικονομίας, ούτε και στην αποτελεσματικότερη λειτουργία του κράτους. Οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης κάτω από τους οποίους μπορούσαν να αποκρύπτονται διαρθρωτικά προβλήματα στον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα εξαντλήθηκαν. Επιπλέον, λόγω της χρηματοπιστωτικής κρίσης εξαντλήθηκαν οι δυνατότητες χορήγησης ρευστότητας

στην οικονομία μέσω του δανεισμού που τα τελευταία χρόνια είχε καθοριστική συμβολή στη διατήρηση των ρυθμών ανάπτυξης.

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση επηρεάζει την ελληνική οικονομία μέσα από τρία βασικά κανάλια που αφορούν:

- Στην αύξηση του κόστους δανεισμού των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων και στη μείωση των ρυθμών δανειοδότησης που οφείλονται στο αυξημένο κόστος χρηματοδότησης των τραπεζών, καθώς η κρίση ρευστότητας οδήγησε σε ραγδαία άνοδο των επιτοκίων στη διατραπεζική αγορά.
- Στην αύξηση του κόστους δανεισμού του δημοσίου, καθώς η φυγή των διεθνών επενδυτών προς «ασφαλή καταφύγια» οδήγησε σε σημαντική άνοδο των επιτοκίων των δεκαετών ομολόγων του ελληνικού δημοσίου.
- Στην επιβράδυνση του διεθνούς εμπορίου και κατά συνέπεια των ελληνικών εξαγωγών και των εισοδημάτων από την εμπορική ναυτιλία, καθώς η χρηματοοικονομική κρίση έχει οδηγήσει την παγκόσμια οικονομία σε τροχιά ύφεσης.

2.2.6.2 Από την ύφεση στην ανάκαμψη της Ελληνικής οικονομίας

Αυτό σημαίνει, ότι η στρατηγική ανάσχεσης της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα προϋποθέτει μέτρα ενίσχυσης της ζήτησης, φροντίδας των δανειοληπτών (νοικοκυριά), αποκατάστασης της δημοσιονομικής ισορροπίας όχι με επιπλέον φορολογικές επιβαρύνσεις αλλά με αναδιανομή του εισοδήματος, ενδυνάμωσης των προϋποθέσεων ανάπτυξης και στήριξης της επενδυτικής δραστηριότητας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, προκειμένου η ελληνική οικονομία να αντιμετωπίσει τις

προαναφερόμενες σοβαρές αρνητικές συνέπειες κατά το 2009 και τις σοβαρότερες κατά το 2010.

Από την άποψη αυτή, αποτελεί στόχο επείγουσας προτεραιότητας, η αντιμετώπιση των επιπτώσεων της διεθνούς οικονομικής κρίσης στην ελληνική οικονομία (νέο μείγμα οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής) και η δημιουργία συνθηκών δυναμικής προοπτικής της (νέο πρότυπο οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης), τα οποία λειτουργούν ως οργανική ενότητα θα μεταμορφώσουν την ελληνική οικονομία σε ένα οικονομικό και κοινωνικό σχηματισμό καινοτομικής, γνωσιολογικής και αλληλέγγυας προοπτικής, ο οποίος θα εξασφαλίζει την ποιότητα των ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών καθώς και των εργασιακών και κοινωνικών συνθηκών παραγωγής τους, στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού και του διεθνούς ανταγωνιστικού περιβάλλοντος.

Κατά συνέπεια, το αναπτυξιακό διακύβευμα για την Ελλάδα και τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ιδιαίτερα στις σημερινές συνθήκες της διεθνούς οικονομικής κρίσης είναι εάν θα απομακρυνθούν από τις δυσμενείς αυτές προοπτικές και αμφιβόλου αποτελεσματικότητας «ενεργοποίηση των αυτόματων μηχανισμών σταθεροποίησης της ευρωπαϊκής οικονομίας» σύμφωνα με το σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης, η θα προσανατολιστούν στη σύλληψη ενός νέου θεωρητικού υποδείγματος και στον σχεδιασμό και την οργάνωση ενός νέου προτύπου οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης.

Στην κατεύθυνση αυτή απαιτείται η κατάθεση του Κρατικού Προϋπολογισμού του έτους 2010 να περιλαμβάνει την απόσυρση των μέτρων φορολογικής επιβάρυνσης των μισθωτών και των συνταξιούχων και την αποκατάσταση της ισορροπίας στη πραγματική φορολογική επιβάρυνση των εισοδημάτων από εργασία και επιχειρηματική δραστηριότητα. Από την άποψη αυτή είναι χαρακτηριστική η διαπίστωση, σύμφωνα με την οποία η πραγματική φορολογική επιβάρυνση της εργασίας στην Ελλάδα (35,1%, 2007) αντιστοιχεί στον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης - 25 (36,4%, 2006), ενώ η πραγματική φορολόγηση για τα κέρδη ανέρχεται, σχεδόν στο ήμισυ του μέσου όρου της E.E-25 (15,9% για την Ελλάδα, έναντι 33,0%

στην Ε.Ε-25). Ταυτόχρονα με αυτή την άνιση φορολογική επιβάρυνση σε βάρος των μισθωτών διαπιστώνεται ότι ένα στα τέσσερα ευρώ που παράγονται στην Ελλάδα είναι εκτός φορολογίας. Με άλλα λόγια, η αποκατάσταση της ανισοκατανομής του εισοδήματος και η καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και της εισφοροδιαφυγής αποτελούν βασικές πηγές χρηματοδότησης για την αύξηση των δημοσίων και κοινωνικών δαπανών που θα δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας και θα αποκαταστήσουν, στον βαθμό που τις αφορά, τις κοινωνικο-οικονομικές ανισότητες.

Ταυτόχρονα, απαιτούνται συγκεκριμένα μέτρα στήριξης της χρηματοοικονομικής ρευστότητας (1,65 δισ. ευρώ το ύψος των ακάλυπτων επιταγών στην Ελλάδα κατά το πρώτο εξάμηνο του 2009, Ιούλιος 2009) καθώς και της επενδυτικής δραστηριότητας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων παράλληλα με μέτρα εισοδηματικής στήριξης των δανειοληπτών (νοικοκυριά). Είναι πλέον πασιφανές ότι οι ΜΜΕ πιέζονται σοβαρά από την έλλειψη ρευστότητας λόγω της περιορισμένης χρηματοδότησής τους από τις τράπεζες καθώς και από την μείωση του κύκλου εργασιών, που κατά το 2010 οι δύο αυτοί παράγοντες θα οδηγήσουν στην μείωση των επενδύσεων, της ανταπόκρισής τους προς τους προμηθευτές τους και στην μείωση της απασχόλησης.

Βέβαια, η θεωρητική αντίληψη, η στρατηγική και τα μέτρα αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης και ύφεσης στην Ελλάδα, απαιτείται βραχυπρόθεσμα να εστιάζονται στην αποκατάσταση των μακροοικονομικών και κοινωνικών της ανισορροπιών με κινητήριο μοχλό την αναδιανομή του εισοδήματος και μεσομακροπρόθεσμα απαιτείται να εστιάζονται στην αντιμετώπιση των διαρθρωτικών της προβλημάτων, με την άσκηση δημόσιων πολιτικών ανάπτυξης (ολοκληρωμένα συμπλέγματα δραστηριοτήτων), ενίσχυσης της συνολικής ζήτησης, της καινοτομικής παραγωγικής και τεχνολογικής βάσης στον πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα της οικονομίας, καθώς και αντικατάστασης του μοντέλου αποκρατικοποιήσεων και ιδιωτικοποιήσεων των δημοσίων επιχειρήσεων, ως μοντέλου μη ορθολογικής διαχείρισης των πόρων με αναπτυξιακή και κοινωνική αποτελεσματικότητα από το μοντέλο των επιχειρήσεων δημοσίου συμφέροντος.

Σε αντίθεση απ' αυτή την αντίληψη και στρατηγική οι απόψεις που συζητούνται σε ευρωπαϊκό επίπεδο και εφαρμόζουν τα κράτη-μέλη είναι κυρίως προσανατολισμένες προς την κατεύθυνση ρύθμισης του χρηματοπιστωτικού συστήματος με ελέγχους, εποπτεία και συντονισμό, προκειμένου «οι σφιχτές οικονομικές και κανονιστικές πολιτικές να επιτρέψουν στην ευρωπαϊκή οικονομία να ανασυγκροτηθεί», παράλληλα με την αποδόμηση του κοινωνικού κράτους και την απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων.

Η μη εγκαθίδρυση ενός νέου αναπτυξιακού προτύπου στην Ελλάδα στην κατεύθυνση βελτίωσης της τεχνολογικής, παραγωγικής και καινοτομικής βάσης στους τρεις τομείς της ελληνικής οικονομίας καθώς και της αναδιανομής του εισοδήματος, θα επιδεινώσει, μεταξύ των άλλων, ακόμη περισσότερο το χαμηλό επίπεδο ανταγωνιστικότητας των προϊόντων και υπηρεσιών που παράγει η ελληνική οικονομία (20% του ΑΕΠ αποτελούν οι εξαγωγές της χώρας μας) το οποίο σχετίζεται κυρίως με την χαμηλή διαρθρωτική της ανταγωνιστικότητα (ποιότητα προϊόντων και υπηρεσιών, ποιότητα παραγωγικής διαδικασίας, ποιότητα εργασιακών σχέσεων, ποιότητα επαγγελματικής κατάρτισης, κλπ). Δυστυχώς όμως, η κατεύθυνση που δόθηκε από τους φορείς άσκησης της οικονομικής πολιτικής και τις εργοδοτικές οργανώσεις και ακολουθήθηκε από τις επιχειρήσεις, δεν ήταν η αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προβλημάτων της ελληνικής οικονομίας, που η οικονομική κρίση ανέδειξε στην επιφάνεια, και η βελτίωση του επιπέδου της διαρθρωτικής της ανταγωνιστικότητας αλλά ήταν η μείωση του μοναδιαίου κόστους εργασίας, με κινητήριους μοχλούς την απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων, την συρρίκνωση του εισοδήματος, την φορολογική επιβάρυνση και την αποδόμηση της κοινωνικής ασφάλισης και υγείας.

Όμως σήμερα, κρίνοντας εκ του αποτελέσματος, είμαστε σε θέση να διαπιστώσουμε ότι η κατεύθυνση αυτή ήταν λανθασμένη γιατί μετά από μία μακροχρόνια περίοδο θεαματικής μείωσης του μεριδίου της εργασίας στο προϊόν (είτε πρόκειται για το σύνολο της οικονομίας, είτε πρόκειται για τον επιχειρηματικό τομέα) και ανόδου των δεικτών της κερδοφορίας (περιθώρια κέρδους, απόδοση κεφαλαίου) οι επιδόσεις της

ελληνικής οικονομίας στο διεθνές εμπόριο δεν παρουσιάζουν βελτίωση. Αυτή η αποτυχία της εφαρμοζόμενης οικονομικής πολιτικής να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητα διαμέσου της μείωσης του μοναδιαίου κόστους εργασίας, των ιδιωτικοποιήσεων, της ενίσχυσης της κερδοφορίας του επιχειρηματικού τομέα, της διεύρυνσης της ευελιξίας των εργασιακών σχέσεων, της δημοσιονομικής πειθαρχίας με κύριο μέσο την πραγματική μείωση των κοινωνικών δαπανών και της απορύθμισης του συστήματος κοινωνικής προστασίας, θα έπρεπε να είχε οδηγήσει όσους υποστήριξαν αυτήν την κατεύθυνση και αυτό το μείγμα της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής σε αναθεώρηση των απόψεων τους και σε αλλαγή των πολιτικών τους.

Ακριβώς, η εναλλακτική πρόταση εξόδου από την κρίση που καταθέτουν και διεκδικούν τα συνδικάτα στοχεύει στην αλλαγή της εφαρμοζόμενης κοινωνικο-οικονομικής πολιτικής που δημιουργεί συνθήκες φαύλου κύκλου στην ελληνική οικονομία με έντονα τα στοιχεία του δημοσιονομικού, αναπτυξιακού και κοινωνικού αδιεξόδου καθώς και καθίζησης των προσδοκιών στην ελληνική οικονομία και κοινωνία. Η βαριά κληρονομιά των επιπτώσεων της εφαρμοζόμενης κοινωνικο-οικονομικής πολιτικής για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης, εκτός από το κοινωνικό κόστος αύξησης της ανεργίας, θα απαιτήσει τεράστιους πόρους και θα απολεσθεί πολύτιμος αναπτυξιακός χρόνος. Η έξοδος από την οικονομική κρίση στην Ελλάδα βρίσκεται στην επιλογή της αναδιανομής του εισοδήματος και της αναπτυξιακής στρατηγικής. Αναγκαίο στοιχείο, μεταξύ των άλλων, της αναπτυξιακής στρατηγικής σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο είναι η αλλαγή φιλοσοφίας και προσανατολισμού στην κατανομή των κοινοτικών πόρων, οι οποίοι κατά την περίοδο 2000 -2006 (αντιστοιχούν κάθε χρόνο 342 ευρώ σε κάθε κάτοικο της χώρας μας) συνέβαλαν κατά 2,7% ετησίως στο ΑΕΠ της χώρας, αλλά η απορρόφησή τους (98,6% Γ' ΚΠΣ) συντελέστηκε κατά κύριο λόγο στην πραγματοποίηση υποδομών και αυτοκινητόδρομων. Είναι περιορισμένη η κατανομή τους στην ενέργεια, στον εκσυγχρονισμό των ΜΜΕ, στην έρευνα και την ανάπτυξη, στις κοινωνικές υποδομές και στην στήριξη της απασχόλησης.

Η επιλογή της αναδιανομής του εισοδήματος αποτελεί την επιθετική απάντηση, σε βραχυχρόνιο επίπεδο, του ερωτήματος πώς θα αντιμετωπίσουμε την κρίση και η αναγκαιότητα του νέου προτύπου ανάπτυξης αποτελεί την αναπτυξιακά επιθετική απάντηση, σε μεσο-μακροπρόθεσμο επίπεδο, του ερωτήματος μετά την κρίση τι;

Πράγματι, μετά την οικονομική κρίση στην λειτουργία της διεθνούς, της ευρωπαϊκής και της ελληνικής οικονομίας πολλά πράγματα θα είναι διαφορετικά στο επίπεδο της ανάπτυξης, της απασχόλησης, του εισοδήματος, των τομέων και κλάδων παραγωγής, της τεχνολογίας, της μετανάστευσης, των κλιματικών αλλαγών και του περιβάλλοντος, της αγοράς εργασίας και των συλλογικών συμβάσεων εργασίας. Όμως, αυτό που έχει σημασία είναι ότι αυτή η μετά την κρίση διαφορετικότητα θα πρέπει να σχεδιασθεί, να οργανωθεί και να λειτουργήσει στην πράξη με τέτοιο τρόπο ώστε να μην δημιουργεί στους εργαζόμενους και στην νεολαία συνθήκες αβεβαιότητας και ανασφάλειας αλλά να δημιουργεί συνθήκες βεβαίας και εξελισσόμενης δυναμικά οικονομικής και κοινωνικής προοπτικής.

Εάν δεν απαντηθούν αναπτυξιακά και κοινωνικά αποτελεσματικά οι προκλήσεις αυτές, οι δύσκολες προοπτικές που βρίσκονται μπροστά μας θα επιδεινωθούν με την έξαρση της αντίφασης «μείωση των προσλήψεων – αύξηση των απολύσεων». Οι προβλέψεις αύξησης (το 2010 θα είναι έτος ύφεσης με προβλεπόμενη αύξηση της ανεργίας) του ΑΕΠ, σύμφωνα με τους διεθνείς οργανισμούς το 2011 (0,6%), το 2012 (1,2%), το 2013 (1,6%) και το 2014 (1,8%), δεν είναι ικανές και αναγκαίες για να επιλύσουν την προαναφερόμενη αντίφαση στην αγορά εργασίας, δεδομένου ότι το 2015 εάν επαληθευτούν αυτές οι προβλέψεις δεν θα έχει επιτευχθεί ούτε καν το επίπεδο της επίσημης ανεργίας του 2008 (7,8%). Η μόνη ικανή και αναγκαία συνθήκη επίλυσης της συγκεκριμένης αντίφασης είναι η νέα ανάπτυξη, η αναδιανομή του εισοδήματος και η αύξηση των δημόσιων και κοινωνικών δαπανών.

Έτσι μόνο θα δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας, θα παραχθεί και θα αναδιανεμηθεί δίκαια νέος πλούτος, θα εκσυγχρονιστεί τεχνολογικά η παραγωγή, θα απορροφηθεί σημαντικά η ανεργία, θα εξισορροπηθεί σημαντικά η λειτουργία της

αγοράς εργασίας και θα εξαλειφθεί ο φαύλος κύκλος των δημοσιονομικών και αναπτυξιακών αδιεξόδων στην ελληνική οικονομία.

Η θωράκιση αλλά και η αναπτυξιακή δυναμική της ελληνικής οικονομίας εξαρτάται καθοριστικά από τη συγκρότηση και λειτουργία των θεσμών πολιτικής και οικονομικής διακυβέρνησης, την ποιότητα και αποτελεσματικότητα της κρατικής ρύθμισης και εποπτείας στις αγορές και τη συνέργεια ολοκληρωμένων πολιτικών για την ανάταξη της οικονομίας, την αναδιάρθρωση της παραγωγικής βάσης και τη δημοσιονομική εξυγίανση.

Η στεγαστική αγορά στην Ελλάδα παγώνει και υπολογίζονται γύρω στις 200.000 απούλητα ακίνητα, μεταξύ των οποίων και πολλά νεόδμητα και οι κατασκευαστές προχωρούν σε προσφορές και μεγάλη υποχώρηση τιμών. Ο πρόεδρος του ΕΒΕΑ διατυπώνει την άποψη πως η κρίση δεν οφείλεται αποκλειστικά στα δάνεια χαμηλής εξασφάλισης, αλλά γενικότερα στον τρόπο διακυβέρνησης των επιχειρήσεων και του τραπεζικού κλάδου, αλλά και στην ίδια την πολιτική διακυβέρνηση της αμερικανικής πολιτείας των τελευταίων 15 ετών.

Η ελληνική κοινωνία επιζητά επιτακτικά αλλαγή πολιτικής για την εδραίωση εμπιστοσύνης στους θεσμούς, εμπέδωση κλίματος κοινωνικής ασφάλειας και βιώσιμη ανάπτυξη και δυναμική. Η έξοδος από τη σημερινή οικονομική κρίση απαιτεί την επαναφορά της εμπιστοσύνης στην πολιτική ζωή. Και αυτό με τη σειρά του απαιτεί αλλαγή στη διακυβέρνηση του τόπου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η εμφάνιση της κρίσης. Ποιές οι επιπτώσεις της σε διεθνή κλίμακα και ποια μέτρα πρέπει να παρθούν από την πλευρά του κράτους και των επιχειρήσεων

3.1 Αντιμέτωποι με την κρίση

Δεν έχουν τελειωμό οι αναλύσεις για τα αίτια της οικονομικής κρίσης που έχει χτυπήσει σχεδόν ολόκληρη την υφήλιο. Το κρίσιμο ερώτημα είναι, όμως, η αντιμετώπιση της. Και για να φτάσει κάποιος στη «θεραπεία» είναι απαραίτητο να κάνει σωστή διάγνωση του προβλήματος. Δεν μας ενδιαφέρει, δηλαδή, τόσο πολύ το γιατί, αλλά το τι ακριβώς συμβαίνει.

Το βασικό ερώτημα έχει να κάνει με τις τράπεζες και τη ρευστότητα.

Το μέλλον θα εξαρτηθεί από τη δυνατότητα των ηγεσιών να αποτυπώσουν καινούργιες πολιτικές δίχως να υποκύψουν στην εύκολη, και καθ' υπόθεση αποτελεσματική, επιλογή της εκτεταμένης κρατικής παρέμβασης και την καταλληλότερη στρατηγική για όσο το δυνατόν ανώδυνη έξοδο από την κρίση.

Η έξοδος από την κρίση περνάει μόνο μέσα από την ανάκαμψη της οικονομικής δραστηριότητας που στηρίζεται σε επεκτατικά μέτρα δημοσιονομικής και νομοματικής πολιτικής, ώστε οι επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά να επανέλθουν σε κάποια φάση στις τράπεζες για δανεισμό. Οι δε τράπεζες δεν μπορούν να χαλαρώσουν τα πιστωτικά τους κριτήρια παρά μόνο στο βαθμό που θα βελτιώνεται η οικονομία και θα αρχίσουν να υπάρχουν σαφέστερες ενδείξεις ότι έρχεται η ανάκαμψη.

Στην Ελλάδα, η κρίση και η ύφεση είναι εξωγενείς και η κατάσταση θα βελτιωθεί μόνον αν καλυτερεύσει η κατάσταση στο εξωτερικό. Η ελληνική κυβέρνηση δεν μπορεί να κάνει και πολλά πράγματα, μιας και η οικονομία επιβαρύνεται ήδη με σημαντικά δημοσιονομικά ανοίγματα.

Ως αποτέλεσμα της βαθιάς κρίσης που διανύουμε, θα γίνει προσπάθεια να αυστηροποιηθεί το ρυθμιστικό πλαίσιο των χρηματοοικονομικών αγορών και η εποπτεία των τραπεζικών ιδρυμάτων.

Συνεπώς, απαιτείται να βρεθεί μια «χρυσή τομή». Τα χρηματοοικονομικά ιδρύματα πρέπει να τεθούν προ των ευθυνών τους για τη σταθερότητα του οικονομικού συστήματος.

Το συγκεκριμένο θέμα θα αναλύσουμε εκτενέστερα στις επόμενες παραγράφους.

3.2 Η επόμενη μέρα της κρίσης

Η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση που κορυφώθηκε το 2008 οδήγησε σε πρωτόγνωρη οικονομική ύφεση την παγκόσμια οικονομία. Σήμερα, όλοι οι διεθνείς οργανισμοί υποστηρίζουν ότι υπάρχουν ενδείξεις ανάκαμψης, όμως είναι δειλές και σε μεγάλο βαθμό ακόμη αβέβαιες.

Η κρίση αυτή αφήνει πίσω της πολλές οικονομίες βαθιά τραυματισμένες λόγω των επιπτώσεών της στο εισόδημα, στην απασχόληση, στην ανάπτυξη και την κοινωνική

συναχία, αλλά και εξαιτίας της ανασφάλειας που δημιούργησε η μεγάλη αποκάλυψη των κινδύνων από την απουσία ρύθμισης και εποπτείας στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό και οικονομικό σύστημα.

Σε πολλές χώρες υπήρξε μεγάλη απώλεια εισοδημάτων και θέσεων απασχόλησης που έπληξαν κυρίως τα χαμηλά και τα μεσαία εισοδήματα, ενώ επιδεινώθηκαν και τα δημόσια οικονομικά. Πολλές χώρες αναγκάστηκαν να καταφύγουν σε πρωτόγνωρο δανεισμό, απορροφώντας επιπλέον ρευστότητα από την αγορά που επιδείνωσε την κατάσταση στην πραγματική οικονομία.

Η επόμενη μέρα θέτει επομένως νέους στόχους. Μεγάλες προτεραιότητες αποτελούν η αναδιάρθρωση της παραγωγικής βάσης με διατήρηση της κοινωνικής συνοχής, η δημοσιονομική εξυγίανση και η αποτελεσματική αναβάθμιση των θεσμών οικονομικής διακυβέρνησης.

Μπροστά σε αυτό το πρωτοφανές σκηνικό κρίσης μία λύση είναι να δεχθούμε το «τέλος του καπιταλισμού» και αναπόφευκτα να περάσουμε σε ένα μοντέλο κείνσιανισμού και της κεντρικής κρατικής οικονομίας, ώστε να διασώσουμε τις οικονομίες μας διορθώνοντας τις ατέλειες και αυθαιρεσίες του άκρατου καπιταλισμού.

Η άλλη λύση είναι να ασκήσουμε μια αποτελεσματική εποπτεία των αγορών, με σκληρούς νόμους για το χρηματοπιστωτικό σύστημα, καθώς και με κανόνες αξιολόγησης και εποπτείας των αγορών. Επιπρόσθετα, για να στηρίξουμε το μοντέλο αυτό θα πρέπει να διεξάγουμε μια σκληρή και συνεχόμενη μάχη κατά των στρεβλώσεων της αγοράς, των καρτέλ και των κερδοσκόπων και να στηρίξουμε με ουσιαστικά μέτρα την εγχώρια παραγωγή.

3.3 Η κρίση, η ευρωζώνη και εμείς

Σήμερα, είτε το θέλουμε είτε όχι, η κρίση μάς υποχρεώνει να δούμε τα πράγματα καθαρά και υπεύθυνα. Να λάβουμε γενναίες αποφάσεις και να προχωρήσουμε άμεσα στις δομικές αλλαγές που χρειάζονται, ώστε η χώρα μας να μη χάσει το τρένο της ανάκαμψης της ευρωπαϊκής οικονομίας. Με αυτό το στόχο, η κυβέρνηση εφαρμόζει ένα συγκροτημένο σχέδιο. Ένα σχέδιο που συνδυάζει άμεσα μέτρα, αλλά και διαρθρωτικές αλλαγές με μόνιμο δημοσιονομικό και αναπτυξιακό όφελος για την οικονομία μας.

Βασική προτεραιότητα αποτελεί η εξισορρόπηση των έκτακτων απωλειών εσόδων και των αυξήσεων των δαπανών που προκαλεί η παγκόσμια κρίση. Και αυτό, όχι μόνο γιατί δεσμευόμαστε από τη συμμετοχή μας στην ευρωζώνη, αλλά γιατί είμαστε μια χώρα που δανείζεται από τις διεθνείς αγορές για να χρηματοδοτήσει τις πολιτικές της. Και για να συνεχίσει να δανείζεται με λογικούς όρους, πρέπει να διασφαλίζει και να αποδεικνύει σταθερά την αξιοπιστία και τη φερεγγυότητά της.

Τα μέτρα πολιτικής πρέπει να επιδιώκουν τη στήριξη της οικονομίας για να αποφευχθεί η ύφεση αφενός με αποκατάσταση της εμπιστοσύνης του κοινού στις αγορές και την ενίσχυση της ζήτησης, αφετέρου με στήριξη του χρηματοπιστωτικού συστήματος και των μεγάλων επιχειρήσεων που επηρεάζουν τη λειτουργία του συνόλου της οικονομίας. Το δημοσιονομικό πακέτο για τη διάσωση επιχειρήσεων και τραπεζών, που φτάνει στις ΗΠΑ τα 9,7 και την Ευρωπαϊκή Ένωση τα 2 τρις. δολάρια, επιβαρύνει σαφώς το μέσο φορολογούμενο και επομένως επιδεινώνει εμμέσως τη διανομή του εισοδήματος.

η χρηματοπιστωτική κρίση οδηγεί σε αύξηση του ποσοστού της φτώχειας, χειροτέρευση της διανομής του εισοδήματος και αύξηση του κινδύνου για τα νοικοκυριά να μην μπορέσουν να ανακάμψουν παραμένοντας φτωχά και μετά την κρίση.

Τα μέτρα πολιτικής που συνιστά η μελέτη για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κρίσης στους φτωχούς είναι η συγκράτηση της ανεργίας, η ευελιξία στην αγορά εργασίας, η διατήρηση των κοινωνικών προγραμμάτων, η ενεργοποίηση μέτρων κοινωνικής συνοχής (safety net) και η εστίαση των μέτρων στις ομάδες που υποφέρουν από την κρίση (άνεργοι).

3.4 Οι επιπτώσεις της κρίσης στην Ευρώπη

Πολλές από τις επιπτώσεις τις κρίσεις των στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ το 2007 έγιναν αισθητές και σε οικονομίες και εκτός των συνόρων των ΗΠΑ.

Άμεσα επλήγη ο κατασκευαστικός τομέας. Το Δεκέμβριο 2007, οι τιμές κατοικιών είχαν πέσει κατά 8% σε σχέση με τη μεγαλύτερη τιμή του 2006 και το Φεβρουάριο του 2008 η μείωση ήταν 12,7% σε ετήσια βάση. Οι πωλήσεις μειώθηκαν κατά 26,4% μέσα στο 2007. Επίσης, άλλοι κλάδοι της μεταποίησης, όπως των μετάλλων-ορυχείων παρουσίασαν σημαντική πτώση παραγωγής μέσα στο 2007.

Η κρίση των στεγαστικών δανείων αναστάτωσε την κεφαλαιαγορά γενικότερα. Πιο συγκεκριμένα ο χρηματοοικονομικός τομέας έχασε 34.000 θέσεις εργασίας σ' ένα χρόνο, μέχρι το Μάρτιο του 2008, πιστωτικοί οργανισμοί σε όλο τον κόσμο ζημιώθηκαν με ποσά που μέχρι τις 30-04-08 ξεπερνούσαν τα 945 δισ. δολάρια σύμφωνα με υπολογισμούς του IMF, οι ρυθμοί αύξησης του ΑΕΠ σε Ευρωζώνη και Ιαπωνία έχουν αναθεωρηθεί προς τα κάτω. Την ίδια στιγμή, ο πληθωρισμός βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα σε σχέση με το 1999 και ροκανίζει τα σταθερά εισοδήματα και επιπλέον Η ελληνική οικονομία αντιμετωπίζει ένα πρόσθετο πρόβλημα: το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, που φτάνει το 15% ως ποσοστό του ΑΕΠ, είναι υψηλότερο από κάθε άλλη χρονιά και υψηλότερο των άλλων χωρών της ευρωζώνης και του ΟΟΣΑ.

Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τη συγκράτηση της αύξησης του ΑΕΠ στο 3,6%, κατά το πρώτο τρίμηνο του 2008 σε σχέση με πέρυσι, αποτελεί πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί.

Ήδη, πολλές χώρες-μέλη έχουν θέσει σε εφαρμογή ισχυρά πακέτα μέτρων για την αντιμετώπιση της κρίσης, που αντιστοιχούν συνολικά σε ποσοστό πάνω από 5% του ΑΕΠ της ΕΕ.

Μεγάλη συμβολή στην αντιμετώπιση της κρίσης είχε τελικά το ολοκληρωμένο πακέτο μέτρων της κυβέρνησης του Ην. Βασιλείου, το οποίο ενισχύει όχι μόνο την κεφαλαιακή επάρκεια των τραπεζών αλλά εγγυάται και την αναχρηματοδότηση των δανείων τους στις διατραπεζικές αγορές και στις αγορές ομολόγων. Η πρόταση αυτή κρίθηκε επαρκής από τις αγορές και υιοθετήθηκε στο σύνολό της από τις ΗΠΑ, τη Γερμανία, τη Γαλλία, την Ελβετία και τις άλλες χώρες, περιλαμβανομένης και της Ελλάδας. Επίσης, αποφασίστηκε η κατάλληλη προσαρμογή των λογιστικών προτύπων όσον αφορά στην αποτίμηση των στοιχείων του ενεργητικού των τραπεζών σε καθεστώς υπερβολικά υποτιμημένων αγορών. Τα μέτρα αυτά συμβάλλουν στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης στις τράπεζες και στην αποκλιμάκωση των διατραπεζικών επιτοκίων.

Γενικά, με τα μέτρα που έχουν ληφθεί φαίνεται ότι έχει αποφευχθεί η κατάρρευση του συστήματος με αποκατάσταση συνθηκών που οδηγούν σε ομαλοποίηση της λειτουργίας των αγορών. Άλλωστε, για το σκοπό αυτό επίκειται η εφαρμογή και άλλων μέτρων, όπως: α) η περαιτέρω μείωση των επιτοκίων παρέμβασης από τις ΚΤ, β) η καλύτερη οργάνωση και εποπτεία της αγοράς των πιστωτικών παραγώγων και γ) η αποτροπή νέων χρεοκοπιών τραπεζών.

Η Ελλάδα δυστυχώς είναι μία από τις χώρες που δεν διαθέτουν αυτήν την πολυτέλεια. Το πολύ υψηλό δημόσιο χρέος, που συσσωρεύτηκε τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, αλλά και το σημαντικό έλλειμμα ανταγωνιστικότητας, περιορίζουν

ασφυκτικά τις δυνατότητες της χώρας μας να λάβει περισσότερα μέτρα για τη στήριξη της πραγματικής οικονομίας.

3.5 Η ιδιαίτερη περίπτωση της Ελλάδας

Οι ιδιαίτερες επιπτώσεις της κρίσης σε κάθε χώρα είναι τόσο διαφορετικές όσο και οι ίδιες οι χώρες, οι οικονομίες και οι πολιτικές που ακολουθούνται. Σε κάθε περίπτωση, για την επόμενη μέρα το μεγάλο στοίχημα για κάθε χώρα και για κάθε κυβέρνηση είναι η νέα κατάσταση που θα έχει διαμορφωθεί να οδηγήσει σε καλύτερη τροχιά από την προηγούμενη. Το ζητούμενο από σήμερα είναι -πρώτα από όλα- να επουλωθούν οι πληγές της οικονομίας. Όμως μεγάλο μέρος της επιτυχίας κάθε χώρας θα κριθεί και στην προσπάθεια για την αποκατάσταση της κοινωνικής ισορροπίας και της κοινωνικής συνοχής, καθώς και στη διόρθωση των αδικιών που οδήγησε η βίαιη αναδιανομή εισοδημάτων πριν και ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της κρίσης.

Παρά τις τελείως διαφορετικές εγχώριες συνθήκες αυτό είναι και το μεγάλο στοίχημα για την Ελλάδα. Στα χρόνια που προηγήθηκαν της κρίσης, η Ελλάδα εξάντλησε τη δυναμική που είχε προκαλέσει η προ-ολυμπιακή περίοδος, εξάντλησε τις γνωστές παραδοσιακές πηγές στήριξης των υψηλών ρυθμών ανάπτυξης όπως η οικοδομή και δεν επένδυσε στην ανάπτυξη, στην ανταγωνιστικότητα, στην εξωστρέφεια της οικονομίας και την αποτελεσματικότερη λειτουργία του κράτους. Οι υψηλοί ρυθμοί

ανάπτυξης, κάτω από τους οποίους μπορούσαν να αποκρύπτονται διαρθρωτικά προβλήματα στο δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, εξαντλήθηκαν. Επιπλέον, λόγω της χρηματοπιστωτικής κρίσης εξαντλήθηκαν οι δυνατότητες χορήγησης ρευστότητας στην οικονομία μέσω του δανεισμού, που τα τελευταία χρόνια είχε καθοριστική συμβολή στη διατήρηση των ρυθμών ανάπτυξης.

Η Ελλάδα βίωσε με πολύ διαφορετικό τρόπο την κατάρρευση του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος και την κρίση στον πραγματικό τομέα της οικονομίας που την ακολούθησε. Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα και το χρηματοπιστωτικό εν γένει δεν είχε τον ίδιο βαθμό έκθεσης σε αυτές τις αγορές και εκείνα τα προϊόντα που οδήγησαν στην κατάρρευση μεγάλων χρηματοπιστωτικών ομίλων σε άλλες χώρες.

Έτσι, η οικονομία βιώνει σήμερα με καθυστέρηση τις επιπτώσεις της κρίσης στην πραγματική οικονομία. Η διεθνής πτώση του εμπορίου επηρεάζει σημαντικά τις εισπράξεις στη ναυτιλία και η μείωση του τουρισμού οδήγησε σε σημαντική πτώση των εισπράξεων από τον τομέα αυτό. Η έλλειψη ρευστότητας, η πραγματική πτώση της δραστηριότητας και η μείωση των προσδοκιών οδήγησαν την οικονομία σε επιβράδυνση και ύφεση πολύ μεγαλύτερη από αυτή που αναμενόταν.

Μέσα σε αυτό το πολύ δυσμενές οικονομικό περιβάλλον, η Ελλάδα πρέπει να λύσει ένα διπλό σε μεγάλο βαθμό διαχρονικό- πρόβλημα που διογκώθηκε σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Συγκεκριμένα, πρέπει να ελέγξει και να μειώσει το πολύ μεγάλο δημοσιονομικό, αλλά και εξωτερικό έλλειμμα, τα οποία και τα δύο τροφοδοτούν και τροφοδοτούνται από τη διόγκωση του δημόσιου και του ιδιωτικού χρέους.

Πέντε είναι τα κυρίαρχα προβλήματα που μαστίζουν σήμερα την ελληνική οικονομία. Η συνεχής και επιταχυνόμενη επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας με είσοδο της οικονομίας, τον τελευταίο χρόνο, σε τροχιά ύφεσης. Το διευρυνόμενο παραγωγικό έλλειμμα και η συνεχιζόμενη υποβάθμιση της ανταγωνιστικότητας.

Η διεύρυνση της κοινωνικής φτώχειας, της ανισότητας και της αναδιανομής εισοδήματος σε βάρος των μεσαίων και χαμηλών εισοδηματικών στρωμάτων. Η

δημοσιονομική εκτροπή λόγω υστέρησης των δημόσιων εσόδων και διόγκωσης των καταναλωτικών δαπανών. Τέλος, η αύξηση του δημόσιου χρέους και η δραματική επιδείνωση της πιστοληπτικής αξιολόγησης του ελληνικού Δημοσίου από τις διεθνείς αγορές.

Τα προβλήματα αυτά δεν είναι καινούργια και δεν οφείλονται στην πρόσφατη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση. Η επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας υπήρξε συνεχής όλη τη διάρκεια της πενταετίας. Η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, με βάση το World Economic Forum, υποβαθμίστηκε κατά 32 θέσεις. Οι επιδόσεις της χώρας σε όλους τους διαρθρωτικούς δείκτες (κατά κεφαλή ΑΕΠ, απασχόληση, επιχειρηματικές επενδύσεις, επενδύσεις στην έρευνα, επίπεδα τιμών, επίπεδα φτώχειας, εκπαίδευση, απασχόληση), επιδεινώθηκαν σημαντικά σε σχέση με αυτούς των Ευρωπαϊών εταίρων μας με αποτέλεσμα να ανακοπεί η πραγματική σύγκλιση της οικονομίας.

Η δημοσιονομική εκτροπή, με σημαντική υστέρηση εσόδων και υπέρβαση δαπανών, εμφανίστηκε ήδη από το 2007, ένα χρόνο πριν από την εμφάνιση των δυσμενών επιπτώσεων από τη διεθνή κρίση. Το δημοσιονομικό έλλειμμα ανήλθε στο 3,5% του ΑΕΠ έναντι προϋπολογισθέντος ελλείμματος 2,2%. Γύ' αυτό το λόγο, άλλωστε, η ΕΕ προτείνει την είσοδο της χώρας στη διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος, δηλαδή σε διαδικασία επιτήρησης. Το δημόσιο χρέος αυξήθηκε περίπου κατά 80 δισ. ευρώ μεταξύ 2003 και 2008, δηλαδή κατά 16 δισ. ευρώ ετησίως. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προβλέπει σταθερά για την Ελλάδα το υψηλότερο έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών στην ευρωζώνη μέχρι και το 2010.

Οι αρνητικές αυτές επιδόσεις υπήρξαν αποτέλεσμα της ανυπαρξίας σχεδιασμού και πολιτικών για την ανασύνταξη της παραγωγικής βάσης της χώρας, της συνεχούς μείωσης του προγράμματος δημόσιων επενδύσεων (από 5,1 % του ΑΕΠ το 2004 στο 3,9% το 2008), της απαξίωσης των ελεγκτικών μηχανισμών σε όλες τις αγορές, της αποδιοργάνωσης των φοροεισπρακτικών μηχανισμών, της βίαιης αναδιανομής

εισοδήματος μέσω φορολογικής πολιτικής σε βάρος των μεσαίων και αδύνατων εισοδηματικά στρωμάτων και της απαξίωσης του κοινωνικού κράτους.

Η χρηματοπιστωτική κρίση βρίσκει την ελληνική οικονομία αθωράκιστη. Είναι δύσκολο να προβλέψει κανείς το εύρος και την ένταση των αρνητικών επιπτώσεων. Οι εξελίξεις θα προσδιοριστούν τόσο από ανεξέλεγκτους παράγοντες όσο και από την ικανότητα των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων να αναλάβουν συντονισμένες πρωτοβουλίες για στήριξη των οικονομιών και αποκατάσταση της σταθερότητας στο χρηματοπιστωτικό σύστημα.

Προς το παρόν οι εκτιμήσεις για ρυθμό ανάπτυξης 0,2% στην ευρωζώνη και ανεργία 8,3% και 10% για το 2009 και 2010, φαίνονται ρεαλιστικές.

Οι εξελίξεις αυτές, σε συνδυασμό με την επιβράδυνση του διεθνούς εμπορίου, το 2009, θα επηρεάσουν ιδιαίτερα αρνητικά την ελληνική ναυτιλία, τον τουρισμό και τις εξαγωγές. Η οικονομία αναμένεται να παραμείνει ουσιαστικά στάσιμη, ενώ η αύξηση της ανεργίας θα αποτελέσει ένα επιπρόσθετο επιβαρυντικό στοιχείο.

Πιο συγκεκριμένα ο ρυθμός ανάπτυξης από 3,4% ενδεχομένως να πέσει κάτω από 2%. Αυτό σημαίνει απώλεια χιλιάδων θέσεων εργασίας, αδυναμία αναπτυξιακής πολιτικής με νέα έργα, έλλειψη ρευστού και προβλήματα σε όλο το οικονομικό οικοδόμημα της χώρας. Ο κόσμος θα ξοδεύει πολύ λιγότερα, είτε διότι δεν θα έχει χρήματα και δουλειά είτε διότι θα φοβάται να ξοδέψει και θα προτιμά την αποταμίευση. Αυτό σημαίνει «λουκέτα» σε χιλιάδες εμπορικές επιχειρήσεις, μικρομεσαίες κατά κύριο λόγο, και απώλεια χιλιάδων θέσεων εργασίας. Οι δύο βασικοί πυλώνες της οικονομίας, ο τουρισμός και η οικοδομή, θα πληγούν καιρία. Μείωση της τουριστικής κίνησης θα σημαίνει λιγότερο τουριστικό συνάλλαγμα, ενώ θα κλείσουν μικρά ξενοδοχεία και επιχειρήσεις στις τουριστικές περιοχές. Στην οικοδομή, η απουσία αγοραστών θα «παγώσει» τη δραστηριότητα ενώ θα βγουν στην ανεργία πολλοί εργαζόμενοι στον κλάδο. Στις υπόλοιπες επιχειρήσεις και τις τράπεζες θα έχουμε ραγδαίες εξελίξεις με

λουκέτα και συγχωνεύσεις. Οι συγχωνεύσεις θα σημάνουν απολύσεις και ανακατατάξεις στους εργαζόμενους.

Όλα αυτά τα εφιαλτικά σενάρια είναι πλέον περισσότερο πιθανά από ποτέ. Σε συνδυασμό με την ακρίβεια σε όλα τα είδη (υψηλός πληθωρισμός) θα κάνει ασφυκτική την πίεση στα μικρά και μεσαία νοικοκυριά.

3.6 Πώς αντιδρά η Ελληνική οικονομία στην κρίση

Η Ελλάδα λόγω του πολύ υψηλού της δημοσίου χρέους που συσσωρεύτηκε τις τελευταίες δεκαετίες αλλά και το σημαντικό έλλειμμα ανταγωνιστικότητας έχει περιορισμένες δυνατότητες λήψης μέτρων για τη στήριξη της πραγματικής οικονομίας.

Οι δέσμες μέτρων για τη στήριξη της πραγματικής οικονομίας περιλαμβάνουν:

- Μέτρα για την εξασφάλιση και την παροχή ρευστότητας στην αγορά μέσω ενίσχυσης της εποπτείας και της κεφαλαιακής επάρκειας του χρηματοπιστωτικού συστήματος και διοχέτευσης επαρκούς ρευστότητας στις επιχειρήσεις μέσω ενός Ειδικού Ταμείου Αναχρηματοδότησης Επιχειρήσεων και Τραπεζών και αναμορφωμένου ΤΕΜΠΜΕ.
- Μέτρα για τη στήριξη των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, με άμεση ενεργοποίηση του ΕΣΠΑ 2007-2013, ανακατανομή δαπανών προς όφελος των δημόσιων επενδύσεων, καθώς και στοχευμένες ρυθμίσεις και ενισχύσεις για επιχειρήσεις σε κλάδους που πλήττονται όπως ο αγροτικός τομέας, καθώς και εξαγωγικές, κατασκευαστικές και τουριστικές επιχειρήσεις.
- Μέτρα για την ενίσχυση της αγοραστικής δύναμης των μεσαίων εισοδηματικών στρωμάτων με ουσιαστική μείωση του φορολογικού βάρους και τη στήριξη των ασθενέστερων και κοινωνικά ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων μέσω

στοχευμένων επιδομάτων, όπως του έκτακτου επιδόματος αλληλεγγύης, επιδόματος θέρμανσης, επιστροφής φόρου ΦΠΑ στους αγρότες, χορήγησης του ΕΚΑΣ σε επιπλέον 300.000 δικαιούχους κα.

- Μέτρα για τη στήριξη της απασχόλησης και την αντιμετώπιση της ανεργίας, με στοχευμένες δράσεις για τη διατήρηση και αύξηση των θέσεων εργασίας, την επιδότηση ασφαλιστικών εισφορών των νέων έως 30 ετών για 4 χρόνια, αύξηση του επιδόματος ανεργίας στο 70% του βασικού ημερομισθίου κα.
- Μέτρα για τη δημοσιονομική εξυγίανση και την εξασφάλιση των απαραίτητων χρηματοδοτικών πόρων μέσω περιορισμού σπατάλης, στοχευμένης ανακατανομής δημόσιων δαπανών, αποκατάσταση λειτουργίας των ελεγκτικών μηχανισμών, τάχιστη προώθηση προϋπολογισμών προγραμμάτων κα.

Τα μέτρα στήριξης της πραγματικής οικονομίας συνοδεύονται από δεσμεύσεις για μεγάλες τομές στην ελληνική οικονομία και κοινωνία. Τομές οι οποίες θα προωθήσουν:

- Μια νέα οικονομία με αιχμή την πράσινη ανάπτυξη, αξιοποιώντας και επενδύοντας στα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας μας και συγκεκριμένα στο πλούσιο ενεργειακό απόθεμα της χώρας σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, στο μοναδικό πολιτισμικό και φυσικό της κεφάλαιο, στη γεωστρατηγική της θέση και στο δημιουργικό ανθρώπινο δυναμικό της.
- Ένα σύγχρονο και αποτελεσματικό κοινωνικό κράτος που θα παρέχει σύγχρονες υπηρεσίες κοινωνικής στήριξης κοντά στον πολίτη. Που θα αναβαθμίσει ουσιαστικά το σύστημα δημόσιας παιδείας, υγείας και πρόνοιας και θα εγγυάται ένα οικονομικά βιώσιμο και κοινωνικά δίκαιο ασφαλιστικό σύστημα.
- Ένα ευνομούμενο επιτελικό και αποκεντρωμένο κράτος που θα λειτουργεί με κανόνες, διαφάνεια και λογοδοσία προς όφελος του δημόσιου συμφέροντος, στηρίζοντας τον πολίτη και την υγιή επιχειρηματικότητα.

Η υπέρβαση της κρίσης είναι δυνατή. Και μπορεί να επιτευχθεί με ευρύτερες κοινωνικές συναινέσεις, με συλλογικότητα, υπευθυνότητα και κοινή προσπάθεια.

Με τα δεδομένα αυτά, το σχέδιο που εφαρμόζει η κυβέρνηση απέναντι στην κρίση στηρίζεται σε τρεις πυλώνες. Ο πρώτος αφορά στη μείωση του ελλείμματος και του χρέους, προκειμένου να περιοριστεί το κόστος δανεισμού του ελληνικού Δημοσίου και να εξοικονομηθούν πόροι προς όφελος της ανάπτυξης και της ενίσχυσης του κοινωνικού κράτους. Στο πλαίσιο αυτό εφαρμόζονται ήδη μέτρα, όπως, η εφαρμογή μίας συνετής εισοδηματικής πολιτικής, ο περιορισμός κατά 10% των ελαστικών δαπανών όλων των υπουργείων, ο περιορισμός των προσλήψεων στο Δημόσιο -με εξαίρεση τους τομείς της Υγείας και της Παιδείας- ο αυστηρός έλεγχος στις δαπάνες των ΟΤΑ, των νοσοκομείων και των ασφαλιστικών ταμείων, η εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου συστήματος προμηθειών στο χώρο της Υγείας, η εφαρμογή νέων συστημάτων και τεχνολογιών για τον έλεγχο της φαρμακευτικής δαπάνης, η υιοθέτηση της μεθόδου leasing για τις κρατικές προμήθειες, η δημιουργία Ενιαίας Αρχής για την καταβολή όλων των αποδοχών των δημόσιων υπαλλήλων και η εφαρμογή του προγράμματος εξυγίανσης του ΟΣΕ. Ταυτόχρονα, έχει τεθεί υπό αυστηρή επιτήρηση ο φοροεισπρακτικός μηχανισμός, εφαρμόζονται νέα συστήματα για τον έλεγχο και τη διασταύρωση των φορολογικών στοιχείων, ενώ αξιοποιείται η τεχνογνωσία της αγοράς, με στόχο να προχωρήσει αποτελεσματικότερα η είσπραξη των βεβαιωθέντων χρεών προς το Δημόσιο.

Ο δεύτερος πυλώνας έχει στόχο τη στήριξη της πραγματικής οικονομίας, με μέτρα που περιλαμβάνουν την εγγύηση των καταθέσεων των Ελλήνων, την εφαρμογή προγράμματος για την ενίσχυση της ρευστότητας της οικονομίας, τις ρυθμίσεις για την προστασία των δανειοληπτών, την εφαρμογή προγραμμάτων του ΤΕΜΠΜΕ για την παροχή χαμηλότοκων δανείων σε 80.000 ΜΜΕ, την άμεση ενεργοποίηση δράσεων για τις ΜΜΕ, στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2007-2013. Επιπλέον, προχωρούν μία σειρά από μέτρα για την ενίσχυση κρίσιμων κλάδων της ελληνικής οικονομίας, όπως ο τουρισμός, η οικοδομή, η αγορά του αυτοκινήτου και οι εξαγωγές.

Παράλληλα, συνεχίζεται η εφαρμογή μίας σειράς πολιτικών, που δίνουν ώθηση στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας και στηρίζουν τις προοπτικές της απέναντι στην κρίση. Μέσω του Επενδυτικού Νόμου ενισχύονται σήμερα περισσότερες από 6.000 επενδύσεις, συνολικού ύψους 12 δισ. ευρώ, που δημιουργούν 28.500 νέες θέσεις εργασίας σε όλη τη χώρα. Προχωρούν ταυτόχρονα νέες επενδύσεις στο πλαίσιο των Συμπράξεων Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα, που αξιοποιούν ιδιωτικά κεφάλαια ύψους 5,7 δισ. ευρώ, για τη δημιουργία 327 κοινωνικών υποδομών. Υλοποιείται το μεγαλύτερο πρόγραμμα μεγάλων έργων υποδομής που έγινε ποτέ στην Ελλάδα, ύψους 19 δισ. ευρώ, ολοκληρώνονται μεγάλα αναπτυξιακά έργα, όπως η Εγνατία Οδός, και προχωρά η δημιουργία νέων σημαντικών υποδομών, όπως ο Δρόμος Ανάπτυξης και το διεθνές αεροδρόμιο στο Καστέλι της Κρήτης. Ενώ ενεργοποιούνται στο σύνολό τους τα Επιχειρησιακά Προγράμματα του ΕΣΠΑ 2007-2013, μέσω των οποίων θα αξιοποιηθούν περίπου 36 δισ. ευρώ από εθνικούς και κοινοτικούς πόρους.

Τρίτος πυλώνας είναι η έμπρακτη στήριξη των πολιτών που έχουν ανάγκη από τη βοήθεια του κράτους. Ήδη, μέσω του Εθνικού Ταμείου Κοινωνικής Συνοχής, έχουν διατεθεί 450 εκατ. ευρώ για δράσεις, όπως η καταβολή του Έκτακτου Επιδόματος Κοινωνικής Αλληλεγγύης σε συνταξιούχους, ανέργους και ΑΜΕΑ, ενώ στο πλαίσιο της εισοδηματικής πολιτικής, παρέχεται έκτακτο επίδομα στήριξης, έως και 500 ευρώ σε 1.860.000 μισθωτούς και συνταξιούχους. Ταυτόχρονα, εφαρμόζονται ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης και ξεκινά η υλοποίηση ενός ολοκληρωμένου προγράμματος, συνολικού ύψους 3,2 δισ. ευρώ, από εθνικούς και κοινοτικούς πόρους, για τη στήριξη 1.300.000 εργαζομένων.

Πέρα όμως από τα παραπάνω μέτρα, η κυβέρνηση προετοιμάζει μία νέα γενιά διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, που αντιμετωπίζουν τις δομικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας και ενισχύουν την ανταγωνιστικότητά της. Είναι αποφασισμένη να προχωρήσει στις βαθιές τομές που έπρεπε να έχουν γίνει στη χώρα μας εδώ και δύο δεκαετίες.

Να δημιουργήσει τις βάσεις για μία ανάπτυξη που δεν θα στηρίζεται στο δανεισμό και την κατανάλωση, αλλά στην παραγωγή ποιοτικών και ανταγωνιστικών προϊόντων και υπηρεσιών, με όφελος για την οικονομία και τους πολίτες.

Το Ελληνικό κράτος στο πλαίσιο προστασίας των δανειοληπτών από την άνοδο των επιτοκίων και τα προβλήματα ρευστότητας που υπάρχουν στην διατραπεζική αγορά με νομοσχέδιο, αμέσως μετά την Ιρλανδία, εγγυήθηκε τις τραπεζικές καταθέσεις με απώτερο σκοπό την προστασία δανειοληπτών και καταθετών.

Επιπλέον, στο πλαίσιο και των σχετικών αποφάσεων του Συμβουλίου Κορυφής των κρατών-μελών της ευρωζώνης και του ECOFIN, η κυβέρνηση παρουσίασε ένα συγκροτημένο σχέδιο, με στόχο την προληπτική αντιμετώπιση και την αποτροπή των συνεπειών της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης στη χώρα μας.

Το σχέδιο περιλαμβάνει μέτρα προσωρινού χαρακτήρα, με στόχο την αποκατάσταση της ρευστότητας του συστήματος και την ενίσχυση της κεφαλαιακής βάσης των πιστωτικών ιδρυμάτων. Συγκεκριμένα, προβλέπει την παροχή εγγύησης του ελληνικού δημοσίου προς όλα τα πιστωτικά ιδρύματα, μέχρι 15 δισ. ευρώ, προκειμένου να αποφευχθεί η μεταφορά υψηλότερων διατραπεζικών επιτοκίων στους δανειολήπτες και να εξασφαλιστεί η μείωση των αρνητικών επιπτώσεων σε επιχειρήσεις και νοικοκυριά. Επίσης, για την άμεση ενίσχυση της ρευστότητας στη διατραπεζική αγορά προβλέπεται η έκδοση ειδικών ομολόγων του ελληνικού δημοσίου, ύψους μέχρι 8 δισ. ευρώ, με διάθεσή τους στα πιστωτικά ιδρύματα. Ένα τρίτο σημαντικό μέτρο, αφορά στην ενίσχυση της κεφαλαιακής βάσης των πιστωτικών ιδρυμάτων, μέσω της αγοράς προνομιακών μετοχών από το δημόσιο, συνολικού ύψους μέχρι 5 δισ. ευρώ. Επιπρόσθετα, εξασφαλίζεται και στην Ελλάδα, όπως και στα άλλα κράτη-μέλη της ΕΕ, η δυνατότητα αποτίμησης των εμπορικών χαρτοφυλακίων των τραπεζών, με βάση την πραγματική αξία των προϊόντων που περιλαμβάνουν. Με το σχέδιο, εξάλλου, ενισχύεται και ο ρόλος και οι έλεγχοι των αρμόδιων εποπτικών αρχών, προκειμένου να εντοπίζονται άμεσα οι τυχόν λανθασμένες ενέργειες και να ακολουθούν ταχύτερα οι απαραίτητες διορθωτικές κινήσεις.

Η ανάταξη της ελληνικής οικονομίας και η αναδιάρθρωση της παραγωγικής της βάσης πρέπει να βασιστεί στην ανάδειξη και την αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της χώρας. Με προώθηση στοχευμένων επενδύσεων στους τομείς των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, των μεταφορών και των δικτύων. Με αύξηση της χρηματοδότησης για την παιδεία, την έρευνα και την καινοτομία. Με αναδιάρθρωση των κλάδων του τουρισμού, της μεταποίησης, του αγροτο-διατροφικού και κατασκευαστικού τομέα. Με ανακατανομή δαπανών προς όφελος των επενδύσεων και αποτελεσματική χρήση των κοινοτικών πόρων του ΕΣΠΑ 2007-13 -συνολικού ύψους 36 δισ. ευρώ. Με δίκαιη κατανομή βαρών και στήριξη των ασθενέστερων. Με αποτελεσματική φορολόγηση του πλούτου. Με στήριξη της απασχόλησης και μείωση του φορολογικού βάρους στα μεσαία και χαμηλά στρώματα μέσω εφαρμογής ενιαίας, τιμαριθμοποιημένης και προοδευτικής φορολογικής κλίμακας για όλα τα εισοδήματα.

Η ανάταξη της οικονομίας επιβάλλει ταυτόχρονα αποτελεσματική και διαφανή δημοσιονομική διαχείριση. Με υιοθέτηση ενός σύγχρονου ελεγκτικού συστήματος δημοσιονομικής διαχείρισης και εφαρμογή προϋπολογισμών προγραμμάτων. Με κατοχύρωση της ουσιαστικής θεσμικής ανεξαρτησίας του Ελεγκτικού Συνεδρίου, καθιέρωση εσωτερικών ελεγκτικών μηχανισμών σε κάθε ΝΠΔΔ και εισαγωγή διαφανών διαδικασιών για τις προμήθειες του Δημοσίου. Με υιοθέτηση ενός σταθερού και απλού πλαισίου φορολογικών κανόνων και ριζική αναδιάρθρωση των φορολογικών υπηρεσιών.

Επιπλέον, η μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος κάτω από το 3% μέχρι το 2010 αποτελεί στόχο, τον οποίο η κυβέρνηση είναι αποφασισμένη να πετύχει, αξιοποιώντας κάθε εφικτό μέσο. Εφικτό, βεβαίως, δεν είναι να επιβληθούν περισσότεροι φόροι, σε μια οικονομία που βρίσκεται σε στασιμότητα. Γι' αυτό και εστιάζει στην αύξηση των εσόδων του κράτους, μέσα από την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής. Στο μέτωπο αυτό εντείνει ακόμη περισσότερο τις προσπάθειές τις, με την περαιτέρω αναβάθμιση και αυστηρή εποπτεία του ελεγκτικού μηχανισμού, με την αξιοποίηση σύγχρονης

τεχνογνωσίας για την είσπραξη των βεβαιωθέντων χρεών, αλλά και με μέτρα και ρυθμίσεις που κλείνουν οριστικά το δρόμο σε όσους φοροδιαφεύγουν.

Ταυτόχρονα, όμως, προωθούνται στοχευμένες διαρθρωτικές αλλαγές, με στόχο τον αποτελεσματικότερο έλεγχο των κρατικών δαπανών και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Αλλαγές, οι οποίες θα θέσουν τις βάσεις για ένα νέο μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης, που θα στηρίζεται περισσότερο στην εξωστρέφεια, στις επενδύσεις και την παιδεία και λιγότερο στην κατανάλωση και το δανεισμό.

Στο πλαίσιο αυτό, προχωρούν στο αμέσως επόμενο διάστημα παρεμβάσεις, όπως η εφαρμογή του νέου συστήματος για τον έλεγχο στο χώρο των φαρμάκων και των υλικών υγείας, η μείωση του αριθμού των φορέων του Δημοσίου, η κατάρτιση νέου μισθολογίου για τους νεοπροσλαμβανόμενους στο Δημόσιο και η δημιουργία ενιαίας Αρχής για την καταβολή των μισθών των δημόσιων υπαλλήλων, η απελευθέρωση μιας επιπλέον σειράς κλειστών επαγγελμάτων και η αντιμετώπιση αγκυλώσεων που δεσμεύουν τις αγορές.

Παράλληλα, προωθούνται, μια σειρά από αναπτυξιακές πολιτικές, οι οποίες στηρίζουν τις προοπτικές της ελληνικής οικονομίας.

3.7 Διέξοδος από την κρίση

Τα τελευταία ιδίως χρόνια, η πρωτοφανής ρευστότητα, η τεράστια συγκέντρωση πλούτου σε μη παραγωγικές δραστηριότητες, ο υπερδανεισμός και η εκτίναξη όλων των αξιών, οδηγούσαν στο σαφές συμπέρασμα μιας βαθιάς χρηματοοικονομικής κρίσης. Συχνά σήμερα συζητείται το πώς θα βγούμε αλώβητοι από αυτήν την κρίση. Θεωρώ ότι η βάση αυτή της συζήτησης είναι και παραπλανητική, γιατί οικονομικά όλοι θα βγούμε λαβωμένοι από την κρίση.

Αλλά είναι ταυτόχρονα και ηττοπαθής, γιατί το ζητούμενο δεν πρέπει να είναι το πόσο πιο αδύναμοι θα βγούμε αλλά πόσο πιο δυνατοί θα γίνουμε.

Η αντιμετώπιση της κρίσης χρειάζεται την προσπάθεια όλων μας. Οι άξονες της κοινής προσπάθειας πρέπει να είναι τρεις:

Πρώτος άξονας, η πάση θυσία διατήρηση ενός υγιούς τραπεζικού και χρηματοοικονομικού συστήματος. Επιβεβλημένη είναι λοιπόν η επέμβαση του κράτους που ξεκίνησε με την ενίσχυση της κεφαλαιακής επάρκειας και ρευστότητας των τραπεζών με 28 δις. ευρώ. Το μέτρο αδίκησε ανταγωνιστικά το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο (ΤΤ). Η έλλειψη ρευστότητας έπνιγε τις εμπορικές τράπεζες που στη λογική του υπερκέρδους δάνεισαν πολύ περισσότερα χρήματα από τις καταθέσεις τους, παίρνοντας ταυτόχρονα τεράστιο ρίσκο. Η πολιτική αυτή απέφερε στις ανταγωνίστριές μας εμπορικές τράπεζες τεράστια κέρδη και ανάπτυξη τα προηγούμενα 10 χρόνια.

Δεύτερος άξονας της κοινής προσπάθειας πρέπει να είναι το να φτάσουν τα χρήματα στην πραγματική οικονομία. Πρέπει να δώσουμε χρήματα στην κοινωνία και κυρίως στη μικρομεσαία επιχείρηση. Ακόμη και αν αυτό δείχνει να είναι πρόσκαιρα ασύμφορο λόγω των προβλέψεων επισφαλειών, η μη στήριξη των επιχειρήσεων αυτών είναι καταστροφική. Πρέπει, επιτέλους, οι τράπεζες να φύγουμε από τη νοοτροπία του «σήμερα» και του «εγώ» και να μπούμε στη λογική του «αύριο» και του «εμείς». Αν δεν ανταποκριθούμε, το οικονομικό και κοινωνικό τσουνάμι που έρχεται θα εξαφανίσει τα πρόσκαιρα οφέλη που αποκομίζουμε -και όχι μόνον. Η πολιτεία δεν μπορεί να μείνει απαθής και θα επέμβει δυναμικά.

Ο τρίτος άξονας της προσπάθειας είναι συλλογικός και αφορά όλους μας. Αφορά στη στάση ευθύνης που πρέπει ο καθένας μας να επιδείξει στη σημερινή εποχή. Πρέπει όλοι να βγάλουμε τον καλύτερο εαυτό μας. Αν έχουμε περίσσειμα ή δυνατότητα πρέπει να δώσουμε.

Η μείωση της κατασκευαστικής δραστηριότητας στις οικοδομές είναι ήδη ορατή και ενδέχεται να ενταθεί στο άμεσο μέλλον, ενώ η μείωση του διεθνούς τουρισμού αναμένεται θεαματική με προφανή αποτελέσματα στην οικονομία συνολικά αλλά και στις τοπικές οικονομίες που κυρίως βασίζονται στον τουρισμό (ελληνικά νησιά και όχι μόνο). Ακόμη, είναι γνωστό ότι η ελληνική ναυτιλία στηρίζεται στις διεθνείς μεταφορές, οι οποίες ήδη υφίστανται σοβαρό πλήγμα λόγω της διεθνούς ύφεσης. Επίσης, η ελληνική γεωργία, που λόγω της αύξησης των διεθνών τιμών των βασικών αγροτικών προϊόντων τον περασμένο χρόνο είχε αυξήσει την παραγωγή της, υφίσταται τις συνέπειες της διεθνούς ύφεσης με απότομη μείωση αυτών των τιμών των δημητριακών κατά 50% μέσα σε μερικούς μήνες (ανάλογη με αυτή του πετρελαίου). Τέλος, συνολικά οι ελληνικές εξαγωγές, που με δυσκολία καλύπτουν το 25% των εισαγωγών μας, θα υποστούν και αυτές πλήγμα από τη διεθνή ύφεση.

Η επίτευξη αυτού του στόχου και μάλιστα μεσοπρόθεσμα είναι δύσκολη, αλλά όχι αδύνατη. Αυτό που απαιτείται είναι η ύπαρξη ενός καλύτερου δημόσιου τομέα και ενός καλύτερου ιδιωτικού τομέα. Καλύτεροι με την έννοια ότι και οι δύο θα δουλεύουν αποτελεσματικά για την οικονομία και όχι σε βάρος της χώρας, των μελλοντικών γενιών και του συμφέροντος πολιτών.

Ο μόνος ενδεδειγμένος δρόμος για να συμβεί αυτό είναι η άμεση εφαρμογή ενός σοβαρού, οργανωμένου και συνεκτικού προγράμματος διαρθρωτικών παρεμβάσεων και αλλαγών και στο δημόσιο τομέα και στην οικονομία συνολικά. Για να μειωθεί το δημοσιονομικό έλλειμμα και να ελεγχθεί το δημόσιο χρέος πρέπει να γίνουν παρεμβάσεις που να διορθώνουν σοβαρές αναποτελεσματικότητες και στα δύο σκέλη του προϋπολογισμού, δηλαδή και στις δαπάνες και στα έσοδα.

Χρειάζεται ένα νέο φορολογικό πλαίσιο για την ενίσχυση των εσόδων με δίκαιο τρόπο και ένα νέο πλαίσιο ελέγχου και κατάρτισης του προϋπολογισμού για την περιστολή της σπατάλης και την αναδιάρθρωση των δαπανών, ώστε να καταστεί εφικτή η χρηματοδότηση δράσεων που συμβάλλουν στην αναδιανομή του εισοδήματος, ενισχύοντας ταυτόχρονα την ανταγωνιστικότητα και την ανάπτυξη.

Επιπλέον, εντός του δημόσιου τομέα είναι αναγκαίες συγκεκριμένες διαρθρωτικές παρεμβάσεις με στόχο την ενίσχυση της διαφάνειας και της αξιοπιστίας σε τρεις τομείς. Στα στατιστικά που παρουσιάζονται, στα δημοσιονομικά δεδομένα και τον ίδιο τον προϋπολογισμό και τέλος στην αξιοπιστία των πολιτικών, ιδιαίτερα αυτών που έχουν πιο μακροχρόνιο ορίζοντα απόδοσης. Η αξιοπιστία σε αυτούς τους τομείς είναι αναγκαία για τη διεθνή παρουσία της χώρας, είναι όμως ακόμη πιο αναγκαία για την ίδια την αποτελεσματικότητα της πολιτικής στο εσωτερικό, τόσο μέσα από τη δυνατότητα καλύτερης αξιολόγησης, όσο και μέσω του καλύτερου ελέγχου από την κοινωνία και τους πολίτες.

Έξω από τον αυστηρά δημόσιο τομέα υπάρχει ανάγκη για τομές και αλλαγές που θα οδηγήσουν σε ενίσχυση του ανταγωνισμού, στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και την προσέλκυση νέων επενδύσεων εγχώριων και ξένων σε νέους τομείς ή σε τομείς που αποτελούν συγκριτικό πλεονέκτημα για τη χώρα. Η βελτίωση στο εξωτερικό ισοζύγιο μπορεί να επέλθει από τη βελτίωση της δημοσιονομικής κατάστασης, ωστόσο βιώσιμη βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικής θέσης της χώρας μπορεί να έρθει μόνο μέσα από την πραγματική αναδιάρθρωση του παραγωγικού μοντέλου της ελληνικής οικονομίας, την επένδυση σε προϊόντα αξίας και την αύξηση των εξαγωγών σε ανταγωνιστικούς τομείς.

Η διεθνής κρίση είναι σίγουρα μια απειλή για όλες τις χώρες, όμως για χώρες όπως η Ελλάδα μπορεί να αποτελέσει και μια μοναδική ευκαιρία για την επιτάχυνση εκείνων των αλλαγών στο δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα που θα οδηγήσουν όχι μόνο σε μια διατηρήσιμη ανάπτυξη, αλλά και στην κατάκτηση μιας καλύτερης θέσης στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον. Αυτή είναι η πρόθεση της σημερινής κυβέρνησης και σε αυτήν την κατεύθυνση σχεδιάζονται και υλοποιούνται οι πολιτικές της.

Κλείνοντας μπορούμε να πούμε ότι πολλά έχουν πάει στραβά και βρεθήκαμε εδώ σήμερα. Αρχίζοντας από νομοθεσίες που δεν έπρεπε να περαστούν, ανεπαρκή παρακολούθηση ρίσκου από τις αρχές και από τους ίδιους τους εμπλεκόμενους και

πάνω από όλα η πτώση στις τιμές των κατοικιών που δεν είναι κάτι που γίνεται συχνά.

Η παρούσα κρίση είναι τόσο βαθιά που δικαιολογημένα γεννά προσδοκίες ότι μια καινούργια εποχή ανατέλλει, όσον αφορά στη λειτουργία των χρηματοοικονομικών αγορών. Κάθε κρίση βάζει το λιθαράκι της στο χτίσιμο της μελλοντικής σταθερότητας του συστήματος. Οι αγορές αλλά και οι κυβερνήσεις γίνονται σοφότερες ύστερα από κάθε κρίση και οι θεσμοί που γεννώνται καθορίζουν και διαπερνούν την οικονομική πολιτική για πολλά χρόνια μετά την παρέλευση της κρίσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΛΛΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

4.1 Η συνταγή της καλής επένδυσης

Λόγω του βάθους, της έκτασης, της διάρκειας και της έντασης της παγκόσμιας κρίσης, την επόμενη μέρα τίποτα δεν θα είναι το ίδιο. Η σωστή στρατηγική σε αυτή την κρίσιμη περίοδο θα οδηγήσει στην επιβίωση των ικανότερων. Στην Μεγάλη Ύφεση του 2009-2010, όπως και σε κάθε κρίση, υπάρχουν κίνδυνοι, ευκαιρίες και μεταβαλλόμενες προκλήσεις:

Σε περίοδο σοβαρής οικονομικής κρίσης όλα αλλάζουν -ο τρόπος ζωής, οι καταναλωτικές συνήθειες, οι αξίες, η μόδα, η φιλοσοφία της νεολαίας, η διάθεση του κόσμου... Οι επιχειρήσεις καλούνται να επιδείξουν χαρακτηριστικά ταχύτατης προσαρμογής τους στις νέες απαιτήσεις.

Οι περισσότεροι καταναλωτές δεν ακυρώνουν τις αγορές αλλά τις αναβάλλουν. Γίνονται πιο προσεκτικοί, συγκρίνουν, κάνουν έρευνα αγοράς αναζητώντας οικονομικά συμφέρουσες ευκαιρίες (value for money). Τα προϊόντα μας πρέπει να εμπνέουν σιγουριά, να πείθουν για την αξία και την χρησιμότητά τους. Σε περίοδο οικονομικής ύφεσης αποκóπτονται οι χωρίς νόημα αγορές.

Την επόμενη μέρα νικητές θα είναι οι επιχειρήσεις οι οποίες κινήθηκαν επιθετικά, προσαρμόζοντας δυναμικά την παραγωγική τους διαδικασία και τα προϊόντα τους στα δεδομένα της αγοράς κατά την ύφεση. Η πρόκληση για τις επιχειρήσεις είναι να αναπτύξουν καινοτόμα προϊόντα ή να ανατοποθετήσουν (reposition) υπάρχοντα προϊόντα που διατηρούν τα ποιοτικά πρότυπα και συνεχίζουν να ικανοποιούν τις ανάγκες των πελατών που αναγκάζονται να εξοικονομήσουν, προσφέροντας την καλύτερη αξία. Χωρίς την σωστή εκστρατεία μάρκετινγκ, υπάρχει κίνδυνος αυτό να θεωρηθεί ως «μείωση τιμών», «χαμηλή ποιότητα».

Η περίοδος ύφεσης δεν προσφέρεται για εξειδικευμένες προτάσεις σε περιορισμένα τμήματα της αγοράς (niche marketing). Στόχος είναι η ανατοποθέτηση ώστε οι προτάσεις μας να απευθύνονται μαζικά σε ευρύτερα στρώματα (mass marketing), προσφέροντας επιλογές που αξίζουν τα λεφτά τους.

Σε περίοδο κρίσης οι καταναλωτές δεν αγοράζουν αυτόματα το φθηνότερο. Προσέχουν περισσότερο την σχέση τιμής-αξίας. Κατά την διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης στην Αμερική το 1930, η General Motors έγινε market leader όταν ο Alfred Sloan χώρισε την αγορά των αυτοκινήτων σε 6 τμήματα με κριτήριο την τιμή και λάνσαρε μάρκες που ταίριαζαν σε κάθε τμήμα της αγοράς.

Τα μέσα έχουν πολλαπλασιαστεί και κατακερματιστεί. Στόχος πρέπει να είναι η υιοθέτηση τρόπων προβολής που αντιπροσωπεύουν μια υψηλή αναλογία αντίκτυπου-δαπανών. Η ολοκληρωμένη επικοινωνία με στοχευμένα προϊόντα για στοχευμένες αγορές μέσω στοχευμένων ενεργειών μάρκετινγκ και διαφήμισης, είναι το κλειδί για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και αξιοποίηση των νέων ευκαιριών που προκύπτουν μέσα από την κρίση.

Σύντομα ξεπουλήματα (flash sales) π.χ. για 24 ώρες, ελκύουν την προσοχή και δημιουργούν ενδιαφέρον που συνεχίζεται και μετά.

Η ύφεση αποτελεί ιδανική περίοδο για τις επιχειρήσεις που προσφέρουν υπηρεσίες (π.χ. εστιατόρια, ξενοδοχεία), προσφέροντας δελεαστικές προτάσεις στους καταναλωτές για να δοκιμάσουν τις υπηρεσίες τους για πρώτη φορά.

Η διαφήμιση μετρήσιμη, αποτελεσματική και αποδοτική αποτελεί την καλύτερη επένδυση. Κατά την Μεγάλη Ύφεση, εισηγούμαι αύξηση στα κονδύλια μάρκετινγκ και διαφήμισης.

Η στρατηγική μάρκας κατά την περίοδο της κρίσης μπορεί να συνοψιστεί ως ακολούθως: «Value for money-Καινοτομία-Διαφοροποίηση».

Η μείωση της γραφειοκρατίας (απλοποίηση διαδικασιών, αποκέντρωση) οι καινοτόμες πρακτικές και η επένδυση στις νέες τεχνολογίες στον δημόσιο τομέα διευκολύνουν τις επιχειρήσεις να λειτουργούν με ευελιξία. Η ευελιξία αποτελεί το σωσίβιο της επιχείρησης στην κρίση.

Σύζευξη του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και θέσπιση εταιρικών σχέσεων μεταξύ των ιδρυμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης, επιχειρήσεων και ερευνητικών ιδρυμάτων.

Επιτάχυνση των αναπτυξιακών έργων που θα αποφέρουν την μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία στην οικονομία με στόχο την αύξηση της παραγωγικότητας.

Εφαρμογή σύγχρονων μεθόδων οργάνωσης και παραγωγής.

Αξιοποίηση των τεράστιων δυνατοτήτων που παρέχουν οι σύγχρονες τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών.

Οι νικητές μέσα από την κρίση θα είναι οι επιχειρήσεις που θα ενισχύσουν την ανταγωνιστικότητά τους, βελτιώνοντας την ποιότητα προϊόντων και υπηρεσιών τους, μειώνοντας ταυτόχρονα το κόστος τους.

4.2 Προτάσεις για την αντιμετώπιση της οικονομικής ύφεσης

Οι επιλογές των μεγάλων εταιρειών σε καιρούς ύφεσης και γενικότερης ανασφάλειας, όπως η εποχή που διανύουμε τώρα, αποτελούν τμήμα μιας προσεκτικά σχεδιασμένης στρατηγικής που επιτρέπει στις επιχειρήσεις να κινηθούν με σχετική ασφάλεια, εξασφαλίζοντας περικοπή εξόδων και αύξηση εσόδων. Οι επιλογές των στελεχών, λοιπόν, συνιστούν ένα είδος «εγχειριδίου» για καιρούς δύσκολους κατά τους οποίους κανείς δεν μπορεί να είναι βέβαιος για την επιτυχία των αποφάσεών του.

Θα παρουσιάσουμε σήμερα τα συμπεράσματα της ποιοτικής έρευνας που εκπόνησε πρόσφατα η Cornerstone Athens, γνωστή εταιρεία επιλογής στελεχών, συλλέγοντας τις απόψεις δευθύνων συμβούλων και γενικών διευθυντών μεγάλων ελληνικών εταιρειών σχετικά με τη στρατηγική τους για την αντιμετώπιση της οικονομικής ύφεσης. Σύμφωνα με τα συμπεράσματα της έρευνας, το ανθρώπινο δυναμικό, τα ποιοτικά προϊόντα και υπηρεσίες, καθώς και οι καινοτομίες κάνουν την ειδοποιό διαφορά μεταξύ των νικητών και των ηττημένων σε μία περίοδο κρίσης, ενώ σε σχέση με τις προτεραιότητες των επιχειρήσεων, η ανάγκη αναγνώρισης ευκαιριών, σωστής διαχείρισης κόστους και εφαρμογής νέων προτάσεων αναδεικνύονται ως οι βασικές παράμετροι.

4.2.1 Ελαχιστοποίηση των υπερβολών

Σε δύσκολους καιρούς η έμφαση πρέπει να δίνεται στη σωστή στρατηγική, καθώς και στην ενίσχυση της εταιρείας από ικανά στελέχη, με αποτέλεσμα να υπάρξει μείωση κόστους, χωρίς όμως αυτό να συνεπάγεται απόκλιση από την μακροπρόθεσμη πορεία της εταιρείας. Ιδανικά, πρέπει να γίνεται ελαχιστοποίηση των υπερβολών όσον αφορά την επιλογή τακτικής άμυνας ή επίθεσης, καθώς ο σωστός προγραμματισμός επιτρέπει σταθερή και συνετή μακροπρόθεσμη στάση.

Ο Γενικός διευθυντής της ALICO AIG LIFE, διαπιστώνει ότι οι πελάτες απαιτούν μεγαλύτερη ευελιξία στην επιλογή που ταιριάζει με τις ατομικές τους ανάγκες. «Η δημιουργία αξίας για τους πελάτες θα πρέπει να βρίσκεται στο επίκεντρο της στρατηγικής μιας επιχείρησης· δύο είναι οι παράμετροι που διαμορφώνουν αξία – η ίδια η υπηρεσία ή το προϊόν που προσφέρεται και το ανθρώπινο κεφάλαιο». Το αποτέλεσμα σωστής οργάνωσης, υπεύθυνης διαχείρισης, κατάλληλης και εμπνευσμένης ηγεσίας, καθώς και το υψηλό φρόνημα, αποτελούν τα συστατικά της επιτυχίας σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα. [Πηγές Internet: Αρ.1]

4.2.2 Ισχυρά προϊόντα

Οι ηγέτιδες εταιρείες κερδίζουν τη θέση αυτή στον ανταγωνιστικό *στίβο* βασισμένες σε ισχυρά προϊόντα, στην ικανότητα άριστης αξιοποίησης των πόρων τους αλλά και στο υψηλού επιπέδου ανθρώπινο δυναμικό τους. Η γνώση, η ικανότητα μετασχηματισμού και η καινοτομία αποτελούν ισχυρά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα σε ανταγωνιστικούς καιρούς. Στο ερώτημα σχετικά με τις προτεραιότητες μιας εταιρείας σε καιρούς οικονομικής ύφεσης, επισημαίνεται ότι η έγκαιρη αναγνώριση των εξελίξεων στο εξωτερικό περιβάλλον, η άριστη διαχείριση των υλικών και άυλων περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης, η συνολική αντίληψη των δυσχερειών και η κοινή δέσμευση όλων στο επιδιωκόμενο αποτέλεσμα μπορούν να καταστούν οι πυλώνες στήριξης του οικοδομήματος ενώ, πέραν αυτού, η καινοτομία και οι στρατηγικές συμμαχίες είναι επίσης παράγοντες που μπορεί να κάνουν τη διαφορά.

Απ' την άλλη πλευρά, η επιλογή στάσης άμυνας ή επίθεσης σε σχέση με τις περικοπές σε ανθρώπινο δυναμικό και τις επενδύσεις διαφοροποιείται ανάλογα με τη θέση της εταιρείας στην ανταγωνιστική *αρένα*, οι εταιρείες-ηγέτιδες συνήθως προσπαθούν να ενισχύσουν το μερίδιο αγοράς και την παρουσία τους σε συγκεκριμένες κατηγορίες προϊόντων, ακριβώς αξιοποιώντας το πλεονέκτημα του μεγέθους τους. [Πηγ Ιντ. Αρ1]

4.2.3 Διαύγεια και κρίση

Η κ. Τάνια Βρανοπούλου, Chief Operating Manager του ομίλου LAVIPHARM, επισημαίνει ότι η σύγχρονη εταιρεία δεν πρέπει να επαναπαύεται στις όποιες επιτυχίες της αλλά να αφουγκράζεται συνεχώς τα μηνύματα που της στέλνει η αγορά και οι πελάτες της. Η κάθε εταιρεία θα πρέπει να γνωρίζει πού είναι δυνατή και πού όχι και να επικεντρώνεται στους αντίστοιχους χώρους όταν παίρνει αποφάσεις για εξαγορές ή συγχωνεύσεις. Σε καιρούς ανασφάλειας, οι νέες προτάσεις επιβάλλονται αλλά πρέπει να είναι πιο στοιχειοθετημένες από ποτέ και να εκτιμάται ψυχρά και αντικειμενικά η απόδοσή τους χρονικά και οικονομικά. Εξάλλου, η καλύτερη στάση είναι η επίθεση –σωστές στρατηγικές επιλογές, σωστή εκτίμηση του κόστους και της απόδοσης και επιλεκτικές επενδύσεις– αρκεί να έχει κανείς το θάρρος να εμμένει σε αυτές. [Πηγές Internet: Αρ.1]

4.2.4 Ανταγωνιστικό πλεονέκτημα

Για τον δ/ντα σύμβουλο της εταιρείας FRIESLAND, κάθε εταιρεία πρέπει να έχει «χτίσει» διακριτό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και στις τρεις στρατηγικής σημασίας περιοχές: άνθρωποι, τεχνολογία και υπηρεσίες/προϊόντα. Πρέπει να υπάρχει συντονισμός ενεργειών σε όλα τα επίπεδα, ευελιξία, αποφυγή μακροχρόνιων δεσμεύσεων με μη ευνοϊκούς όρους αλλά και εισαγωγή νέων προϊόντων/υπηρεσιών που να είναι καταναλωτικά αποδεκτό (consumer relevant). Η μεγάλη πρόκληση, πάντως, θα είναι η αντιμετώπιση της απασχόλησης των δεκάδων χιλιάδων αλλοδαπών και των κοινωνικών προβλημάτων που ενδεχομένως θα αναβιώσουν, ίσως με μεγαλύτερη ένταση σε σχέση με την περίοδο 1997-2000. [Πηγές Internet: Αρ.1]

4.2.5 Επιμόρφωση στελεχών

Από την πλευρά του, ο δ/νων σύμβουλος της DHL, επισημαίνει ότι κάθε εταιρεία που επιθυμεί να παραμείνει ηγέτης στον κλάδο όπου δραστηριοποιείται πρέπει να αναπτύσσεται βάσει ξεκάθαρης στρατηγικής κατεύθυνσης, να μεριμνά για τη διαρκή επιμόρφωση των στελεχών της, τα οποία με την σειρά τους καλούνται να είναι διαρκώς ενήμερα για τις τεχνολογικές εξελίξεις που την αφορούν, να δίνει ευκαιρίες αξιοποίησής τους καθώς και κίνητρα απόδοσης, παραμένοντας ανθρωποκεντρική. Επίσης δίνεται έμφαση ιδιαίτερα στη «σημασία της αύξησης της παραγωγικότητας της εταιρείας, χωρίς να δίνεται η αίσθηση ότι το βάρος σηκώνουν αποκλειστικά οι εργαζόμενοι, ενώ ακόμη τονίζει την έννοια της επανεκτίμησης των συνθηκών ανταγωνισμού, τη δημιουργία νέων προτάσεων στην αγορά καθώς και την αναζήτηση στρατηγικών συμμάχων, ως βασικές προτεραιότητες κάθε εταιρείας σε καιρό ύφεσης.

Θεωρεί μάλιστα επιβεβλημένη τη «φυγή προς τα εμπρός», η οποία υλοποιείται μεταξύ άλλων με επιθετικές στρατηγικές επεκτάσεις σε νέα τμήματα της αγοράς και δραστική μείωση λειτουργικού κόστους. [Πηγές Internet: Αρ.1]

4.2.6 Μείωση κόστους

Τέλος, ο Principal της A/T. KEARNEY, κ. Νικόλαος Παξινός, θεωρεί ότι το μειωμένο κόστος, η αξιοποίηση νέων αγορών και ο προσανατολισμός στην ικανοποίηση των αναγκών του πελάτη αποτελούν σημαντικές προτεραιότητες. Ως εκ τούτου, οι ελληνικές εταιρείες πρέπει να προετοιμαστούν, μειώνοντας μεν το κόστος, όχι όμως σε βάρος της ποιότητας των υπηρεσιών και πάντοτε με γνώμονα τις πραγματικές ανάγκες των πελατών. [Πηγές Internet: Αρ.1]

4.3 Αυτή είναι η σωστή επενδυτική στρατηγική

Για να πραγματοποιηθούν όλα τα παραπάνω πρέπει να υπάρχει η σωστή στρατηγική σκέψη, η οποία εφαρμόζεται από τα στελέχη των επιχειρήσεων και με την σωστή χρήση της μπορεί να οδηγήσει σε ουσιαστικές και κερδοφόρες κινήσεις. Παρακάτω θα αναλύσουμε την στρατηγική σκέψη και τρόπους εφαρμογής της εν μέσω οικονομικής κρίσης.

4.3.1 Τι είναι στρατηγική σκέψη;

Η στρατηγική σκέψη είναι η τέχνη του να υπερτερείτε από ένα ανταγωνιστή ενώ γνωρίζετε ότι ο ανταγωνιστής προσπαθεί να κάνει ακριβώς το ίδιο προς εσάς. Οι επιχειρήσεις πρέπει να βασίζονται στις επιχειρηματικές διαδικασίες τους στην υγιή στρατηγική σκέψη διαφορετικά κινδυνεύουν να χάσουν τις συναλλαγές τους από άλλους ανταγωνιστές που χρησιμοποιούν καλύτερη στρατηγική.

4.3.2 Οι τέσσερις κανόνες της στρατηγικής σκέψης

Οι τέσσερις κανόνες της στρατηγικής σκέψης παρέχουν ένα συστηματικό και αποδοτικό στρατηγικό πλαίσιο γύρω από το οποίο μπορούν να ληφθούν αποδοτικές επιχειρηματικές αποφάσεις.

1. Περιμένετε με ενδιαφέρον το πού μπορούν να οδηγήσουν οι πρόωρες αποφάσεις και χρησιμοποιείτε αυτές τις πληροφορίες για να αιτιολογήσετε και καθορίσετε την καλύτερη παρούσα επιλογή σας.

2. Κυρίαρχη στρατηγική είναι αυτή που υπερτερεί από όλες τις άλλες στρατηγικές ανεξάρτητα από τις αποφάσεις οποιουδήποτε ανταγωνιστή. Εάν διαθέτετε μια

κυρίαρχη στρατηγική, χρησιμοποιήστε την. Εάν ο ανταγωνιστής σας έχει μια κυρίαρχη στρατηγική, περιμένετε ότι θα την χρησιμοποιήσει και επιλέξτε ανάλογα τη δική σας καλύτερη απάντηση.

3. Μια υπό κυριαρχία στρατηγική είναι αυτή που είναι γενικά χειρότερη για την πλευρά που την εξασκεί σε σχέση με άλλες στρατηγικές. Όλες οι υπό κυριαρχία στρατηγικές πρέπει διαδοχικά να αποκλείονται μέχρι να Βρεθεί μια μοναδική λύση ή μέχρι το παιχνίδι να απλοποιηθεί και να γίνει πιο εύχρηστο.

4. Μόλις εφαρμοστούν όλες οι κυρίαρχες στρατηγικές και αποκλειστούν όλες οι υπό κυριαρχία στρατηγικές, τότε το παιχνίδι πρέπει να σταθεροποιηθεί σε μια ισορροπία - ένα ζευγάρι στρατηγικών, στο οποίο η δράση του κάθε παίκτη είναι η καλύτερη απάντηση στις ενέργειες αντίδρασης.

4.3.3 Εναλλακτικοί σύγχρονοι τρόποι και επενδυτικές ιδέες

Πριν αναφερθούμε στις επενδυτικές ιδέες θεωρούμε υποχρέωσή μας να επιστήσουμε την προσοχή όλων σε δύο κεφαλαιώδη θέματα:

(1) Όλες οι τοποθετήσεις (αξίες & χρήματα) να βρίσκονται σε αξιόπιστο θεματοφύλακα- αξιόπιστα εποπτευόμενο. Έτσι, θα αποφευχθούν περιπτώσεις Lehman Brothers (που πωλητές ήταν αξιόπιστες τράπεζες).

(2) Οι ελληνικές ΑΧΕΠΕΥ (Ανώνυμη Χρηματοπιστωτική Εταιρεία Παροχής Επενδυτικών Υπηρεσιών) με την εποπτεία της ΕΚ διαχωρίζουν τίτλους και χρήματα των πελατών.

Παρακάτω θα αναλύσουμε ορισμένες στρατηγικές επενδυτικές ιδέες:

4.3.3.1 Μετοχές

(1) Προτείνουμε εμπορικές εταιρείες που είναι συνδεδεμένες με τους τελικούς καταναλωτές και επωφελούνται από την αντικατάσταση ακριβότερων προϊόντων με φτηνότερα λόγω της μειωμένης αγοραστικής δύναμης του καταναλωτικού κοινού. Τέτοιες εταιρείες θα δουν μικρότερες μειώσεις στη ζήτηση των προϊόντων τους και πιστεύουμε ότι μπορούν να υπεραποδόσουν στην ύφεση. Παραδείγματα τέτοιων μετοχών είναι η Wal-mart (που διαπραγματεύεται στο χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης, με τιμή \$56,) και η McDonald's (που διαπραγματεύεται στο χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης, με τιμή 61,46 δολ.) οι οποίες ήδη βλέπουν το καταναλωτικό κοινό να τις προτιμάει σε σχέση με ανταγωνίστριες εταιρείες του κλάδου που στόχευαν στο ποιοτικότερο επενδυτικό κοινό και χρεώνουν υψηλότερες τιμές.

(2) Προτείνουμε μία ισχυρή θέση σε blue-chips (προκαθορισμένες τύπου ασφάλειας) εταιρείες με πολύ ισχυρές χρηματοεισοροές. Οι εταιρείες με πολύ ισχυρή θέση μετρητών στον κλάδο τους, θα μπορέσουν να αντέξουν καλύτερα στις δύσκολες οικονομικές συνθήκες. Εταιρείες με χαμηλό χρέος, υψηλά κεφάλαια, σημαντικές χρηματοεισοροές και καλούς ισολογισμούς είναι πιθανό στο πέρας της κρίσης να ισχυροποιηθούν περαιτέρω και να βγουν κερδισμένες μακροπρόθεσμα όπως και σε προηγούμενες κρίσεις, το οποίο και είναι πιθανό να προεξοφληθεί σε έναν βαθμό στην διακύμανση των τιμών των μετοχών τους συγκριτικά με τον ανταγωνισμό. Παραδείγματα τέτοιων μετοχών είναι η Synthes (Ελβετική εταιρεία, ηγέτης στον χώρο των ορθοπεδικών ιατρικών εργαλείων, που διαπραγματεύεται στο χρηματιστήριο της Ελβετίας, με τιμή 130,40) ή για παράδειγμα στην Ελλάδα ο ΟΠΑΠ που με την εξαίρεση της πιθανότητας αλλαγής της νομοθεσίας τυχερών παιχνιδιών ή ακόμα και αν συμβεί αυτή η πολύ μικρή πιθανότητα έχει πανίσχυρα ταμειακά διαθέσιμα, βρίσκεται σε έναν κλάδο που υποφέρει λιγότερο σε περιόδους ύφεσης και είναι ο ηγέτης του κλάδου στην Ελλάδα.

4.3.3.2 Σταθερού Εισοδήματος

Με την προϋπόθεση ότι συγκεκριμένες επενδύσεις εξαρτώνται από την χρονική στιγμή και πρέπει τότε να ερωτηθούμε:

(1) Συστήνουμε εταιρικά ομόλογα εταιρειών αμυντικών κλάδων με ισχυρές χρηματοοικονομικές. Συγκεκριμένα προτείνουμε νέες εκδόσεις μεσοπρόθεσμων ομολόγων μια και οι νέες εκδόσεις έχουν σημαντικά ανεβασμένα spreads και μπορούν να προσφέρουν ικανοποιητικές αποδόσεις. Μας αρέσουν ιδιαίτερα εταιρικά ομόλογα εταιρειών από τον κλάδο υγείας, τροφίμων & ποτών και κοινής ωφέλειας. Περιμένουμε τέτοια ομόλογα εταιρειών από τους παραπάνω κλάδους με ισχυρές χρηματοοικονομικές να συμπεριφερθούν καλά τόσο στην περίπτωση παρατεταμένης βαθιάς ύφεσης όσο και σε μια πιθανότητα ταχύτερης ανάκαμψης των αγορών.

(2) Επιλεγμένα τραπεζικά ομόλογα με την υποστήριξη κυβερνητικών εγγυήσεων που θα εκδοθούν σύντομα. Τέτοια ομόλογα θα αποτελέσουν αμυντική επένδυση στην περίπτωση βαθιάς και παρατεταμένης κρίσης προσφέροντας ικανοποιητικές απόδοσης χωρίς κίνδυνο απώλειας του κεφαλαίου.

4.3.3.3 Εναλλακτικές Επενδύσεις

Τως η κορυφαία αγορά του κόσμου να αποτελεί η Αγορά Συναλλάγματος με ημερήσιο όγκο συναλλαγών να αγγίζει τα 2 τρις \$, κάνει το σύνολο των άλλων αγορών να δείχνουν πολύ μικρές. Κορυφαίο χαρακτηριστικό της είναι ότι είναι η μοναδική αγορά στον κόσμο στην οποία η διαπραγμάτευση είναι χρήμα με χρήμα (money to money), δηλαδή ο επενδυτής είναι εκτεθειμένος συνεχώς σε χρηματικές μονάδες κάποιου νομίσματος. Αυτή η εξαιρετική δυνατότητα της ύπαρξης ρευστότητας ανά πάσα στιγμή εκμηδενίζει την πιθανότητα εγκλωβισμού καθώς το κλείσιμο/άνοιγμα θέσεων είναι δυνατόν να εκτελεστεί άμεσα ακόμα και σε ακραίες συνθήκες της αγοράς. Ενώ τη δεκαετία του 90 η αγορά συναλλάγματος απευθυνόταν μόνο σε περιορισμένη μερίδα επενδυτών (Εμπορικές-Επενδυτικές Τράπεζες, Dealing Rooms Τραπεζών, μεγάλους Εισαγωγείς-Εξαγωγείς, μεγάλους ιδιώτες πελάτες) τα τελευταία

χρόνια με τη βοήθεια και της τεχνολογίας η Αγορά Συναλλάγματος έχει γίνει πολύ πιο προσιτή στο ευρύ επενδυτικό κοινό, ενώ τα spreads έχουν μειωθεί κατά 80%. Θεωρείται από τις πιο υγιείς αγορές του πλανήτη καθότι η ενεργός συμμετοχή των κεντρικών τραπεζών και των πραγματικών συναλλασσομένων προσδίδει αυξημένο κύρος και περιορίζει τα φαινόμενα χειραγώγησης.

Η αυξημένη ευελιξία στους τρόπους διαχείρισης των θέσεων αλλά και της επιθυμητής μόχλευσης δίνει τη δυνατότητα να ικανοποιήσει ένα ευρύ φάσμα επενδυτικών προφίλ. Από ελαφρώς επιθετικές έως και εξαιρετικά επιθετικές επενδυτικές συμπεριφορές. Ως ενδεικτικό παράδειγμα αναφέρουμε ότι η μεταβλητότητα των τελευταίων 3 ημερών μετά και την ανακοίνωση της μείωσης κατά 100 μονάδων βάσης από την FED στην ισοτιμία Ευρώ/Δολαρίου. Το δυνητικό κέρδος σε άνοιγμα μίας θέσης θα μπορούσε να φτάσει στο ύψος των 20.000\$ από τα επίπεδα του 1,27 στο 1,47 σε δέκα μέρες περίπου με εγγύηση 1.000\$ δηλαδή υπεραπόδοση 2000%. Στην συνέχεια επέστρεψε μέσα σε μία μέρα εκ νέου στο 1,39 δίνοντας απόδοση (σε όσους είχαν προβλέψει σωστά) 9.000\$ με εγγύηση 1.000\$ (κεφάλαιο) δηλαδή 900%. Όσοι δεν είχαν προβλέψει σωστά μείωσαν τη ζημιά σε κατάλληλο επίπεδο που λόγω της μεγάλης ρευστότητας των νομισμάτων επιτυγχάνονται συνήθως στις ίδιες ή παραπλήσιες τιμές με την τιμή που τίθεται. Υπογραμμίζεται ότι στοιχειώδης διαχείριση προϊόντων με μεγάλη μόχλευση επιβάλλει πάντοτε να τίθενται τιμές ώστε να μειώνεται η ζημιά στο μικρότερο μέγεθός της. Η αρχή «κόψτε τη ζημιά μικρή και αφήστε το κέρδος να μεγαλώνει» πρέπει να είναι πειθαρχημένη απόφαση κάθε επενδυτή.

Πιστεύουμε ότι η ισοτιμία Ευρώ/Δολαρίου θα συνεχίσει να παρουσιάζει υψηλή μεταβλητότητα καθώς τα προβλήματα θα παραμείνουν έντονα και για τις δύο οικονομίες. Σε ένα τέτοιο ασταθές περιβάλλον είναι δύσκολο να εκτιμήσει κάποιος την πιθανή δημιουργία συγκεκριμένης τάσης υπέρ του ενός ή του άλλου νομίσματος.

4.4 Πέντε Στρατηγικές Κινήσεις για να Αντιμετωπίσετε την Παγκόσμια Ύφεση

Είναι πλέον δεδομένο ότι έχουμε εισέλθει σε μια παγκόσμια ύφεση, ίσως τη μεγαλύτερη των τελευταίων δεκαετιών. Η ύφεση είναι εύλογο να αλλάξει σημαντικά τον κόσμο μας σε σχέση με το πώς τον γνωρίζαμε μέχρι σήμερα. Όσο και αν φαίνεται περίεργο, οι επιχειρήσεις που κατορθώνουν να ξεπεράσουν με επιτυχία μια ύφεση δεν ακολουθούν «την πεπατημένη». Αντίθετα, οι στρατηγικές τους επιλογές συχνά αντιβαίνουν στην κοινή λογική.

Πέντε είναι, πιστεύουμε, οι τομείς στους οποίους οι επιχειρήσεις θα πρέπει να εστιάσουν:

- 1. Κατανόηση της πραγματικότητας.**
- 2. Εστίαση στη μείωση κόστους με ταυτόχρονη βελτίωση της αποτελεσματικότητας.**
- 3. Αναθεώρηση της στρατηγικής και αναζήτηση συνεργιών.**
- 4. Αναζήτηση ριζοσπαστικών ιδεών ανάπτυξης.**
- 5. Έμφαση στην ποιότητα και την ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων.**

4.4.1 Κατανόηση πραγματικότητας

Εμπειρική έρευνα έχει καταδείξει ότι οι επιχειρήσεις στη μεγάλη τους πλειοψηφία δεν αντιλαμβάνονται έγκαιρα και δεν αντιδρούν αποτελεσματικά στις αλλαγές που συμβαίνουν στο περιβάλλον τους. Αυτό εξηγεί σε μεγάλο βαθμό γιατί πολλές από τις κυρίαρχες επιχειρήσεις κάθε κλάδου αδυνατούν να ανταποκριθούν και αποτυγχάνουν σε μεγάλες αλλαγές. Σημαντικό μέρος του προβλήματος εντοπίζεται στους παγιωμένους τρόπους σκέψης, στα στερεότυπα που συχνά αναπτύσσουν οι

επιχειρήσεις και τα οποία αδυνατούν να αμφοβητήσουν δημιουργικά και να αλλάξουν.

Έτσι, οι επιχειρήσεις συχνά πιστεύουν ότι είναι άτρωτες, ότι τα όποια σημάδια κρίσης είναι παροδικά και δεν πρόκειται να τις αγγίξουν. Ως αποτέλεσμα αυτών, αντί να προσπαθούν να επινοήσουν τρόπους αντιμετώπισης της κρίσης, ψάχνουν για στοιχεία που να επιβεβαιώνουν την πεποίθησή τους ότι όλα είναι παροδικά. Ο διεθνής Τύπος έχει φιλοξενήσει πολλά άρθρα τα οποία περιγράφουν την αλαζονεία την οποία επέδειξαν τα στελέχη δύο από τις μεγαλύτερες τράπεζες των ΗΠΑ οι οποίες κατέρρευσαν, της Bear Stearns και της Lehman Brothers. Οι Διευθύνοντες Σύμβουλοι των δύο τραπεζών δεν κατανόησαν το μέγεθος του προβλήματος, δεν ήταν διατεθειμένοι να ακούσουν τους ίδιους τους ανθρώπους τους, πρακτικά «ζούσαν στο δικό τους κόσμο της απόλυτης προσωπικής τους επιτυχίας, τη στιγμή που οι επιχειρήσεις τους κατέρρεαν».

Η ελπίδα ότι η κρίση δε θα απειλήσει την ύπαρξη της εταιρείας σας δεν μπορεί να είναι βάσιμη. Πρέπει να εξετάσετε κριτικά την επιχείρησή σας και τον κλάδο σας και να απαντήσετε με ειλικρίνεια στο ερώτημα: «Μπορούμε να επιβιώσουμε της κρίσης?».

Τι μπορείτε να κάνετε:

- **Ψάξτε για πρώιμα σημάδια αναστροφής της τάσης στον κλάδο σας και στο ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον.** Για παράδειγμα, η κρίση στον τομέα των τηλεπικοινωνιών το 2001 ήταν αναμενόμενο να έχει αρνητικές επιδράσεις και στις αλυσίδες λιανικής του κλάδου. Παρ' όλα αυτά, πολλές επιχειρήσεις σχεδίαζαν και υλοποιούσαν ταχύτατη ανάπτυξη δικτύων. Το ερώτημα που τίθεται είναι: «Δε διέβλεψαν την αναστροφή; Και όταν την είδαν, τι ενέργειες έκαναν για να την αντιμετωπίσουν;». Είναι ίσως ειρωνικό, αλλά το ίδιο φαίνεται να συμβαίνει σήμερα. Στην αρχή μιας διαφανόμενης μεγάλης παγκόσμιας ύφεσης πολλές επιχειρήσεις στην Ελλάδα ανταγωνίζονται για το ποια θα δημιουργήσει πρώτη άλλο ένα μεγάλο εμπορικό κέντρο.

- **Μην αποκλείετε τις διαφορετικές φωνές, ακόμα και αν αυτές δεν είναι ευχάριστες.** Συχνά τα στελέχη εμπιστεύονται γνώμες που επιβεβαιώνουν τη δική τους άποψη για τον κόσμο και αποκλείουν αντίθετες φωνές. Αντίθετα, σε μια ύφεση είναι περισσότερο επιτακτικό από ποτέ να αυξηθεί το «μερίδιο της άποψης» που οι «διαφωνούντες» σε μια επιχείρηση έχουν. Αλήθεια, πόσα από τα ανώτατα διοικητικά στελέχη των επιχειρήσεών μας έχουν την ικανότητα να προσλαμβάνουν και αρνητική πληροφόρηση;
- **Προσπαθήστε να φτιάξετε τα δικά σας «σενάρια» για το πώς θα εξελιχθούν τα επόμενα 2-3 χρόνια.** Εκτιμήστε τις επιπτώσεις καθενός από αυτά στον κλάδο σας και στην επιχείρησή σας. Για παράδειγμα, αν σήμερα υπάρχουν δέκα ανταγωνιστές στον κλάδο, πόσοι από αυτούς θα επιβιώσουν; Πώς θα διαμορφωθεί ο κλάδος σας τα επόμενα χρόνια; Προδιαγράψτε εναλλακτικές κινήσεις για να αντιμετωπίσετε τα διαφορετικά ενδεχόμενα.

Σε αυτή τη διαδικασία στρατηγικής σκέψης εμπλέξτε όλα τα στελέχη της ανώτατης και μεσαίας διοίκησης, αλλά και κάθε άλλον που επιθυμεί να συνεισφέρει.

4.4.2 Μείωση κόστους και βελτίωση της παραγωγικότητας

Όπως και πριν περιγράψαμε, οι αντιδράσεις των επιχειρήσεων σε περιόδους ύφεσης είναι γνωστές και κατανοητές.

Σχεδιάζουν τα λεγόμενα προγράμματα «σμίκρυνσης» (downsizing), τα οποία περικόπτουν κόστη σε κάθε τμήμα της αλυσίδας αξίας. Συχνά ο πρώτος στόχος είναι οι εργαζόμενοι της επιχείρησης και ιδιαίτερα τα μεσαία διοικητικά στελέχη, των οποίων ο αριθμός περιορίζεται μέσω απολύσεων ή/και πακέτων εθελούσιας εξόδου.

Παράλληλα με τις μειώσεις προσωπικού, για να αντιμετωπίσουν τη μειωμένη ζήτηση, οι επιχειρήσεις επιχειρούν να αποσπάσουν μερίδια αγοράς από τους ανταγωνιστές.

Έτσι, καταλήγουν συχνά σε πολέμους τιμών. Δείτε τι συνέβη το 2001 στην παγκόσμια αγορά προσωπικών υπολογιστών. Η περιορισμένη ανάπτυξη των πωλήσεων οδήγησε την DELL να περικόψει ριζικά τις τιμές και να προξενήσει έναν επώδυνο για τον κλάδο (ευεργετικό όμως για τους καταναλωτές) πόλεμο τιμών.

Ως αποτέλεσμα των εξελίξεων οι (Hewlett Packard και Compaq) αποφάσισαν τη συγχώνευσή τους για να επιβιώσουν σε έναν ώριμο πλέον κλάδο.

Τι μπορείτε να κάνετε:

- **Προδραστική μείωση κόστους.** Η λύση της περικοπής κόστους όταν τα σημάδια της ύφεσης είναι πλέον εμφανή τις περισσότερες φορές δε φέρνει τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Οι επιχειρήσεις θα πρέπει να είναι προδραστικές και όχι να αντιδρούν σπασμωδικά σε γεγονότα. Η προδραστική μείωση κόστους τους δίνει τη δυνατότητα να σχεδιάσουν τις συχνά επώδυνες αυτές κινήσεις με προσοχή και να μην έχουν να αντιμετωπίσουν την παθητική ή ενεργητική αντίδραση των ανθρώπων τους.
- **Η μείωση του εργατικού κόστους δεν είναι πάντα ο καλύτερος τρόπος μείωσης κόστους.** Αξιολογήστε το χαρτοφυλάκιο των προϊόντων σας και περικόψτε εκείνα τα οποία είναι ζημιογόνα ή/και οριακά και δεν αναμένεται να παρουσιάσουν ανάπτυξη στο μέλλον. Μη διστάσετε να κάνετε το ίδιο με οριακούς πελάτες ή και δίκτυα. Η λογική ότι κάθε πελάτης είναι ευπρόσδεκτος είναι συχνά ένα αβάσιμο στερεότυπο.
- **Μη βιαστείτε να περικόψετε σημαντικά τα κόστη διαφήμισης και υποστήριξης των πωλήσεών σας.** Όσο και αν φαίνεται περίεργο, εμπειρική έρευνα καταδεικνύει ότι οι επιχειρήσεις που βγαίνουν κερδισμένες μετά από μια ύφεση είναι εκείνες οι οποίες κατά τη διάρκεια της ύφεσης ξοδεύουν περισσότερο από τους ανταγωνιστές τους σε διαφήμιση και γενικότερη υποστήριξη των πωλήσεών τους.

- **Βελτιώστε την αποτελεσματικότητά σας.** Πιστεύουμε ότι αυτή θα πρέπει να συνδυάζεται με βελτίωση της παραγωγικότητας και αποτελεσματικότητας. Η διαφαινόμενη ύφεση είναι μια ευκαιρία να επανεξετάσετε τις επιχειρηματικές σας διαδικασίες και να τις επανασχεδιάσετε ώστε να είναι πιο λειτουργικές.

4.4.3 Αναθεώρηση στρατηγικής - Αναζήτηση συνεργιών

Η χρηματιστηριακή ευφορία της δεκαετίας του '90 δημιούργησε και στην Ελλάδα πολυσχιδείς ομίλους επιχειρήσεων. Μέχρι τα τέλη του 1999 ήταν σύνηθες φαινόμενο η δημιουργία ομίλων με πολλές θυγατρικές. Στόχος ήταν η είσοδος των θυγατρικών στο χρηματιστήριο και η εκμετάλλευση υπεραξιών.

Σήμερα αυτό έχει πλέον εγκαταλειφθεί ως στρατηγική επιλογή. Όμως, πολλοί όμιλοι επιχειρήσεων που δημιουργήθηκαν σκέφτονται με τα νοητικά μοντέλα του παρελθόντος. Αδυνατούν να κατανοήσουν ότι η ύπαρξη πολλών θυγατρικών, με επικαλυπτόμενες συχνά δραστηριότητες και με πολλές λειτουργίες που εύκολα θα μπορούσαν να ενοποιηθούν, συνεισφέρουν στην αύξηση του κόστους σε μια εποχή «ισχνών αγελάδων». Οι επιχειρήσεις θα πρέπει να αναζητήσουν πραγματικές συνεργίες και δε θα πρέπει να διστάσουν να περικόψουν τα κόστη πριν είναι πολύ αργά. Αν οι ίδιες δεν το κάνουν σήμερα, πολύ σύντομα η οικονομική τους κατάσταση θα είναι τόσο εξασθενημένη, που θα γίνουν εύκολος στόχος εξαγοράς.

Τι μπορείτε να κάνετε:

- **Ξεκαθαρίστε ποιος είναι ο πυρήνας των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων σας (core business).** Εξετάστε σοβαρά την απομάκρυνση κάθε επιχειρηματικής δραστηριότητας, η οποία δε βρίσκεται στον πυρήνα αυτό, ακόμα και αν είναι κερδοφόρα.
- **Εξετάστε το ενδεχόμενο να ενοποιήσετε τις θυγατρικές** εκείνες οι οποίες είναι συσχετισμένες ως προς τα δίκτυα, την τεχνολογία, τις θεμελιώδεις

τους ικανότητες και τις αγορές που απευθύνονται. Μειώστε τα κόστη που προκύπτουν από δραστηριότητες οι οποίες επαναλαμβάνονται.

- **Σκεφθείτε εξαγορές ανταγωνιστών σας.** Εμπειρική έρευνα καταδεικνύει ότι οι επιχειρήσεις που βγαίνουν ενισχυμένες μετά από μια κρίση είναι εκείνες που δε διστάζουν να κάνουν περισσότερες εξαγορές απ' ό,τι σε περίοδο ανάπτυξης. Σε μια ύφεση οι μάνατζερ δε χρειάζεται να υιοθετούν συνεχώς αμυντικές τακτικές. Ίσως εδώ η «καλύτερη άμυνα είναι η επίθεση». Όμως, οι εξαγορές πρέπει να είναι πολύ προσεκτικές και η έμφαση στην ενσωμάτωση των εξαγοραζόμενων εταιρειών ακόμα πιο μεγάλη.
- **Προτιμήστε εξαγορές μικρότερων αλλά αξιόλογων ανταγωνιστών σας.** Τους οποίους θα απορροφήσετε εύκολα και οι οποίοι θα μπορούν να ενισχύσουν τα ανταγωνιστικά τους πλεονεκτήματα ή να σας προσδώσουν νέα.

Σε κάθε περίπτωση να είστε πολύ προσεκτικοί. Δεν πρέπει να ξεχνάτε ότι τόσο η διεθνής όσο και η ελληνική έρευνα καταδεικνύουν ότι περισσότερες από τις μισές εξαγορές αποτυγχάνουν.

4.4.4 Αναζήτηση ριζοσπαστικών ιδεών ανάπτυξης

Συχνά μια ύφεση κάνει τα περισσότερα στελέχη να παραλύουν. Η σκέψη τους είναι το πώς θα περικόψουν τα κόστη για να δείξουν ελκυστική κερδοφορία. Αυτό δεν είναι απαραίτητα κακό, όμως συχνά δεν είναι αρκετό. Σε μια ύφεση οι επιχειρήσεις θα πρέπει να σκέφτονται διαφορετικά, να υιοθετούν ριζοσπαστικές απόψεις. Ο περιορισμός του κόστους είναι αναγκαίο κακό, όμως μήπως θα πρέπει παράλληλα να αναζητηθούν και νέες πηγές εσόδων; Αυτό είναι αναμφισβήτητα ο πιο δύσκολος στόχος και συχνά τα στελέχη τον παρακάμπτουν.

Τι μπορείτε να κάνετε:

- **Μη σταματάτε να επικοινωνείτε με τους ανθρώπους σας.** Συνήθως σε μια ύφεση τα ανώτατα στελέχη κλείνονται στο γραφείο τους και απομονώνονται από τους υφισταμένους τους (ίσως και την πραγματικότητα πολλές φορές). Δεν υπάρχει χειρότερη αντίδραση. Τώρα σας χρειάζονται οι άνθρωποι σας! Μοιραστείτε μαζί τους με ειλικρίνεια ακόμα και τα χειρότερα νέα. Εξηγήστε τους τις αποφάσεις που παίρνετε.
- **Αναζητήστε νέες ιδέες.** Από πού θα προέλθουν όμως αυτές οι νέες ιδέες; Η εμπειρική έρευνα δείχνει ότι σπάνια αυτές οι ριζοσπαστικές ιδέες προκύπτουν από τα ανώτατα διοικητικά επίπεδα. Συχνά η πιο αξιόπιστη πηγή νέων καινοτομικών ιδεών είναι τα μεσαία διοικητικά στελέχη. Αυτά βρίσκονται πιο κοντά στον πελάτη και κατά συνέπεια είναι σε θέση να γνωρίζουν περισσότερο από τα ανώτατα διοικητικά στελέχη τις ανάγκες του. Αντλήστε κάθε ιδέα που μπορείτε από τους εργαζόμενους αυτούς. Φροντίστε τις πιο πολλά υποσχόμενες από αυτές να τις υλοποιήσετε γρήγορα. Ακόμα και αν αποτύχουν κάποιες από αυτές τις ιδέες, επιβραβεύστε τους ανθρώπους που τις εξέφρασαν. Η επιβίωση και η ανάπτυξη μιας επιχείρησης σε περιόδους ύφεσης πολλές φορές στηρίζεται στα μεσαία διοικητικά στελέχη, που αποτελούν τον πρώτο στόχο κάθε προσπάθειας μείωσης κόστους!
- **Αναζητήστε νέες πηγές ανάπτυξης πωλήσεων.** Σε μια ύφεση η σκέψη των επιχειρήσεων είναι πολλές φορές εστιασμένη στο τι θα κάνουν για να αποσπάσουν μερίδιο αγοράς από τους ανταγωνιστές και άρα καταλήγουν σε πολέμους τιμών. Όμως, τα στελέχη πρέπει ταυτόχρονα να σκέφτονται διαφορετικά. Η βασική ερώτηση που θα πρέπει να απαντήσουν αποτελεσματικά είναι: «Πώς η επιχείρησή μας θα αποσπάσει μεγαλύτερο ποσοστό από το πορτοφόλι του πελάτη μας; Τι νέα προϊόντα ή υπηρεσίες μπορούμε να του προσφέρουμε ώστε να εξισορροπήσουμε τις απώλειες εσόδων από άλλους τομείς; Τι νέες ικανότητες θα πρέπει να αναπτύξουμε για να το επιτύχουμε αυτό?».

- **Επενδύστε σε έρευνα και ανάπτυξη νέων προϊόντων.** Σε μια κρίση οι περισσότερες επιχειρήσεις βλέπουν τις δαπάνες ανάπτυξης νέων προϊόντων ως περιττό έξοδο. Η πραγματικότητα είναι εντελώς διαφορετική! Οι δαπάνες αυτές είναι επενδύσεις στο μέλλον της επιχείρησης. Οι επενδύσεις αυτές πρέπει να βρίσκονται στο μελλοντικό πυρήνα των δραστηριοτήτων της επιχείρησης (core business) και όχι σε περιφερειακές δραστηριότητες (όπου σαφέστατα απαιτείται εξορθολογισμός).
- **Συσφίξτε τις σχέσεις σας με τους πελάτες και τους προμηθευτές σας.** Συχνά οι επιχειρήσεις στη δίνη της ύφεσης προσπαθούν να επωφεληθούν εις βάρος των προμηθευτών τους και των πελατών τους. Ξεχνούν όμως ότι και αυτοί τις περισσότερες φορές σκέφτονται με τον ίδιο ακριβώς τρόπο. Γι' αυτό, αντί να δείτε τους πελάτες σας και τους προμηθευτές σας ανταγωνιστικά, προσπαθήστε να τους δείτε περισσότερο συνεργατικά. Επιδιώξτε αυτή η σχέση να εξελιχθεί σε αμοιβαίο όφελος, παρά σε αντιπαράθεση. Σκεφθείτε ότι η ενίσχυση των σχέσεων με τους πελάτες και τους προμηθευτές σας μπορεί να λειτουργήσει ακόμα πιο θετικά αποδυναμώνοντας τους ανταγωνιστές σας.

4.4.5 Έμφαση στην ποιότητα και την ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων

Για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα ο κόσμος γνώρισε μια περίοδο παρατεταμένης ανάπτυξης. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον όλοι, ακόμα και οι πιο αναποτελεσματικοί μάνατζερ, δείχνουν καλοί. Όμως, τα πραγματικά αποτελεσματικά στελέχη φαίνονται σε περιόδους κρίσης ή και ύφεσης στην αγορά τους. Μια ενδεχόμενη ύφεση θα μπορούσε να θεωρηθεί και ως ευκαιρία επαναξιολόγησης των στελεχών σας, επιβράβευσης των καλύτερων και ανάπτυξης όλων.

Δυστυχώς, οι επιχειρήσεις σπάνια ενεργούν με αυτόν τον τρόπο. Αντίθετα, οι περισσότερες από αυτές στην προσπάθειά τους να περικόψουν κόστη βρίσκουν ως πιο

εύκολη λύση την περικοπή προγραμμάτων εκπαίδευσης και ανάπτυξης των ανθρώπων τους.

Τι μπορείτε να κάνετε:

- **Κάντε σαφές σε όλους τι περιμένετε από αυτούς.** Ρωτήστε τους τι μπορείτε να κάνετε για να τους βοηθήσετε να προσαρμοστούν στις νέες καταστάσεις.
- **Μην κάνετε «εκπτώσεις» στην εκπαίδευση και την ανάπτυξη των ανθρώπων σας.** Όλοι μιλάνε για το ανθρώπινο δυναμικό ως το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των επιχειρήσεών μας. Κάντε το πράξη. Μπορείτε να επαναξιολογήσετε το πρόγραμμα εκπαίδευσης και ανάπτυξης των ανθρώπων σας, όμως μην το καταργήσετε όπως κάνουν οι περισσότερες επιχειρήσεις.

Επίλογος

Η εμπειρία έχει δείξει επανειλημμένα ότι οι επιχειρήσεις που: **α)** σχεδιάζουν πριν από μια κρίση, **β)** γνωρίζουν καλά το πώς θα ενεργήσουν όταν και εάν αυτή έρθει και **γ)** συχνά πηγαίνουν «κόντρα στο ρεύμα» στη λήψη στρατηγικών αποφάσεων είναι και εκείνες που, όχι μόνο επιβιώνουν, αλλά συχνά εξέρχονται πιο ενισχυμένες από αυτή. Αλήθεια, στο τέλος της διαφαινόμενης παγκόσμιας ύφεσης η δική σας επιχείρηση σε ποια κατηγορία θα ανήκει;

4.5 Η ανάγκη μιας ξεκάθαρης στρατηγικής σε περίοδο οικονομικής ύφεσης

Σε μια περίοδο οικονομικής ύφεσης, οι περισσότεροι (αν όχι όλοι) οι κλάδοι των επιχειρήσεων πλήττονται από την κρίση. Μερικοί κλάδοι σε μεγάλο βαθμό, άλλοι

πάλι σε μικρότερο. Για να αντέξουν την κρίση, πολλές επιχειρήσεις προσπαθούν να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα της αγοράς. Έτσι, ορισμένες από αυτές εφαρμόζουν διάφορες μεθόδους και κινήσεις στρατηγικής, έχοντας μεγάλη πιθανότητα να αναδυθούν από την οικονομική αυτή ύφεση ενδεχομένως και πιο ισχυρές απ'ότι ήταν πριν. Η ανάγκη μιας ξεκάθαρης στρατηγικής είναι τότε αναγκαία περισσότερο από ποτέ. Το μυστικό είναι σωστή προετοιμασία.

Προκειμένου να επιβιώσει μια επιχείρηση, το πιο σύνηθες σ' αυτές τις περιπτώσεις, είναι η ξαφνική περικοπή των δραστηριοτήτων ή η μαζική απόλυση εργαζομένων. Και οι δύο λύσεις μαζί ή και μεμονωμένα, είναι λύσεις – αρκετές φορές αναπόφευκτες – αρκεί όμως να μην γίνονται υπερβολικά βιαστικά κι έχοντας λάβει υπόψη ένα ολοκληρωμένο στρατηγικό πλάνο κινήσεων και αντιδράσεων. Η εμπειρία έχει δείξει ότι η παροιμία «των φρονίμων τα παιδιά, πριν πεινάσουν μαγειρεύουν» έχει μεγάλο νόημα σ' αυτή την περίπτωση καθώς οι επιχειρήσεις οι οποίες είχαν ένα σωστό και ορθολογικό προγραμματισμό, μικρή μόχλευση στα οικονομικά τους και ήταν πάντοτε κατάλληλα προετοιμασμένες για τέτοιες (ή παρόμοιες) καταστάσεις, βρίσκονται σε πολύ καλύτερη θέση από άλλες που θα αντιδράσουν σπασμωδικά βάσει των οικονομικών, πολιτικών και οικονομικών εξελίξεων. Έτσι σας παρουσιάζουμε κάποιες ενδεχόμενες στρατηγικές κινήσεις για την αντιμετώπιση μιας πιθανής οικονομικής ύφεσης.

4.5.1 Σωστή πρόβλεψη και στρατηγική

Πολλές φορές, οι επικεφαλείς των επιχειρήσεων έχουν την τάση να υποτιμούν το μέγεθος μιας επικείμενης ύφεσης, με αποτέλεσμα να ενεργούν προ τετελεσμένων γεγονότων. Έτσι καταλήγουν σε κινήσεις που μπορεί να αποβούν καταστροφικές για τον οργανισμό της εταιρείας τους, όπως οι μαζικές απολύσεις εργαζομένων ή η απότομη πτώση εσόδων.

Για να αποφευχθεί κάτι τέτοιο, οι επικεφαλείς οφείλουν να:

1. Συγκεντρώσουν τη διοικητική ομάδα και να συζητήσουν εκτενώς τα επικείμενα προβλήματα, τους τρόπους διαφυγής και την προτεινόμενη στρατηγική που θα πρέπει να ακολουθήσει η επιχείρηση. Ιδιαίτερη βαρύτητα πρέπει να δοθεί στα στελέχη εκείνα που διαφωνούν, καθώς η πολυφωνία σ' αυτές τις περιπτώσεις λειτουργεί ως μια διεξοδική και ολιστική πρόβλεψη πιθανών επιδράσεων.
2. Προσαρμόσουν τον οργανισμό της επιχείρησης έτσι ώστε να καταφέρει να παρουσιάσει κέρδη με έσοδα που έχει υπολογίσει η εταιρεία ρεαλιστικά (π.χ. δίνοντας έμφαση στις πωλήσεις των καλύτερων διαθέσιμων προϊόντων, χωρίς βέβαια να αναμένουν θαύματα).
3. Προσπαθήσουν να προδιαγράψουν τις κινήσεις τους έχοντας δημιουργήσει εναλλακτικά σενάρια αντιμετώπισης βάσει προβλέψεων για τα επόμενα 2-3 χρόνια.
4. Λάβουν σχετικά νωρίς συγκεκριμένα μέτρα, έχοντας εκτιμήσει τη σοβαρότητα της κατάστασης και έχοντας χαράξει συγκεκριμένους τρόπους/ χειρισμούς.

Σίγουρα, αρκετές μεγάλες εταιρείες είναι δυσκίνητες σε μεγάλες και ριζοσπαστικές αλλαγές. Εξαρτάται πολλές φορές από το πόσο οι επικεφαλείς αυτών των εταιρειών είναι διατεθειμένοι να λάβουν σκληρές αποφάσεις χωρίς να υποτιμούν την κατάσταση.

4.5.2 Περικοπές και συρρίκνωση δραστηριοτήτων

Μια κοινή αντίδραση πολλών επιχειρήσεων είναι η προσπάθεια περικοπών με στόχο τη μείωση του κόστους και η συρρίκνωση των δραστηριοτήτων (downsizing) με στόχο την βελτιστοποίηση της παραγωγικότητας. Είναι μια εύλογη πρώτη κίνηση για την

αντιμετώπιση μιας ενδεχόμενης κρίσης. Παρόλα αυτά, μερικές εταιρείες, στην προσπάθεια τους να αντιδράσουν, καταφέρνουν αντίθετα αποτελέσματα από τα επιθυμητά. Κι αυτό γιατί δεν εξαιρούν από τις προγραμματισμένες τους περικοπές τμήματα σημαντικά σ' ένα οργανισμό μιας εταιρείας. Σκοπός είναι να υπάρξει ένας σωστός υπολογισμός περικοπών έτσι ώστε να ενισχυθούν οι βασικές δραστηριότητες.

Τέτοιες κινήσεις μπορεί να είναι:

- Ο περιορισμός του κόστους σε τμήματα που είναι ζημιογόνα ή οριακά στο κόστος. Εδώ πρόκειται στην συγκεκριμένη περίπτωση για μια δραστηριότητα/ «πολυτέλεια» που δεν μπορεί η επιχείρηση να συνεχίσει να διατηρεί λαμβάνοντας υπόψη την κατάσταση λόγω της οικονομικής κρίσης. Το ίδιο μπορεί να ισχύει αντίστοιχα και με πελάτες που παρέχουν στην επιχείρηση οριακό κέρδος λόγω αυξημένων αναγκών και περιορισμένου όγκου παραγγελιών.
- Η βελτιστοποίηση των δραστηριοτήτων είναι μια πρώτης τάξεως ευκαιρία για την επιχείρηση για μια εκ νέου εξέταση της λειτουργικότητας των δραστηριοτήτων έτσι ώστε να είναι οικονομικά πιο αποτελεσματικές και να αποδίδουν στο μέγιστο δυνατό βαθμό.
- Ο σωστός σχεδιασμός προβλέποντας (ή έχοντας κατά νου) μια επικείμενη οικονομική κρίση δίνει τη δυνατότητα να προληφθούν συγκεκριμένα μέτρα για τη μείωση του κόστους έτσι ώστε να μην χρειαστεί η επιχείρηση να αντιδράσει υπερβολικά απότομα.

Σε τέτοιες περιπτώσεις συρρίκνωσης, έχει υπολογιστεί εμπειρικά ότι αν υπάρξει σωστή ανάλυση και εκτίμηση της αλυσίδας αξίας της εταιρείας, το 20% των δραστηριοτήτων μπορεί να παράγει το 80% των αποτελεσμάτων.

4.5.3 Νέες μέθοδοι και ιδέες ανάπτυξης

Οι περικοπές ποτέ δεν αρκούν. Επίσης, παρότι σίγουρα μπορούν για ένα χρονικό διάστημα να παρουσιάσουν ικανοποιητικά κέρδη, από μόνες τους μονάχα πρόσκαιρα αποτελέσματα μπορούν να φέρουν. Έτσι είναι αναγκαίο να ανακαλυφθούν νέες μέθοδοι ανάπτυξης, νέες ιδέες που θα βοηθήσουν την επιχείρηση να διατηρηθεί στην κερδοφορία. Αυτές ενδεχομένως μπορεί να είναι:

- Μια νέα ιδέα ενός στελέχους. Αυτό σημαίνει ότι οι εργαζόμενοι θα πρέπει να συνεχίσουν να ζουν σε ένα ασφαλές εργασιακό περιβάλλον (κάτι που θα δούμε και παρακάτω), έχοντας διατηρήσει τα κίνητρα τους και φυσικά (το πιο σημαντικό) έχοντας την στήριξη της ανώτερης διοίκησης. Κάτι τέτοιο μπορεί να επιτευχθεί με την επιβράβευση αυτών των στελεχών που ζητούνται να προτείνουν μια νέα ιδέα η οποία θα επιφέρει θετικά αποτελέσματα στον οργανισμό της επιχείρησης.
- Αντίστοιχα, η επιχείρηση θα πρέπει να αναζητά νέους τρόπους πωλήσεων έτσι ώστε να διαφοροποιείται απέναντι στον ανταγωνισμό (έτσι κι αν πρόκειται για μικρές αλλαγές) όπως π.χ. η μετονομασία μια σειράς προϊόντων ή μια νέα εταιρική τιμολογιακή πολιτική.

4.5.4 Ανοιχτό κανάλι επικοινωνίας

Σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, όλοι οι εργαζόμενοι (συμπεριλαμβανομένης και της διοίκησης) θα πρέπει να κατανοούν την κατάσταση και να έχουν ένα κοινό πλάνο αντίδρασης και αντιμετώπισης. Η διοίκηση οφείλει να εξηγήσει στους εργαζόμενους τις οικονομικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει καθώς και το τρόπο εξόδου από την κρίση αυτή.

Θα πρέπει λοιπόν να παραμένει ανοιχτό το κανάλι επικοινωνίας μεταξύ επιχείρησης και προσωπικού για να ακούγονται προς τα πάνω όλες απόψεις των εργαζομένων (όσο κι αν δυσάρεστο μπορεί να είναι αυτό) έτσι ώστε η διοίκηση να εξασφαλίσει ότι κανείς δε θα χάσει την πίστη του και δε θα μπει στη διαδικασία αναζήτησης νέας εργασίας.

4.5.5 Εκμετάλλευση συνεργιών

Πολλές επιχειρήσεις, στα πλαίσια της συνεχούς ανάπτυξης και κερδοφορίας, ιδιαίτερα τα τελευταία έτη, σύστησαν θυγατρικές εταιρείες με στόχο να εξυπηρετούν συγκεκριμένες δραστηριότητες τους. Έτσι λοιπόν τώρα, μια στρατηγική κίνηση θα μπορούσε να είναι η αναζήτηση συνεργιών μεταξύ αυτών των θυγατρικών και η συγχώνευση τμημάτων τους από δραστηριότητες που ουσιαστικά επαναλαμβάνονται. Απόρροια αυτής της στρατηγικής κίνησης είναι η μείωση του κόστους και συνεπώς η ενίσχυση της κερδοφορίας.

4.6 Εν Κατακλείδι

Η στρατηγική της κάθε επιχείρησης εξαρτάται πάντα από διάφορους παράγοντες. Εξαρτάται από το κλάδο που δραστηριοποιείται, την ελαστικότητα της (flexibility) και την αντίδραση της σε ριζοσπαστικές αλλαγές, το μέγεθος και το βάθος της κρίσης, κα.

Σίγουρα στο τέλος μιας οικονομικής ύφεσης διαφαίνεται ποιες εταιρείες και ποιες επικεφαλές των επιχειρήσεων αυτών (φυσικά μαζί με τις διοικητικές ομάδες τους) βγήκαν από την κρίση αυτή νικητές. Μέσα σ' όλα αυτά, το πιο σημαντικό φαίνεται να είναι η πρόληψη των εταιρειών και η προνοητικότητα τους να είναι κατάλληλα προετοιμασμένες για τέτοιου είδους προκλήσεις. Σίγουρα δεν πρόκειται για κάτι εύκολο και χρειάζεται συνεχής στρατηγικές κινήσεις και ρυθμίσεις (strategic

adjustment and fine-tuning) έτσι ώστε να μπορέσουν να αποφύγουν δυσάρεστες συνέπειες στην οικονομική τους κατάσταση που θα τις κάνει ευάλωτες στην αγορά και ίσως εύκολο στόχο μιας εξαγοράς. Παρόλα αυτά, έχει αποδειχθεί εμπειρικά ότι οι επιχειρήσεις οι οποίες γνώριζαν πως να αντιδράσουν σε μια επερχόμενη κρίση, όχι μόνο επιβίωσαν στην αγορά τους αλλά βγήκαν και πιο δυνατές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Προοπτικές και ευκαιρίες κερδοφορίας των επιχειρήσεων σε περιόδους οικονομικής ύφεσης

5.1 Οικονομική κρίση...Να μια ευκαιρία!

Η διεθνής οικονομική συγκυρία είναι, χωρίς αμφιβολία, ανησυχητική και εν πολλοίς πρωτόγνωρη. Η χρηματοπιστωτική κρίση που ξεκίνησε από τα ενυπόθηκα στεγαστικά δάνεια στις ΗΠΑ «χτύπησε», απρόσμενα, μεγαθήρια του τραπεζικού συστήματος, κλόνισε την εμπιστοσύνη καταθετών και επενδυτών και προξένησε διεθνώς πανικό και ανασφάλεια για το ποιος θα είναι το επόμενο θύμα.

Η μετεξέλιξή της, πλέον, σε κρίση της πραγματικής οικονομίας αποτελεί εδώ και καιρό ένα διεθνές πρόβλημα. Ένα πρόβλημα το οποίο απαιτεί διεθνή αντιμετώπιση και το οποίο κάθε χώρα βιώνει έως σήμερα με διαφορετική ένταση.

Έτσι και την τρέχουσα οικονομική κρίση υπάρχουν κάποιοι που την βλέπουν ως έναν τεράστιο κίνδυνο για την προσωπική τους περιουσία και τις επενδύσεις τους, αλλά υπάρχουν και εκείνοι που ψάχνουν για τις νέες ευκαιρίες που δημιουργούνται.

Κατ' αναλογία το ίδιο ισχύει και για τις εθνικές οικονομίες. Μέσα σε αυτό το πολύ δύσκολο περιβάλλον κάποιες οικονομίες αντέχουν περισσότερο από κάποιες άλλες. Μπορεί να φαντάζει πολυτέλεια, όμως κάποιες οικονομίες ψάχνουν ακόμη και για

νέες ευκαιρίες, ενώ άλλες αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα.

Το γεγονός είναι ότι η τρέχουσα κρίση μεταβάλλει τα οικονομικά δεδομένα, αλλά και τα κριτήρια αξιολόγησης της οικονομικής σταθερότητας και της ανταγωνιστικότητας μιας οικονομίας. Σε αυτήν τη δύσκολη, λοιπόν, συγκυρία η ελληνική οικονομία, συγκρινόμενη με άλλες οικονομίες της ίδιας δυναμικότητας, έχει δείξει ισχυρά στοιχεία αντοχής. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν κλάδοι της οικονομίας που πλήττονται σοβαρά ή ότι δεν υπάρχουν άλλοι κλάδοι οι οποίοι θα πληγούν μέχρι το τέλος της κρίσης.

Ωστόσο δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα βρίσκεται σε πορεία δημοσιονομικής εξυγίανσης και ενίσχυσης της αναπτυξιακής της δυναμικής. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης είναι 4%, υπερδιπλάσιος σε σχέση με αυτόν στην Ευρωζώνη. Το 2008 ο ρυθμός ανάπτυξης ήταν στο 3% έναντι 0,9% στην Ευρωζώνη, δηλαδή τρεις φορές μεγαλύτερος. Την ίδια στιγμή, σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, οι οικονομίες της Ιρλανδίας, της Λετονίας και της Εσθονίας βρίσκονται σε ύφεση και η Γερμανία, η Γαλλία και η Ιταλία καταγράφουν συρρίκνωση της οικονομίας τους με ταυτόχρονη αύξηση της ανεργίας.

Ακόμα και για το 2010, η πρόβλεψη παραμένει θετική για την ανάπτυξη στην Ελλάδα, έστω και με ποσοστό 0,2%. Η Ελλάδα είναι έτσι μία από τις μόλις πέντε χώρες της Ευρωζώνης για τις οποίες ο ρυθμός ανάπτυξης θα έχει θετικό πρόσημο.

Σίγουρα οι διεθνείς προοπτικές για το 2010 δεν είναι αισιόδοξες, ωστόσο δεδομένων των συνθηκών κρίνεται και η σχετική αντίσταση κάθε οικονομίας. Σε αυτό το πλαίσιο η ελληνική οικονομία αντιστέκεται ισχυρά απέναντι στην τρέχουσα κρίση και είναι μέσα σε αυτές που προβλέπεται ότι θα αναπτυχθούν το τρέχον έτος. Αυτό είναι σαφέστατα ένα τεράστιο συγκριτικό πλεονέκτημα για τη χώρα μας.

Εν μέσω διεθνούς οικονομικής θύελλας, λοιπόν, η Ελλάδα έχει να επιδείξει, παρά τις δεδομένες αδυναμίες, ισχυρά συγκριτικά πλεονεκτήματα: επενδυτική ασφάλεια σε

σχέση με τις γειτονικές μας χώρες (Βουλγαρία, Ρουμανία, Ουγγαρία, Τουρκία) και τουλάχιστον οριακή ανάπτυξη, σε μία περίοδο κατά την οποία σχεδόν όλες οι χώρες της ΕΕ θα βρίσκονται σε ύφεση. Η τρέχουσα λοιπόν συγκυρία είναι μία ευκαιρία που θα επιτρέψει στην Ελλάδα, αλλά και όσες οικονομίες αντέξουν, να τοποθετηθούν μετά την οικονομική κρίση σε καλύτερη θέση, περισσότερο ανταγωνιστική, από αυτή που ήταν πριν από την κρίση. Καλύτερη θέση σε σχέση με τις οικονομίες που δεν θα βγουν αλώβητες από την κρίση. Θα βοηθούσε, λοιπόν, όλοι να αντιμετωπίσουμε τα όποια προβλήματα στη σωστή τους διάσταση, χωρίς υπερβολές και να βρεθούμε μεταξύ αυτών που βλέπουν την κρίση ως ευκαιρία.

5.2 Προκλήσεις, προοπτικές και προτάσεις για το μέλλον

Οι προοπτικές για το σύνολο της χρήσης του 2010 εξακολουθούν να συνιστούν ένα περιβάλλον προκλήσεων αναφορικά με τη διεθνή οικονομική συγκυρία καθώς οι επενδυτές στρέφουν ολοένα και περισσότερο το ενδιαφέρον τους στους κάτωθι παράγοντες:

- Τις εξελίξεις στον ευρύτερο τραπεζικό τομέα, καθώς τα χειρότερα της αμερικανικής τραπεζικής κρίσης φαίνεται να έχουν περάσει μετά τη διάσωση της Bear Stearns.
- Την αποτελεσματικότητα των μέτρων που ελήφθησαν εκ μέρους των κεντρικών τραπεζών προκειμένου να εξομαλύνουν τις συνθήκες των αγορών χρήματος, αλλά και να ενισχύσουν το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα.
- Τις προοπτικές ανάπτυξης της αμερικανικής οικονομίας μετά τις ενέργειες της FED προκειμένου να εμποδίσει μεγαλύτερη επιβράδυνση της οικονομίας.
- Τις προοπτικές ανάπτυξης της Ευρωζώνης καθώς τα τελευταία στοιχεία αναδεικνύουν το ενδεχόμενο επιβράδυνσης της οικονομικής δραστηριότητας.
- Την εξέλιξη των τιμών βασικών καταναλωτικών αγαθών (τρόφιμα) και πετρελαίου ως ενδείξεις εξέλιξης του πληθωρισμού.

- Την εν γένει πορεία των εταιρικών αποτελεσμάτων κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2008 (εξέλιξη περιθωρίων EBIT και EBITDA, συνολική μεταβολή στα κέρδη ανά μετοχή).

Λαμβάνοντας υπόψη τις ανωτέρω συνθήκες, διατηρούμε υπερεπενδυμένη θέση σε τίτλους σταθερού εισοδήματος, αλλά και ουδέτερη στις μετοχές και τις αγορές χρήματος.

5.3 Προβλέψεις 2009-2011: Σταδιακή ανάκαμψη

Σύμφωνα με τις προβλέψεις της Επιτροπής, η οικονομία της ΕΕ θα βγει από την ύφεση το δεύτερο εξάμηνο του τρέχοντος έτους παρά το γεγονός ότι, όσον αφορά ολόκληρο το 2009, το ΑΕΠ προβλέπεται ότι θα μειωθεί κατά 4%. Προβλέπεται, συνεπώς, σταδιακή ανάκαμψη και το ΑΕΠ εκτιμάται ότι θα αυξηθεί κατά ¾% το 2010 και κατά περίπου 1½% το 2011. Έχοντας γνωρίσει την πιο βαθιά, την πιο μακροχρόνια και την πιο πλατειά ύφεση στην ιστορία της η οικονομία της ΕΕ έχει φθάσει τώρα σε ένα κρίσιμο σημείο. Κατά τους τελευταίους μήνες παρατηρήθηκε σημαντική βελτίωση της οικονομικής και της χρηματοπιστωτικής κατάστασης, η οποία οφείλεται κατά μεγάλο βαθμό στα πρωτόγνωρα φορολογικά και νομισματικά μέτρα που πάρθηκαν. Πολλοί χρηματοοικονομικοί δείκτες έχουν επανέλθει τώρα στα πριν την κρίση επίπεδα ενώ αυξάνεται και η εμπιστοσύνη. Οι προοπτικές όσον αφορά την γενικότερη ανάπτυξη και το εμπόριο είναι επίσης ευνοϊκές, ειδικά στις αναδυόμενες οικονομίες της αγοράς. Λαμβανομένων υπόψη αυτών των εξελίξεων καθώς και της ευνοϊκής προσαρμογής των αποθεμάτων η αύξηση του ΑΕΠ στην ΕΕ και στη ζώνη του ευρώ προβλέπεται ότι θα είναι θετική κατά το δεύτερο εξάμηνο του τρέχοντος έτους.

Οι βελτιωμένες βραχυπρόθεσμες προοπτικές στην ΕΕ και γενικότερα οφείλονται εν μέρει σε εποχιακούς παράγοντες. Καθώς οι επιπτώσεις αυτών των παραγόντων θα εξασθενήσουν κατά τη διάρκεια του 2010, είναι πιθανόν να επιβραδυνθεί κάπως ο ρυθμός της ανάκαμψης. Η αύξηση των εξαγωγών της ΕΕ αναμένεται συνεπώς να σταθεροποιηθεί σταδιακά κατά τη διάρκεια της περιόδου των προβλέψεων. Η εγχώρια ζήτηση επίσης δεν αυξάνεται καθώς προσκρούει σε μια σειρά από εμπόδια. Λόγω της περιορισμένης χρήσης των παραγωγικών δυνατοτήτων, των σχετικά δυσμενών προοπτικών όσον αφορά τη ζήτηση, της καθήλωσης των κερδών σε χαμηλά επίπεδα και το συνεχιζόμενο χαμηλού ρυθμού αύξησης των πιστώσεων, οι επενδύσεις δεν προβλέπεται να ανακάμψουν μέχρι το 2011. Παρά το γεγονός ότι η ιδιωτική κατανάλωση αποδείχθηκε σταθεροποιητικός παράγοντας κατά τη διάρκεια της ύφεσης, οι δαπάνες κατά την προσεχή περίοδο προβλέπεται να περιοριστούν λόγω της ανάγκης μείωσης των χρεών των νοικοκυριών και των δυσμενών προοπτικών όσον αφορά την αγορά εργασίας. Ένας άλλος περιοριστικός παράγοντας είναι οι εκτιμώμενες αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στις παραγωγικές δυνατότητες. Κατά συνέπεια, μετά από μια αρχική αύξηση, το ΑΕΠ στην ΕΕ και στη ζώνη του ευρώ προβλέπεται να μειωθεί λίγο και θα αρχίσει ξανά να αυξάνεται κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2010 και μετέπειτα.

Παρόλο ότι η αγορά εργασίας της ΕΕ αποδείχθηκε πιο ανθεκτική στην ύφεση απ' ό,τι αναμενόταν (αυτό οφείλεται κατά μεγάλο μέρος στα βραχυπρόθεσμα μέτρα, στις προηγούμενες μεταρρυθμίσεις και στους υπεράριθμους εργαζόμενους σε ορισμένα κράτη μέλη) κατά τα επόμενα τρίμηνα προβλέπεται αύξηση των απολύσεων. Κατά το τρέχον έτος προβλέπεται να χαθεί το 2¼ % των θέσεων εργασίας ενώ κατά το έτος 2010 η μείωση αυτή θα ανέλθει στο 1¼ %. Σταδιακή σταθεροποίηση της απασχόλησης είναι πιθανόν να παρατηρηθεί κατά τα τέλη του 2010 και κατά το 2011 καθώς θα έχει αρχίσει η ανάκαμψη.

Ο πληθωρισμός στην ΕΕ και στη ζώνη ευρώ προβλέπεται να σημειώσει μια μικρή αύξηση σε σχέση με τα σημερινά του επίπεδα, αλλά θα εξακολουθήσει να παραμένει καθυλωμένος σε χαμηλά επίπεδα καθ' όλη την περίοδο των προβλέψεων.

5.4 Προβλέψεις για τον χρηματοοικονομικό τομέα

5.4.1 Τα επιτόκια θα συνεχίσουν στο ..μηδέν

Σε αυτό θα βοηθήσει η πραγματική οικονομία κυρίως της Αμερικής, η οποία περίπου το καλοκαίρι θα παρουσιάσει στασιμότητα. Κρίσιμος θα είναι ο Μάρτιος, ο μήνας που υποτίθεται η FED θα ξεκινήσει την «στρατηγική εξόδου» της. Θεωρώ σχεδόν απίθανο να σταματήσει τις αγορές “πιστωτικών παραγώγων υποθηκών” (sic) [*MBSs* ή Residential Mortgage Backed Security - RMBS], ενώ, αν τις σταματήσει, θα συρθεί να τις συνεχίσει καθώς οι τράπεζες θα ουρλιάζουν από τις χασούρες τους.

Η ΕΚΤ σχεδιάζει τη δική της «στρατηγική εξόδου» για τον Δεκέμβριο 2010, επίσης δεν αναμένεται να αυξηθούν το 2010 τα επιτόκια του ευρώ.

5.4.2 Η τελευταία άσχημη χρονιά της αγοράς κατοικίας: 2010

Φοροελαφρύνσεις, η FED αγοράζει τα παράγωγα υποθηκών (καθώς κανείς δε άλλος δεν τα αγοράζει - τυπώνοντας δολάρια), ο δανεισμός μέσω της ομοσπονδιακής υπηρεσίας κατοικιών σε νέα υψηλά και όμως... Το μεγαλύτερο όλων των εποχών πρόγραμμα στήριξης ενός κλάδου εντός Αμερικής δεν βοήθησε στη σταθεροποίηση των τιμών κατοικιών.

Αυτό θα συνεχίσει και το 2010, έστω και με μια μικρή πτώση 5%.

Εντός 2010 αναμένεται αύξηση κατασχέσεων και περισσότερα παρά τις συνεχιζόμενες κυβερνητικές προσπάθειες.

Στην Ελλάδα, οι κατασκευαστές αρχίζουν να συνειδητοποιούν τι ακριβώς σημαίνει να μην έχουν καν τηλέφωνα για τα απούλητά τους. Ξεκινάει μια περίοδος εκλογίκευσης της εγχώριας φούσκας, η οποία βρίσκεται σε χρονική υστέρηση 1-2 ετών σε σχέση με την αμερικάνικη, παράλληλα με την εγχώρια οικονομία, ώστε στο τέλος του 2010 θα διαβάσουμε διψήφια ποσοστά πτώσης.

5.4.3 Η αγορά εργασίας θα συνεχίσει να υποφέρει

Το καλύτερο πιθανό σενάριο ονομάζεται growth recession, με την επίσημη υφεσιακή περίοδο να τερματίζεται αρκετά νωρίτερα από τις συνθήκες της πραγματικής οικονομίας

(τα κεντρικά επιτόκια και η ενδεχόμενη ημερομηνία αύξησής τους συνηγορούν). Το ποσοστό ανεργίας δεν πρόκειται να πέσει από το 10%, πιο πιθανό είναι να πλησιάσει στο Q3 προς το 11%. Δυστυχώς, ένας στους δύο ανέργους στην Αμερική έχει να δουλέψει πάνω από 6 μήνες... πάνε τα χρόνια που στην Αμερική άλλαζες εργοδότη επειδή δε σου άρεσε η ..φάτσα του ή ήθελες να κάνεις διακοπές δύο μήνες...

Η Ευρώπη και η Ελλάδα ακολουθούν με χρονική υστέρηση περίπου 12-18 μηνών την όλη διαδικασία. Στην Ελλάδα το ποσοστό ανεργίας (όπως μετριέται αυτό...) πάει καρφί προς το 15%.

5.4.4 Ο πληθωρισμός θα εκπλήξει αρνητικά

Οι τιμές καταναλωτή θα ανέλθουν περισσότερο από ότι αναμένεται κυρίως λόγω της προηγούμενης αύξησης της τιμής του πετρελαίου. Προς το καλοκαίρι, στην Αμερική, όπως και στην Ελλάδα, θα πλησιάσει στο 3% ενώ στην Ευρώπη θα είναι κάπως χαμηλότερα. Στη συνέχεια, αναλόγως με το πετρέλαιο...

Στην Ελλάδα, ο ανεπίσημος πληθωρισμός θα είναι ως συνήθως ανεβασμένος.

5.4.5 Οι χρηματιστηριακοί δείκτες θα είναι πεσμένοι στο τέλος του 2010

Οι επενδυτές, ήδη από τις αρχές του έτους, θα αντιληφθούν σε τι ακριβώς επίπεδο βρίσκεται η πραγματική οικονομία. Δεν θα τους άρήσει, ειδικά η αγορά κατοικίας.

Επειδή η αβεβαιότητα που υπήρχε στις αρχές του 2009 εξαφανίστηκε πλήρως (δεν θα καταστραφεί το σύμπαν), όμως νέες αβεβαιότητες εμφανίστηκαν, οι αμερικάνικοι δείκτες αναμένεται να είναι στο μείον 10-15% στο τέλος του 2010.

Η Ελλάδα, ως τελείως διαφορετική περίπτωση, θα επηρεαστεί αρνητικά περισσότερο στο πρώτο εξάμηνο (κέρδη τραπεζών γαρ) και εάν καταφέρει να πείσει για την αξιοπιστία των δημόσιων οικονομικών πολιτικών της θα έχει καλύτερη τύχη στο δεύτερο εξάμηνο.

5.5 Ένα καλό σχέδιο Μάρκετινγκ. Οι ευκαιρίες που προσφέρει σε περίοδο οικονομικής κρίσης

Τα σημάδια ότι η διεθνής οικονομία εισέρχεται σε περίοδο ύφεσης, μαζί της και η Ελληνική, πληθαίνουν ολοένα και περισσότερο. Ως επακόλουθο του γεγονότος, αλλά και του τρόπου με τον οποίον προβάλλεται, πολλές μικρομεσαίες επιχειρήσεις, ακόμα και μεγάλες σε αρκετές περιπτώσεις, αναρωτιούνται πώς θα διαχειριστούν τη νέα κατάσταση και ποιες θα είναι οι επιπτώσεις που θα πρέπει να αντιμετωπίσουν. Το κλίμα που διαμορφώνεται γύρω από τα ζητήματα αυτά είναι, στην καλύτερη περίπτωση, «βαρύ» και χωρίς κανέναν τόνο αισιοδοξίας. Η εικόνα αυτή όμως δεν είναι τελείως ακριβής.

Πρώτα απ' όλα θα πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ότι η ύφεση στις δυτικές οικονομίες δεν είναι πρωτόγνωρο φαινόμενο. Μάλιστα, στις ΗΠΑ που έχουν περάσει αρκετές φορές στο παρελθόν από τέτοιες οικονομικές συνθήκες έχουν γίνει μελέτες και μάλιστα μακροχρόνιου χαρακτήρα. Οι μελέτες αυτές ανέλυσαν τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων από διάφορους κλάδους πριν, κατά και μετά την ύφεση. Τα σημαντικότερα ευρήματα τα οποία θα πρέπει να κρατήσουμε είναι ότι:

- Μετά το πέρας της οικονομικής ύφεσης, οι επιχειρήσεις εκείνες με τις σοβαρότερες απώλειες σε μερίδια αγοράς και ισχύος στην αγορά ήταν συνήθως η μία ή οι δύο μεγαλύτερες επιχειρήσεις του κλάδου βάση των αντίστοιχων μεγεθών πριν την έναρξη της ύφεσης.
- Οι επιχειρήσεις αυτές μείωσαν δραματικά τις επενδύσεις τους καθώς και τα κεφάλαια που διέθεταν γενικότερα για την ανάπτυξη των εργασιών τους, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που προορίζονταν για εξαγορές άλλων επιχειρήσεων.
- Αντιθέτως, επιχειρήσεις μικρότερων μεγεθών πριν την ύφεση ακολούθησαν διαφορετική στρατηγική στη διάρκεια της ύφεσης.
- Οι επιχειρήσεις αυτές βρήκαν την ευκαιρία να εξαγοράσουν ανταγωνιστές τους (συχνά και μεγαλύτερους από τις ίδιες) χάρη στη μείωση των τιμών των μετοχών των ανταγωνιστικών τους επιχειρήσεων κατά την ύφεση.
- Ταυτόχρονα, κινήθηκαν επιθετικά στη διάρκεια της ύφεσης προσαρμόζοντας δυναμικά την παραγωγική τους διαδικασία και τα προϊόντα τους ώστε να περισσότερο και καλύτερα στα δεδομένα των αγορών κατά την ύφεση.

Τα συμπεράσματα αυτά είναι άκρως ενδιαφέροντα. Δείχνουν ότι η ύφεση, όπως και η ανάπτυξη, δεν είναι τίποτα άλλο εκτός από συγκεκριμένες οικονομικές συνθήκες των αγορών. Είναι σαφές ότι οι οικονομικές συνθήκες που επικρατούν σε μια αγορά επηρεάζουν τουλάχιστον δύο συγκεκριμένες παραμέτρους: τη ζήτηση για (συγκεκριμένα) προϊόντα και την ένταση του ανταγωνισμού. Σε συνθήκες ανάπτυξης της οικονομίας για παράδειγμα, με το διαθέσιμο εισόδημα και την αγοραστική δύναμη των καταναλωτών να μεγεθύνεται, οι επιχειρήσεις που μπορούν να δικαιολογήσουν στα μάτια του καταναλωτή υψηλότερες τιμές πωλούν ευκολότερα τα προϊόντα τους και απολαμβάνουν καλύτερα περιθώρια κέρδους. Παράλληλα, η ανταγωνιστική πίεση είναι ασύγκριτα μικρότερη απ'ότι σε συνθήκες ύφεσης. Έτσι, σε ένα γενικότερο κλίμα ευδαιμονίας οι μεγαλύτεροι του κλάδου ενισχύουν συνήθως τη θέση τους, συχνά σε βάρος των μικρότερων οι οποίοι, λόγω μεγεθών δυσκολεύονται να ακολουθήσουν τους ρυθμούς των επενδύσεων και των δαπανών των ισχυρότερων

επιχειρήσεων του κλάδου. Έτσι, για κάποιες επιχειρήσεις η ανάπτυξη της οικονομίας αποτελεί ευκαιρία για βελτίωση των οικονομικών τους αποτελεσμάτων, για κάποιες ωστόσο είναι ουσιαστικά απειλή.

Το γεγονός όμως ότι οι ρυθμοί αυτοί των επενδύσεων δεν μπορούν να δικαιολογηθούν σε συνθήκες ύφεσης, υποχρεώνει τις μεγαλύτερες συγκριτικά επιχειρήσεις να ελαττώσουν τη δράση τους και να περικόψουν τα επενδυτικά τους προγράμματα. Το γεγονός αυτό οδηγεί στο κλείσιμο της ψαλίδας μεταξύ των μεγαλύτερων και των μεσαίων (ενίοτε και των μικρότερων) επιχειρήσεων στον κλάδο. Ως αποτέλεσμα ο ανταγωνισμός εντατικοποιείται αφού το χάσμα της οικονομικής ισχύος και μεγέθους μεταξύ των επιχειρήσεων γεφυρώνεται ή και κλείνει σε αρκετές περιπτώσεις. Αυτό με τη σειρά του διαμορφώνει συνθήκες ευνοϊκές για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις η οποίες, στη διάρκεια της ύφεσης, έχουν την ευκαιρία να πάρουν οικονομικά οφέλη, πωλήσεις και μερίδια αγοράς από τις μεγαλύτερες ανταγωνίστριές τους, κάτι που δεν μπορούσαν να πετύχουν σε συνθήκες ανάπτυξης. Το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα όλων αυτού του «παράδοξου» αντανακλάται με τον καλύτερο ίσως τρόπο στα χρηματιστήρια όταν κινούνται πτωτικά, ακόμα και με τις βίαιες υποχωρήσεις που όλοι είδαμε τις τελευταίες ημέρες: Ενώ κάποιος πωλούν σε απαξιωτικές τιμές και σε κλίμα πανικού τις μετοχές τους, δεν θα πρέπει να μας διαφεύγει ότι, κάποιος αγοράζουν.

Επανερχόμενοι όμως στο θέμα της πραγματικής οικονομίας, αυτό που θα πρέπει να απασχολεί τις επιχειρήσεις, ανεξαρτήτως μεγέθους, είναι οι συνθήκες κάτω από τις οποίες μπορεί η ύφεση να αποτελέσει αληθινή και ρεαλιστική ευκαιρία ανάπτυξης τους. Η ρευστότητα είναι, προφανώς, μία από αυτές. Οι πηγές άντλησης ρευστών δεν είναι βεβαίως μόνον οι τράπεζες ή η πίστωση προς τους πελάτες της επιχείρησης. Αν η επιχείρηση διαθέτει η ίδια ρευστότητα αυτό είναι σημαντικότερο όπλο στη φαρέτρα της. Αν όχι, δεν είναι αυτονόητο ότι θα πρέπει να απογοητευθεί. Ας μην ξεχνάμε το παράδειγμα της MARFIN η οποία πολύ πρόσφατα προχώρησε σε αύξηση του μετοχικού της κεφαλαίου, εφαρμόζοντας κατά γράμμα τη μεθοδολογία αντιμετώπισης

των περιόδων της ύφεσης που περιληπτικά περιγράψαμε προηγουμένως ώστε να μετατρέψει το πρόβλημα σε ευκαιρία.

Ρεαλιστικά όμως σκεπτόμενοι, η διάθεση ρευστών προς μια επιχείρηση σε συνθήκες οικονομικής ύφεσης γίνεται περισσότερο δύσκολη παρά υπό συνθήκες ανάπτυξης της οικονομίας. Η αιτία δεν είναι τόσο στην έλλειψη ρευστών όσο η αβεβαιότητα αναφορικά με τις ικανότητες της επιχείρησης, που αναζητά τα ρευστά, να αξιοποιήσει τη δεδομένη οικονομική συγκυρία.

Αυτό που πραγματικά ψάχνουν οι δυνητικοί επενδυτές είναι η ύπαρξη ενός ξεκάθολου στρατηγικού σχεδιασμού ο οποίος θα έχει:

- Σαφώς προσδιορισμένες και επαρκώς αιτιολογημένες επιλογές συγκεκριμένων αγορών και τμημάτων (segments) αγορών που η επιχείρηση θα στοχεύσει,
- Σαφή περιγραφή των προϊόντων με τα οποία η επιχείρηση θα διεκδικήσει πωλήσεις και μερίδια αγοράς στις εν λόγω αγορές-στόχους, σχεδιασμένα και βασισμένα στην Ύφεση που «τρέχει»
- Επακριβή και Ρεαλιστική Αποτύπωση των Περιθωρίων Κέρδους ανά Συμβόλαιο και σαφώς και της αναμενόμενων Ωφελειών που θα αντλήσει ο Πελάτης! Πχ Ασφάλειες Πιστώσεων, Καλά μελετημένες Ασφάλειες Μεταφορών, Καλά μελετημένες Ασφάλειες Αστικής Ευθύνης κα
- Ένα ολοκληρωμένο και εξίσου καλά αιτιολογημένο πλαίσιο Ενεργειών αναφορικά με την Πολιτική Κάλυψης των Δικτύων Διανομής, πιθανές εκστρατείες Direct Mail για τη δημιουργία υποψηφίων Πελατών για να ανοίξουν τις Αγορές για τα Δίκτυα, με τη ταυτόχρονη Διαφημιστική Εκστρατεία, δεδομένου ότι η Αγορά των Επιχειρήσεων, είναι πολύ μικρή και προσεγγίζεται με δύο-τρεις Κυριακάτικες εφημερίδες, στις Οικονομικές σελίδες, και βεβαίως, τη γενικότερη επικοινωνιακή της προσέγγιση και την τοποθέτησή της στην αγορά συγκριτικά με τον ανταγωνισμό. Οι πρώτοι που θα έπρεπε να προσεγγιστούν, σε μια παρόμοια εκστρατεία, είναι οι...υπάρχοντες Πελάτες...

Η εμπειρία από τον τρόπο άσκησης της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Ελλάδα της τελευταίας δεκαπενταετίας δείχνει ότι τα τέσσερα αυτά σημεία μόνον αυτονόητα δεν είναι. Τα τέσσερα αυτά σημεία αποτελούν τους πυλώνες μιας ολοκληρωτικής στρατηγικής μάρκετινγκ, τη στιγμή που η πλειονότητα των επιχειρήσεων αντιμετωπίζουν (ακόμα) το μάρκετινγκ ως επικοινωνιακή προσπάθεια και μόνον η οποία εκφράζεται μέσα από τη διαφήμιση και το «αποτελεσματικό πλασάρισμα» των προϊόντων στην αγορά.

Αντιθέτως, οι επιχειρήσεις που μπορούν και που θα βγουν κερδισμένες από τη δεδομένη, ύφεση στην οικονομία, θα είναι εκείνες που θα αναθεωρήσουν πρακτικές και αντιλήψεις του παρελθόντος και θα φροντίσουν να κτίσουν πραγματικές δεξιότητες μάρκετινγκ. Με άλλα λόγια θα είναι εκείνες που θα μπορέσουν να σχεδιάσουν και να εφαρμόσουν με επιτυχία μια ολοκληρωμένη και ολοκληρωτική (integrated) εμπορική πολιτική με συγκεκριμένα προϊόντα που θα στοχεύουν σε συγκεκριμένες αγορές και με ξεκάθαρους και ρεαλιστικούς στόχους πωλήσεων, μεριδίων αγοράς και κερδοφορίας.

Στον αντίποδα, εκείνες που θα παραμείνουν προσκολλημένες στις πρακτικές και τις απόψεις του χθες είναι μοιραίο ότι θα αποκόψουν την εμπορική τους στρατηγική από την πραγματικότητα. Θα ψαλιδίσουν βεβαίως άμεσα και δραστικά την επικοινωνιακή τους πολιτική ώστε να συρρικνώσουν τις δαπάνες τους και ενδεχομένως να μεταβάλλουν σε αυστηρότερη την πιστωτική τους πολιτική έναντι των πελατών τους σε μια (σχεδόν αγωνιώδη) προσπάθεια βελτίωσης της ρευστότητάς τους.

Το μόνο που μπορούν να καταφέρουν με τέτοιες πρακτικές όμως είναι να καταστούν περισσότερο ευάλωτες έναντι εκείνων που, έστω και καθυστερημένα, επιλέξουν να επενδύσουν στο Μάρκετινγκ για τη χάραξη της εμπορικής τους στρατηγικής και εκείνων που θα φροντίσουν να αποκτήσουν (προσλαμβάνοντας ή εκπαιδεύοντας) στελέχη με δεξιότητες στο Στρατηγικό Μάρκετινγκ (και όχι μόνον στις πωλήσεις και στη διαφήμιση/επικοινωνία). Εκείνων δηλαδή που θα τολμήσουν να κοιτάξουν την ύφεση και τον ανταγωνισμό κατάματα, με όπλο τους την εμπορική τους πολιτική.

Μην ξεχνάμε ότι ακόμα και μια πολύ δύσκολη ύφεση, όπως αυτή που μας προκύπτει, δεν ακυρώνει τη διενέργεια συναλλαγών. Κάποιοι πωλούν, κάποιοι αγοράζουν και κάποιοι (πάντα) κερδίζουν. Εκείνοι που θα το μπορέσουν και θα το καταφέρουν στη διάρκεια της ύφεσης θα είναι οι νέοι ηγέτες στην οικονομική εποχή μετά την ύφεση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σύμφωνα με τα όσα είδαμε στην εργασία μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η έξοδος από την κρίση είναι εφικτή και με μικρές απώλειες εάν τόσο τα κράτη όσο και οι επιχειρήσεις χειριστούν την κρίση χρησιμοποιώντας τις κατάλληλες στρατηγικές που ορισμένες από αυτές αναφέρονται και αναλύονται διεξοδικά στην παρούσα εργασία.

Να σημειωθεί ότι οποιαδήποτε λήψη στρατηγικών μέτρων, κυρίως από το κράτος, πρέπει να διέπονται από αίσθημα προστασίας των πολιτών. Οι δε επιχειρήσεις μπορούν να χρησιμοποιήσουν συγκεκριμένες στρατηγικές έτσι ώστε ακόμα και εν μέσω κρίσης να είναι ανταγωνιστικές και βιώσιμες, αλλά παρόλα αυτά πρέπει τα μέτρα να ληφθούν με γνώμονα την ικανοποίηση των πελατών τους.

Πιστεύω ότι εάν εργασθούμε όλοι μαζί για το γενικό καλό και όχι για το ατομικό συμφέρον τότε μπορούμε να ανταπεξέλθουμε στις οικονομικές δυσκολίες που μας περιμένουν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A) Βιβλία

1. Hindle, Tim (2003), «Εγχειρίδιο στρατηγικής: Οι βασικές αρχές της στρατηγικής των επιχειρήσεων». Εκδόσεις 'ΚΕΡΚΥΡΑ'
2. Τερζίδης, Κωνσταντίνος Π (2004), «Μάνατζμεντ Στρατηγική προσέγγιση». Εκδόσεις 'ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΚΔΟΤΙΚΗ'
3. Γεωργόπουλος, Νικόλαος Β (2006), «Στρατηγικό Μάνατζμεντ». Εκδόσεις 'Μπένου Γ'
4. Κολιόπουλος, Κωνσταντίνος Τ (2008), «Η στρατηγική σκέψη». Εκδόσεις 'ΠΟΙΟΤΗΤΑ'
5. Λυμπέρης Χρήστος (1997), «Εθνική στρατηγική και χειρισμός κρίσεων». Εκδόσεις 'ΠΟΙΟΤΗΤΑ'
6. Συλλογικό έργο (2007), «Στρατηγική των επιχειρήσεων». Εκδόσεις 'ΚΛΕΙΔΑΡΙΘΜΟΣ'
7. Παπαδάκης, Βασίλης Μ (2007) «Στρατηγική των επιχειρήσεων: Ελληνική και διεθνής εμπειρία θεωρία». Εκδόσεις 'ΜΠΕΝΟΥ ΕΥΓ'
8. Συλλογικό έργο (2009), «Η διεθνής οικονομική κρίση και η θέση της Ελλάδας». Εκδόσεις 'ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ'
9. Γεράσης, Γιάννης (2009), «Η Ελλάδα στη δίνη της οικονομικής κρίσης». Εκδόσεις 'ΡΟΕΣ'
10. Βασιλάκη, Ρένα (2009), «Crisi Survive Οδηγός επιβίωσης από την οικονομική κρίση». Εκδόσεις 'ΖΑΧΑΡΑΚΗΣ Κ.Μ'
11. Soros, George (2008), «Η οικονομική κρίση του 2008 και η σημασία της». Εκδόσεις 'Α.Α ΛΙΒΑΝΗ'
12. Dent, Harry S (2009), «Η μεγάλη ύφεση. Πώς να επιβιώσετε μετά από το μεγάλο κραχ του 2009-2010». Εκδόσεις 'Α.Α ΛΙΒΑΝΗ'

13. Krugman, Paul R (2009), «Η κρίση του 2008 και η επιστροφή των οικονομικών της ύφεσης». Εκδόσεις 'ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ'

B) Πηγές Internet

- 1) http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_economy
- 2) <http://www.enthesis.net/>
- 3) <http://www.uadphilecon.gr/UA/content/gr/Article=1165>
- 4) <http://www.naftemporiki.gr/news/topic.asp?id>
- 5) <http://www.eliamep.gr/frontpage/horizontal-bottom-medium/antimetopizontas-tin-ikonomiki-krisi-9-fevrouariou-2009/>
- 6) <http://www.capital.gr/news.asp?id=906136>
- 7) <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CE%B3%CE%BA%CF%8C%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%B1%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%8D%CF%86%CE%B5%CF%83%CE%B7%1929>
- 8) <http://www.e-boss.gr/eboss/articles/article.jsp?context=103&articleid=9096>
- 9) <http://www.apopsi.com.cy/2009/07/1759/>
- 10) http://www.mnec.gr/el/press_office/Interviews/press/press0030
- 11) <http://www.reporter.gr/%CE%91%CF%80%CF%8C%CF%88%CE%B5%CE%B9%CF%82/%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%B5%CE%BD%CF%84%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE>
- 12) <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%87%CF%81%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8C%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%87%CF%84%CE%B7%CF%85%1999>

- 13) http://bizhelp365.com/index.php?option=com_content&view=article&id=126%3A-voll&catid=66%3A2010-02-16-11-42-37&Itemid=149&lang=el
- 14) <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%B9%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%AE%CF%82%CF%87%CF%81%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%80%CE%B9%CF%83%CF%84%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7%2007-2008>
- 15) <http://blogs.eliamep.gr/petsas/pagkosmia-ikonomiki-krisi-i-eties-ke-i-antimetopisi-tis-2/>
- 16) http://www.morax.gr/article_show.php?article_id
- 17) http://www.otenet.gr/portal/portal/info/news/euronews?media-type=html&user=anon&js_panename=euronews&action=portlets.PsmlPortletAction&eventsubmit_doview=2343498&category=euronews
- 18) <http://www.insurancedaily.gr/blog/?p=1802>